

Monografiyada O'zbekiston Respublikasida zamonaviy raqobatdosh milliy innovatsiya tizimini shakllantirishning ayrim muammolari o'rganilgan.

Monografiyada milliy innovatsiya modelini shakllantirish nazariyasining nazariy va uslubiy qoidalari aniqlandi va to'ldirdi. O'zbekiston milliy innovatsiya tizimi elementlari va innovatsiyaviy rivojlanish o'rtasidagi o'zaro aloqalarni tizimli tahlil qilish asosida, mualliflar ilmiy-tadqiqot, innovatsiya faoliyatini boshqarishning mavjud mexanizmini raqobatdoshlikning qat'iy talablarga javob bermasligini isbotladilar. Va shu asosda, o'rta muddatli istiqbolda innovatsiyaviy rivojlanishning ustuvor yo'nalishlari ishlab chiqilgan.

Monografiya talabalar, ilmiy xodimlar, innovatsiya va innovatsiya faoliyatining iqtisodiy qirralari bilan qiziquvchilar uchun tavsiya etilgan.

Kalit so'zlar: *innovatsiya, innovatsiya iqtisodiyoti, innovatsiyaviy model, milliy innovatsiya tizimi, innovatsiya faoliyati, texnologik taraqqiyot, samarali boshqaruv.*

**Ashurov
Sotvoldievich**

Doctor of Philosophy in Economics,
"Menejment" kafedrasasi dotsenti,
Farg'ona Politexnika Instituti

Maxammadjon

Kurpayanidi Konstantin Ivanovich

Doctor of Philosophy in Economics,
Rossiya tabiiy Fanlar Akademiyasi
professori, "Iqtisodiyot" kafedrasasi
dotsenti,
Farg'ona Politexnika Instituti

ISBN 978-9943-7706-0-7

DOI 10.5281/zenodo.5676027

© 2021, Al-Ferganus

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O‘RTA MAXSUC TA‘LIM VAZIRLIGI
FARG‘ONA POLITEXNIKA INSTITUTI**

ASHUROV M.S., KURPAYANIDI K. I.

**RAQOBATBARDOSH MILLIY INNOVATSIYA
TIZIMINI SHAKLLANTIRISH MUAMMOLARI VA
YECHIMLARI**

MONOGRAFIYA

Iqtisodiyot fanlari doktori, professor M.A.Ikramov muharrirligi ostida
tayyorlangan

DOI [10.5281/zenodo.5676027](https://doi.org/10.5281/zenodo.5676027)

Farg‘ona - AL – FERGANUS – 2021

KBK: 65.20
YO‘K: 316.422.44
JEL classification: M13, M16, M48
ISBN: 978-9943-7706-0-7
DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.5676027>

Ashurov, M.S., Kurpayanidi, K.I. Raqobatbardosh milliy innovatsiya tizimini shakllantirish muammolari va yechimlari. Monografiya./i.f.d., professor M.A. Ikramov muharrirligi ostida. Farg‘ona: Al-Ferganus, 2021. – 102 b.

Monografiyada O‘zbekiston Respublikasida zamonaviy raqobatdosh milliy innovatsiya tizimini shakllantirishning ayrim muammolari o‘rganilgan.

Monografiyada milliy innovatsiya modelini shakllantirish nazariyasining nazariy va uslubiy qoidalari aniqlandi va to‘ldirdi. O‘zbekiston milliy innovatsiya tizimi elementlari va innovatsiyaviy rivojlanish o‘rtasidagi o‘zaro aloqalarni tizimli tahlil qilish asosida, mualliflar ilmiy-tadqiqot, innovatsiya faoliyatini boshqarishning mavjud mexanizmini raqobatdoshlikning qat’iy talablarga javob bermasligini isbotladilar. Va shu asosda, o‘rta muddatli istiqbolda innovatsiyaviy rivojlanishning ustuvor yo‘nalishlari ishlab chiqilgan.

Monografiya talabalar, ilmiy xodimlar, innovatsiya va innovatsiya faoliyatining iqtisodiy qirralari bilan qiziquvchilar uchun tavsiya etilgan.

Kalit so‘zlar: *innovatsiya, innovatsiya iqtisodiyoti, innovatsiyaviy model, milliy innovatsiya tizimi, innovatsiya faoliyati, texnologik taraqqiyot, samarali boshqaruv.*

Muharrir:

M.A.Ikramov, iqtisodiyot fanlari doktori, professor.

Taqrizchilar:

O‘rinov A.A. - *iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent, Farg‘ona davlat universiteti*

Muminova E.A. - *iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg‘ona politexnika instituti*

Monografiya Farg‘ona politexnika instituti Kengashida ko‘rib chiqilgan va chop etishga tavsiya qilingan. Bayon № 1, 7 oktyabr 2021 y.

ISBN 978-9943-7706-0-7

ISBN: 978-9943-7706-0-7

© « AL-FERGANUS», 2021.

Library and bibliographic classification: 65.20

UDC: 316.422.44

JEL classification: M13, M16, M48

ISBN: 978-9943-7706-0-7

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.5676027>

Ashurov, M.S., Kurpayanidi, K.I. Problems and solutions for the formation of a competitive national innovation system. Monograph. Edited by Doctor of Economics, Professor Ikramov M.A., Fergana: Al-Ferganus, 2021.- 102 p.

The monographs analysed some issues of the formation of a modern competitive national innovative system in the Republic of Uzbekistan.

The monographs specified and supplemented the theoretical and methodological provisions of the theory of formation of the national innovative model. The authors proved that existing mechanism for managing the scientific-research and innovative activity in the country does not meet the requirements of competitiveness based on the systematic analysis of the NIS (National Innovative System) elements of Uzbekistan and innovative development and its relationships. Thus, on the basis of these findings' priority areas of the innovative development for the medium term have been developed.

The monograph is of interest to students, researchers, all those interested in innovation and the economic aspects of the functioning of innovation.

Key words: *innovation, innovative economy, innovative model, national innovative system, innovative activity, technological progress, effective management.*

Editor:

M.A.Ikramov, Doctor of Science in Economics, Professor.

Reviewers:

Urinov A.A. - *Candidate of Economic Sciences, Fergana State University*

Muminova E.A. - *Doctor of Science in Economics, Associate Professor, Fergana Polytechnic Institute*

The monograph was revised by the Council of the Fergana Polytechnic Institute and recommended for publication. Statement № 1, October 7, 2021.

ISBN 978-9943-7706-0-7

ISBN: 978-9943-7706-0-7

© «AL-FERGANUS», 2021.

ББК: 65.20

УДК: 316.422.44

JEL classification: M13, M16, M48

ISBN: 978-9943-7706-0-7

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.5676027>

Ашуров, М.С., Курпаяниди, К.И. Проблемы и решения по формированию конкурентоспособной национальной инновационной системы. Монография. Под редакцией д.э.н., профессора Икрамова М.А., Фергана: Al-Ferganus, 2021. - 102 с.

В монографии проанализированы некоторые вопросы формирования современной конкурентоспособной национальной инновационной системы в Республике Узбекистан.

В монографии уточнены и дополнены теоретико-методологические положения теории формирования национальной инновационной модели. Авторы доказали, что существующий механизм управления научно-исследовательской и инновационной деятельностью в стране не отвечает требованиям конкурентоспособности на основе систематического анализа элементов НИС (Национальной инновационной системы) Узбекистана и инновационного развития и его взаимосвязей. Таким образом, на основе этих выводов были разработаны приоритетные направления инновационного развития на среднесрочную перспективу.

Монография представляет интерес для студентов, научных сотрудников, всех интересующихся инновации и экономическими аспектами функционирования инновации.

Ключевые слова: *инновации, инновационная экономика, инновационная модель, национальная инновационная система, инновационная деятельность, технический прогресс, эффективное управление.*

Редактор:

М.А. Икрамов, доктор экономических наук, профессор.

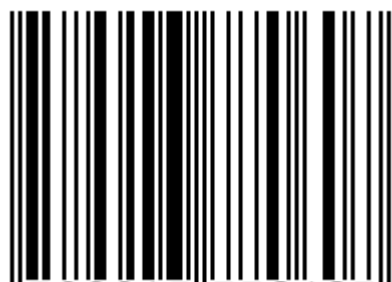
Рецензенты:

Уринов А.А. – кандидат экономических наук, доцент, Ферганский государственный университет

Муминова Е.А. - доктор экономических наук, доцент Ферганского политехнического института

Монография рассмотрена Советом Ферганского политехнического института и рекомендована к публикации. Протокол № 1 от 7 октября 2021 г.

ISBN 978-9943-7706-0-7

9 789943 770607 > ISBN: 978-9943-7706-0-7

© «AL-FERGANUS», 2021.

MUNDARIJA

KIRISH	9
1 BOB. ISHLAB CHIQRISH KORXONALARIDA INNOVATSION FAOLIYATNI BOSHQARISH TAMOYILLARINING NAZARIY -USLUBIY ASOSLARI	12
1.1. Innovatsiya va innovatsion faoliyat tushunchalarining nazariy asoslari	12
1.2. Milliy innovatsiya tizimi kontseptsiyasi va funktsiyalari taʼrifiga zamonaviy yondashuvlar	23
2 BOB OʻZBEKISTON RESPUBLIKASIDA RAQOBATBARDOSH MILLIY INNOVATSIYA TIZIMINI SHAKLLANTIRISH MUAMMOLARINI BAHOLASH	40
2.1. Oʻzbekistonda innovatsion jarayonni davlat tomonidan tartibga solish jihatlari tahlili	40
2.2. Oʻzbekiston Respublikasi sanoatida innovatsion faoliyat holati tavsifi	51
2.3. Innovatsion faoliyat sharoitida korxonalar samaradorligining korporativ – tarmoqli taxlili	66
3 BOB OʻZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY INNOVATSIYA TIZIMINI SHAKLLANTIRISHNING MUAMMO VA YECHIMLARI	71
XULOSA	83
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI	86

KIRISH

Zamonaviy iqtisodiyot nazariyasida sanoat korxonalarining innovatsiviy rivojlanish yo‘li qo‘shimcha qiymat yaratishning asosiy manbai bo‘lib hisoblanadi va sanoat ishlab chiqarishining uzoq muddatli va kuchli iqtisodiy o‘sishi uchun asosiy imkoniyat sifatida tan olinadi.

Iqtisodiyotda yuqori samarali investitsiya strategiyasini shakllantirish va amalga oshirish uzoq muddatli iqtisodiy siyosatning asoslaridan biri bo‘lib, u kompaniyaning tashqi va ichki bozorda barqaror mavqeini belgilaydi.

Shu nuqtai nazardan, hozirgi vaqtda O‘zbekiston Respublikasini barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish vazifalaridan biri, mamlakat iqtisodiyotining raqobatbardoshligini oshirishdan iborat. Iqtisodiyot raqobatbardoshligini oshirishning ajralmas shartlaridan biri, iqtisodiyotni innovatsion yo‘l bilan rivojlantirish hisoblanadi. Zamonaviy rivojlanish bosqichida bu kabi vazifalarni hal etishni innovatsion faoliyatni jonlantirishga yo‘naltirilgan sharoitlarni yaratmasdan amalga oshirib bo‘lmaydi. Innovatsion iqtisodiyotni qurishda sanoat korxonalari muhim rol o‘ynaydi, ular kelgusi iqtisodiyotni shakllantiruvchi asosiy iqtisodiy natijalarni yaratadi.

Iqtisodiyotni rivojlantirishning zamonaviy sharoitlarida sanoat korxonalari uchun innovatsiyaviy va texnologik taraqqiyotga erishish o‘ta muhimdir, chunki faqat shu yo‘l orqali sanoat korxonalarida innovatsion faollikni oshirish, zamonaviy texnologik bazani yaratish, raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, samaradorlik va mehnat unumdorligin oshirish, shuningdek, ularning xalqaro hamda mahalliy raqobatbardoshligini mustahkamlash mumkin bo‘ladi.

Shuning uchun O‘zbekiston sanoat korxonalarini boshqarishning dolzarb muammolaridan biri bo‘lib, innovatsion faoliyatning muhim xususiyati bo‘lgan kerakli sifat va miqdor darajasiga erishishdan iboratdir.

Shu bilan birga, iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash, iqtisodiyotni sog‘lomlashtirish va kelgusi rivojlanishi uchun sharoit yaratish innovatsion faoliyatni jonlantirish orqali amalga oshiriladi. Aynan shuning uchun, sanoat korxonalari

innovatsion faoliyatini jonlantirishga qaratilgan sharoitlarni yaratish, iqtisodiyotda samarali tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirishning muhim omillaridan biridir. Bundan tashqari sanoat korxonalarining innovatsion faolligi darajasini baholash va ushbu innovatsion faoliyat asosida uzoq muddatli strategik rivojlanish maqsadlariga erishish va istiqbolda ularning barqaror daromad olishini ta'minlashga qaratilgan zamon bilan hamnafas milliy innovatsiya tizimini shakllantirish dolzarb masalalar qatorida turadi.

Monografik tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, milliy innovatsiya tizimi tushunchasini aniqlash bo'yicha taklif etilayotgan ham xorijiy, ham rossiyalik olimlarning tushunchalarining birortasi davlat yoki milliy xususiyatlarni o'z ichiga qamrab olmayapti. Milliy innovatsiya tizimida yoki davlat siyosatida o'zaro harakatlar mexanizmi, institutlar tarkibi va tavsifi, turlicha elementlar va tarkibiy qismlar har bir davlatning milliy innovatsiya tizimlari xususiyatlarini ochib berishga imkon berayotganligini olib borilgan adabiyotlar tahlili ko'rsatmoqda.

Ammo, bizning mamlakatimizda ham milliy innovatsiya tizimini shakllantirish va rivojlantirish, shuningdek, milliy innovatsiya tizimi tarkibining o'zaro aloqalari tadqiq etilish darajasi yetarli emas hamda yetarli darajada o'rganilmagan.

Ushbu muammoning dolzarbligi, ularning yetarli darajada o'rganilmaganligi va tadqiq etilish darajasi yetarli emasligi ilmiy tadqiqot mavzusini tanlashga asos bo'ldi.

Mavzuga doir adabiyotlar sharhi. Innovatsiyaviy rivojlanish muammolari ham mahalliy, ham horijiy tadqiqotchilar tomonidan yetarlicha o'rganilgan. Jumladan, Piter Druker, Mansfild, E va Li, Dj, Robert Eke Nilson, maykl Eugene Porter, B.Szanto, BC Twiss, Jozef Aloiz SHumpeter, Sidney Grexem, Uayt Kristofer Fremen, Ake Bengt, Lundval, Jang E va boshqa horijiy mualliflarning nashrlari ushbu mavzuga bag'ishlangan.

MDH mamlakatlarida A.I.Anchishkin, V.M.Anshin, V.N.Arangel'skiy, A.A.Dagaev, N.B.Ermasova, L.E.Mindeli, K.F.Puziyani, N.Z.Solodieva, A.I.Tatarkin, R.A.Fatxutdinov va boshqa ko'plab olimlarning faoliyati innovatsiya bilan bog'liq muammolarni o'rganishga qaratilgan.

Muammo yoki uning o'ziga xos tomonlarini turli vaqtlarda tadqiq qilgan O'zbekistonning mashhur olimlari orasida S.S.Gulyamov, M.A.Ikramov, A.M.Qodirov, M.A.Mahkamova, M.P.Narzaqulov, A.F.Rasulev, D.V.Trostyanskiy va boshqalarni sanab o'tish mumkin.

I.Ansoff, M.Meskon, F.Yansen, L.S.Valinurova, G.Ya, Goldstein, M.P.Golik, S.V.Indemenov va boshqalarning ishlari innovatsiyaviy faollik va innovatsiya faoliyatini baholash masalalariga bag'ishlangan.

Ko'rib chiqilgan tadqiqotlarning aksariyatida innovatsion faoliyat natijalarini olishga salbiy ta'sir ko'rsatadigan muammolarga, jumladan milliy innovatsiya tizimini yaratish va uni yaratish bilan bog'liq muammolarga etarlicha e'tibor berilmagan.

Tadqiqotimizning maqsadi sifatida O'zbekiston Respublikasida zamonaviy innovatsiya tizimini shakllantirishning ayrim muammolarini ko'rib chiqamiz.

Tadqiqot maqsadidan kelib chiqqan holda, ushbu **tadqiqot ob'ekti** bo'lib, O'zbekiston Respublikasida zamonaviy innovatsiya tizimini shakllantirish, uning holati, salohiyati, iqtisodiy rivojlanish va raqobatdoshlikka qo'shadigan hissasi bo'lib hisoblanadi.

Tadqiqot usullari. Tadqiqotning instrumental va uslubiy apparati tizimli yondashuv doirasida mantiqiy va vaziyatli tahlil, guruhlash, taqqoslashga asoslangan holda umumiy ilmiy - tadqiqot usullaridan keng foydalanildi.

1 BOB. ISHLAB CHIQRISH KORXONALARIDA INNOVATSION FAOLIYATNI BOSHQARISH TAMOYILLARINING NAZARIY -USLUBIY ASOSLARI.

1.1. Innovatsiya va innovatsion faoliyat tushunchalarining nazariy asoslari

Jahon va mahalliy iqtisodiyotda yuz berayotgan jarayonlar tahlili, innovatsion faoliyat natijalari ilmiy-texnik taraqqiyot sur'atini tashabbusli jadallashishi va iqtisodiy rivojlanish barqarorligini ta'minlaydi, iqtisodiyotning o'sishiga yangi impuls beradi, murakkab iqtisodiy vaziyatdan chiqishga xayrixox bo'ladi, jamiyatning barcha jabhalarini rivojlantirishga sezilarli darajada ta'sir qiladi. Shu munosabat bilan, iqtisodiy tizimlar rivojlanishning innovatsion modeli, ayniqsa, hozirgi inqirozli vaziyatda, mamlakatimiz iqtisodiyoti uchun o'ta jozibali va maqbul model hisoblanadi.

N.Kondratyev ning uzun to'lqinlar nazariyasiga ko'ra, iqtisodiy inqirozdan chiqish va yangi iqtisodiy tiklanish asosiy innovatsiyadan boshlanadi, bu esa boshqa sohalarda bir qator ishlab chiqarishga joriy etiladigan yangiliklarga start beradi. Shunday qilib, innovatsion faollikni oshirish qayta tiklanadigan o'sishni boshlash uchun zarur shart bo'lib hisoblanadi¹.

Jahon iqtisodiyotining globallasuvi va tabiiy resurslar va energiya resurslari narxlarining o'zgaruvchanligi sharoitida ijtimoiy-iqtisodiy tuzilmalar rivojlanishining asosiy omili ularning modernizatsiya va innovatsiyaga yo'naltirilganligidir. Innovatsion echimlarni jadal ishlab chiqish va qo'llash kompaniyalarga raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish va o'z mavqeini mustahkamlash, shuningdek, jahon va mahalliy bozorlarda yangi o'rinlarni egallash imkonini beradi. Innovatsion infratuzilmaning rivojlanishi kompaniyalarga raqobat muhitida muhim afzalliklarni olib kelishi mumkin, bu butun dunyo kompaniyalarining global rivojlanish tendentsiyalarini belgilaydi.

Yo'nalishlarni aniqlash va korxonalarining innovatsion faoliyatini boshqarish tizimini takomillashtirish imkoniyatlarini o'rganish uchun etakchi olimlarning

¹ Кондратьева, Н. Д., Папаева, А. А., Невмятулина, Х. А., Абрашов, А. А., & Григорян, Н. С. (2020). Оценка показателей качества инновационных защитных покрытий/Международная научная конференция: «Стандартизация и техническое регулирование: современное состояние и перспективы развития». *Информационно-экономические аспекты стандартизации и технического регулирования*, (6), 158-166.

innovatsiyalar va uni boshqarish bo'yicha mavjud nazariy ishlanmalarini tahlil qilish zarur.

Ko'plab iqtisodchilar turli vaqtlarda innovatsion faoliyatning mohiyatini aniqlashga va ochishga harakat qilishgan. Innovatsion faoliyat ta'rifi iqtisodiyotning ko'plab taniqli namoyandalari tomonidan ko'rib chiqilgan. Ular orasida Y. Shumpeter², B. Twiss³, B. Santo⁴, K. Kristensen⁵, M. Reynor⁶, J.J. Lamben⁷, G. Mensh⁸, S. Kuznets⁹, P. Druker¹⁰, M. Porter¹¹, Yu.V. Yakovets¹², A.I. Prigojin¹³, E.A. Utkin¹⁴, Z.P. Rummyantseva¹⁵, I.T. Balabanov¹⁶, S.D. Ilenkova¹⁷, N.A. Solomatina¹⁸,

² Шумпетер, Й. (2007). Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия. М.: Эксмо, 864, 15.

³ Twiss, B. C. (1984). Forecasting market size and market growth rates for new products. *Journal of Product Innovation Management*, 1(1), 19-29.

Twiss, B. C. (1992). *Forecasting for technologists and engineers: A practical guide for better decisions* (No. 15). IET.

⁴ Santo, B. (2006). Innovation and global intellectualism. *Innovations*, 9, 32-44. Santo, B. (1990). Innovation as a means of economic development: trans. with Hungarian./Santo B. M.: *Progress*.

⁵ Кристенсен, К. (2016). *Дилемма инноватора: Как из-за новых технологий погибают сильные компании*. Альпина Паблишер.

Christensen, C. M. (2013). *The innovator's dilemma: when new technologies cause great firms to fail*. Harvard Business Review Press.

⁶ Raynor, M., Christensen, K., & McDonald, R. (2016). Disruptive innovation: Twenty years later. *Harvard Business Review*, 29.

⁷ Lambin, J. J., Chumpitaz, R., & Schuiling, I. (2007). *Market-driven management: Strategic and operational marketing*. Macmillan International Higher Education.

⁸ Менш, Г. (1972). Базисные инновации и инновации совершенствования. *Журнал экономики предприятия*, (42), 291-297.

⁹ Кузнец, С. (2003). Экономический рост: результаты исследований и размышления. *Лауреаты Нобелевской премии по экономике: Автобиографии, лекции, комментарии/под ред. члена-корреспондента РАН ВВ Окрепилова*, 1, 1969-1982.

¹⁰ Друкер, П., Портер, М., Прахалад, К. К., Нортон, Д., & Левитт, Т. (2016). *Управление бизнесом. М.: Альпина Диджи-тал*.

¹¹ Портер, М. (2016). *Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость*. Альпина Паблишер.

Porter, M. E. (2008). *On competition*. Harvard Business Press.

¹² Yakovets, Y. V. (2004). Epochal innovations of the XXI century. *Moscow: Economy*.

¹³ Пригожин, А. И. (1989). *Нововведения: стимулы и препятствия: социальные проблемы инноватики*. Политиздат.

¹⁴ Уткин, Э. А., Сатабаев, К. Т., & Сатабаева, Р. К. (2002). Инновации в управлении человеческими ресурсами предприятия. М.: *ТЕИС*, 304.

¹⁵ Румянцева, З. П. (2012). Поиск инновационных решений в современном менеджменте (аналитический обзор). *Вестник университета*, (5), 215-218.

¹⁶ Балабанов, И. Т. (2008). *Основы финансового менеджмента. Уч. пос.-2изд. допол. и перераб.*

¹⁷ Ильенкова, С. Д., Гохберг, Л. М., & Ягудин, С. Ю. (2016). *Инновационный менеджмент: Учебник для вузов*. Издание 4 перераб./Под ред. СД Ильенковой. М.: *Банки и биржи, ЮНИТИ*.

¹⁸ Соломатина, Н. А., & Славнецкова, Л. В. (2017). Координационный центр кластерного развития как основа функционирования инновационной системы в условиях интеграции. *Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия Экономика. Управление. Право*, 17(1).

A.N. Svetkov¹⁹, P.N., N.D. Kondratev²⁰, A.V. Vasilev²¹, A.N. Tyurina²², I.L. Tukkel²³ va boshqalar.

Innovatsiya nazariyasining asoschisi J. Shumpeter bo'lib, u innovatsiyani birinchi navbatda tadbirkorlik bilan bog'lagan, ya'ni "yangi mahsulot ishlab chiqarish yoki ishlab chiqarishni takomillashtirish, yangi texnologiyani joriy etish yoki yangi sotish bozorlarini o'zlashtirish, yangi manbalar va yangi ta'minot shakllarini olish, shuningdek ishlab chiqarish va mehnat jarayonlarini optimallashtirishga intilishi"²⁴.

P. Druker buni quyidagicha ta'riflaydi: "innovatsion faoliyat - bu tadbirkorga o'zgarishlardan foydalanish va ularni yangi imkoniyatlarga aylantirish imkonini beradigan maxsus vosita, masalan, yangi biznes ochish yoki yangi xizmatlar ko'rsatish"²⁵.

U muvaffaqiyatli faoliyatning asosiy tamoyillarini "innovatsion faoliyatning maqsadga muvofiqligi va tizimli xarakteri" deb ataydi, ayniqsa "mavjud imkoniyatlarni tahlil qilish va innovatsion imkoniyatlar manbalari deb atash mumkin bo'lgan narsalar haqida o'ylash" muhimligiga e'tibor qaratadi. P. Drukerning ta'kidlashicha, "innovatsiya - texnologik emas, balki iqtisodiy atama bo'lib, korxonaning barcha tarkibiy qismlarini, uning barcha funktsiyalari va faoliyatini qamrab oladi"²⁶.

B. Tviss innovatsion faoliyatni talqin qilishda quyidagi sohalarni ham hisobga oladi - "yangi (yoki takomillashtirilgan) mahsulotni tijorat maqsadlarida ishlatishga yoki yangi (yoki takomillashtirilgan) ishlab chiqarish jarayoni yoki uskunasi birinchi tijorat maqsadlarida ishlatishga qaratilgan texnik, ishlab chiqarish va marketing

¹⁹ Цветков, А. Н., & Борейшо, А. А. (2018). Качество менеджмента: опыт теоретического осмысления. *Общество: политика, экономика, право*, (10 (63)).

²⁰ Кондратьева, Н. Д., Папаева, А. А., Невмятулина, Х. А., Абрашов, А. А., & Григорян, Н. С. (2020). Оценка показателей качества инновационных защитных покрытий/Международная научная конференция: «Стандартизация и техническое регулирование: современное состояние и перспективы развития». *Информационно-экономические аспекты стандартизации и технического регулирования*, (6), 158-166.

²¹ Васильева, Л. Н., & Муравьева, Е. А. (2005). Методы управления инновационной деятельностью.

²² Тюрина, А. Н. (2006). О бюджетном финансировании научно-технологического комплекса России (окончание). *Бухгалтерский учет в бюджетных и некоммерческих организациях*, (5).

²³ Туккель, И. Л. (2013). *Методы и инструменты управления инновационным развитием промышленных предприятий*. БХВ-Петербург.

²⁴ Шумпетер, Й. (2007). Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия. М.: Эксмо, 864, 15.

²⁵ Друкер, П., Портер, М., Прахалад, К. К., Нортон, Д., & Левитт, Т. (2016). *Управление бизнесом. М.: Альпина Диджи-тал*.

²⁶ Друкер, П. Ф. (2021). *Энциклопедия менеджмента: [По материалам десяти кн.]*. Питер Ф. Друкер.

faoliyati. "Korxonalar bu faoliyatining doimiyligini ta'kidlab, tadqiqotchi uning maqsadini "ixtiro yoki g'oyaning iqtisodiy mazmunini egallashi" deb ta'riflaydi.²⁷

K. Kristensen va M. Raynor quyidagi ta'rifni beradi: "Korxonaning innovatsion faoliyati - bu ilmiy tadqiqotlar va ishlanmalar natijalarini mahsulot turlarini yangilash va sifatini yaxshilash, uni ishlab chiqarish texnologiyasini takomillashtirishga qaratilgan faoliyatdir"²⁸.

Mualliflar ikkita turdagi innovatsiyalarni ajratadilar: "qo'llab -quvvatlovchi" va "buzuvchi". "Qo'llab -quvvatlovchi" innovatsiya mavjud mahsulotlarni joriy iste'mol xususiyatlariga moslashtirishga, "buzuvchi" - "foydalanish uchun qulay, arzon va past sifatlil" mahsulotlarning yangi versiyalarini yaratish orqali mavjud mahsulotlar, texnologiyalar, sanoat va bozorlarni almashtirishga qaratilgan.²⁹

B. Santo quyidagi ta'rifni beradi: «innovatsiya-bu ijtimoiy-iqtisodiy jarayon bo'lib, u g'oyalar va ixtirolarni amalda qo'llash orqali o'z xususiyatlariga eng mos bo'lgan mahsulotlar, texnologiyalarni yaratishga olib keladi va agar yangilik iqtisodiy foyda yo'nalishiga yo'naltirilgan bo'lsa, uning bozorda paydo bo'lishi qo'shimcha daromad keltirishi mumkin"³⁰, va shu bilan innovatsiyaning maqsadi nafaqat foyda, balki jamiyat manfaati bo'lishi mumkin.

G. Mensh innovatsiyalarning tabiati va intensivligini iqtisodiy o'sish sur'atlari va tsikllari bilan bog'lashni taklif qilib, innovatsiyalarning uchta asosiy turini ajratib ko'rsatdi: "asosiy, takomillashtiruvchi va soxta innovatsiyalar ". Muallif korxonaning moliyaviy ahvolidan yomonlashuvini innovatsion faoliyatni faollashtirishning asosiy drayveri deb hisoblagan va u innovatsiyalarni investitsiyalar samaradorligini oshirish va iqtisodiy rivojlanish turg'unligini bartaraf etishning asosiy vositasi deb ta'riflagan va unga " texnologik tanglik" deb nom qo'ygan»³¹.

²⁷ Twiss, B. C. (1984). Forecasting market size and market growth rates for new products. *Journal of Product Innovation Management*, 1(1), 19-29.

²⁸ Raynor, M., Christensen, K., & McDonald, R. (2016). Disruptive innovation: Twenty years later. *Harvard Business Review*, 29.

²⁹ Кристенсен, К. (2016). Дилемма инноватора: Как из-за новых технологий погибают сильные компании. Альпина Паблишер.

³⁰ Santo, B. (1990). Innovation as a means of economic development: trans. with Hungarian./Santo B. M.: *Progress*.

³¹ Менш, Г. (1972). Базисные инновации и инновации совершенствования. *Журнал экономики предприятия*, (42), 291-297.

R.A. Fatxutdinov innovatsiyani "strategik marketing jarayoni, ilmiy -tadqiqot ishlari, ishlab chiqarishni tashkiliy va texnologik tayyorlash, innovatsiyalarni ishlab chiqarish va loyihalash, ularni amalga oshirish (yoki innovatsiyaga aylantirish) va boshqa sohalarga tarqalish (diffuziya)"³² deb ta'riflaydi. Muallifning fikricha, «innovatsion faoliyat birinchi navbatda ma'lum texnologiya, protsedura bo'yicha bajariladigan aniq harakatlarning mazmuni, tarkibi bilan tavsiflanadi

I.L. Tukkel, A.V Surina va N.B. Kultin bilan birgalikda innovatsion faoliyatni "eksperimental ishlanmalar, ilmiy (ilmiy) va ilmiy -texnik, kashfiyotchilik faoliyatining natijalarini ishlatishga qaratilgan: ishlab chiqarishni yaratish, tashkil etish va bozorning tubdan yangi yoki yangi iste'mol xususiyatlariga ega bo'lgan mahsulotlar (ishlar, ishlar, xizmatlar); uni ishlab chiqarish, tarqatish va ishlatishning yangi usullarini (texnologiyalarini) yaratish yoki qo'llash; mahsulotni, jarayonni, marketingni, mahsulotni (tovarlarni, ishlarni, xizmatlarni) yaratish, ishlab chiqarishda va sotishda, bozorda talab yuqori bo'lgan mahsulotlarni xarajatlarni tejashda yoki ishlab chiqarish xajmini oshirishda va sotishni ko'paytirishda tashkiliy yangiliklarni (innovatsiyalarni) qo'llash"³³. Mualliflar innovatsion dasturlar va loyihalarni, innovatsion mahsulotlarni innovatsiya ob'ekti sifatida belgilab, innovatsion faoliyatni mahsulotli, jarayonli, marketing va innovatsiyaning tashkiliy sohalarini ajratib ko'rsatishadi³⁴. e'

L. N. Ogoleva innovatsion faoliyatni "innovatsiyalarni ishlab chiqish, joriy etish, o'zlashtirish, ishlab chiqarish, tarqatish va tijoratlashtirish bo'yicha maqsadli chora - tadbirlar tizimi" sifatida taqdim etadi va shu bilan uning izchilligi, murakkabligi, ko'p o'zgaruvchanligi va muqobilligini ta'kidlaydi. Muallif "ilmiy g'oya tug'ilgandan to tijoratlashtirishgacha" innovatsion faoliyat chegaralarini belgilaydi³⁵.

F.F. Bezudniy, G.A Smirnova va O.D. Nechayeva bilan birga "innovatsiya" va "innovatsion faoliyat" tushunchalarini "inson faoliyatining har qanday sohasida yangi g'oyani amalga oshirish jarayoni, bozorda mavjud bo'lgan ehtiyojlarni qondirishga

³² Фатхутдинов, Р. А. (2004). Инновационный менеджмент. СПб.: Питер, 5.

³³ Культин, Н. Б., Сурина, А. В., & Туккель, И. Л. (2011). Управление инновационными проектами.

³⁴ Культин, Н. Б., Сурина, А. В., & Туккель, И. Л. (2011). Управление инновационными проектами.

³⁵ Оголева, Л.Н.(2010). Инновационный менеджмент: учеб. пособиеМ.: Инфра-М.

hissa qo‘shish va iqtisodiy samara berish" bilan bog‘laydi³⁶, innovatsiya faqat "ijobiy natijaga ega bo‘lish, salbiy oqibatlar ehtimolini istisno qilish, aks holda yangilik mantiqiy bo‘lmaydi” deb ta‘kidlaydi.

N. M. Sitsarova innovatsion faoliyatni "innovatsion g‘oyalarni izlash va tanlash, ular asosida yangiliklarni ishlab chiqish, yangiliklarni joriy etish va takrorlashdan iborat bo‘lgan ishlar to‘plami" deb ta'riflaydi³⁷. Muallif innovatsiyaga jalb qilingan "xilma -xil tashkiliy shakllar" ni qayd etib, buni "innovatsiya jarayoni faoliyatning turli sohalarini qamrab olishi" bilan bog‘laydi. uni amalga oshirishda ilmiy -texnik, moliyaviy, axborot, marketing va turli o‘zaro ta'sir o‘tkazuvchi tashkilotlar: tadqiqot institutlari, moliyaviy va konsalting tashkilotlari, venchur kapital firmalari, sug‘urta kompaniyalari ishtirok etadi”³⁸.

I.T. Balabanov innovatsion faoliyatni "yakunlangan tadqiqot va ishlanmalar natijalarini yoki boshqa ilmiy -texnik yutuqlarni bozorda sotiladigan yangi yoki takomillashtirilgan mahsulotga, amaliyotda qo‘llaniladigan yangi yoki takomillashgan texnologik jarayonga ishlab chiqish va joriy etishga qaratilgan"shu davrda barcha bosqichlarni" o‘z ichiga olgan qo‘shimcha tadqiqotlar va ishlanmalar jarayon" deb ta'riflaydi. Shuningdek, unga innovatsion g‘oyaning paydo bo‘lishidan tortib, yakuniy mahsulot yoki xizmatning tarqalishiga qadar terminni qo‘shadi³⁹.

A.G.Kiryakov, V.A.Maksimovlar o‘z ishida innovatsiyalarning ijtimoiy ahamiyatini ta'kidlab, quyidagi ta'rifni taklif etadi: "innovatsiya-bu g‘oyalar va ixtirolarni amalda qo‘llash orqali o‘z xususiyatlariga ko‘ra eng yaxshi bo‘lgan mahsulotlar va texnologiyalarni yaratishga olib keladigan ijtimoiy-texnik va iqtisodiy jarayon"⁴⁰. Innovatsiya "investitsiya jarayonining boshlang‘ich va belgilovchi tashkiliy

³⁶ Бездудный, Ф. Ф., Смирнова, Г. А., & Нечаева, О. Д. (1998). Сущность понятия инновация и его классификация. *Инновации*, (2-3), 3-13.

³⁷ Цыцарова, Н. М. (2009). *Инновационный менеджмент: учебное пособие/сост. НМ Цыцарова. Ульяновск: УлГТУ*, 14.

³⁸ Цыцарова, Н. М. (2009). *Инновационный менеджмент: учебное пособие/сост. НМ Цыцарова. Ульяновск: УлГТУ*, 14.

³⁹ Балабанов, И. Т., & Дудин, М. Н. (2001). *Инновационный менеджмент. СПб.: Питер*, 304.

⁴⁰ Белоусов, В. М., & Спиридонов, М. А. (2003). Кирьяков АГ, Максимов ВА Основы инновационного предпринимательства: Учеб пособие. Ростов н/Д, 2002. *Известия высших учебных заведений. Северо-Кавказский регион. Общественные науки*, (2).

-iqtisodiy elementi" vazifasini bajaradi, u investitsiya loyihasining ko'rsatkichlari tizimini va uning yakuniy maqsadini tashkil qiladi.

L.N. Vasilieva, E.A. Muravyovaning fikricha, "innovatsiya - bu kashfiyot, ixtiro, ijtimoiy ehtiyojlarni qondirishning yangi usuliga sarmoya kiritish natijasida olingan innovatsion faoliyatning yakuniy, moddiy natijasi"⁴¹, va shu bilan loyihaviy yondashuvini innovatsiyaning asosi sifatida belgilaydi, shuningdek, ijtimoiy va investitsion yo'naltirilganlikni innovatsion faoliyat natijalari sifatida qayd etib o'tadi.

I. Ya.Lujinskiy va M.P.Pereverzev "innovatsion faoliyat" atamasini "ilmiy - texnikaviy va sarmoyaviy faoliyatni birlashtirgan yaxlit tushuncha" deb izohlaydilar. Shu bilan birga, mualliflar innovatsiya kontseptsiyasini ko'rib chiqishda "yangi texnologiyalar va tovarlarni yaratish va ishlatishning butun siklini qamrab oladigan faoliyatning alohida turi" kontseptsiyasi birinchi o'ringa chiqishini ta'kidlaydi, uni "ishlab chiqarishning rivojlanishi va samaradorligini oshirishni ta'minlaydigan omillar tizimida asosiy omil" deb talqin qiladi»⁴².

N.N. Xanchuk o'z maqolasida innovatsion faoliyatni "murakkab kategorik tuzilma"⁴³ sifatida tushuncha beradi va innovatsiya faoliyati chegaralarini yanada kengaytiruvchi innovatsion faoliyatning quyidagi toifalarini ajratadi: tarixiy, iqtisodiy, instrumental, falsafiy, huquqiy, tijorat, tadbirkorlik, iqtisodiy, tashkiliy va boshqaruv.

Umumiy semantik o'xshashlikka ega bo'lgan holda, "innovatsion faoliyat" tushunchasini turli olimlar orasida talqin qilishda, asosan, innovatsion faoliyat chegaralarini belgilash, ya'ni innovatsion faoliyat qaerdan boshlanishini va tugashini ko'rsatuvchi farqlar mavjud.

"Innovatsion jarayon" kontseptsiyasi innovatsion g'oyani yakuniy natijaga aylantiradigan harakatlar majmuini anglatadi (yangi mahsulotlarning paydo bo'lishi va xizmatlar, texnologik liniyalar, korxonalarni boshqarish tizimlari, mahsulotlarni ishlab chiqarish va sotish xususiyatlarining yaxshilanishi. va xizmatlar, ishlab chiqarish xavfsizligi va ekologik xavfsizligini oshirish). Qabul qilingan ta'riflarga ko'ra,

⁴¹ Васильева, Л. Н., & Муравьева, Е. А. (2005). Методы управления инновационной деятельностью.

⁴² Лужинский, И. Я., & Переверзев, М. П. (1998). Инновационный менеджмент в малом бизнесе. Тула: Изд-во ТГПУ им. ЛН Толстого, 172.

⁴³ Ханчук, Н. Н. (2012). Инновационная деятельность в системе научных категорий. *Инновации в науке*, (11-2).

korxonaning innovatsion faoliyati innovatsion jarayonlardan iborat. Innovatsiyaning o'ziga xos xususiyati - bu ma'lum xususiyatlarga ega bo'lgan yakuniy natijani olishga qaratilgan.

Shunday qilib, hozirgi vaqtda innovatsion faoliyatni amalga oshirishning asosiy shakli - bu innovatsion loyiha bo'lib, uning doirasida ma'lum bir vaqt ichida resurslar va vositalarning ma'lum majmuasidan foydalanish asosida maqsadli ko'rsatkichlarning belgilangan qiymatlariga erishish kerak.

Hozirgi vaqtda innovatsion faoliyat tarmoqlar va davlatlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining ajralmas qismi hisoblanadi, shuning uchun innovatsion faoliyatni boshqarish bilan bog'liq masalalar birinchi o'ringa chiqadi.

G. Vulfen o'z ishida⁴⁴ FORTH usulini (qisqartmasi quyidagicha: Full Steam Ahead ("To'liq tezlik oldinda!"), Observe & Learn ("Kuzatishlar va xulosalar"), "Raise Ideas ("G'oyalarni ishlab chiqish"), Test Ideas ("G'oyalarni sinovdan o'tkazish") va Homecoming ("Uyga qaytish") Innovatsion jarayonning har bir bosqichi uchun aniq harakatlar ketma -ketligini ta'minlaydigan va muallifning so'zlariga ko'ra, yangi mahsulotlar va xizmatlarni samarali yaratish uchun zarur bo'lgan barcha vositalarni o'z ichiga oladi. Bu muallifning ishi ko'proq psixologik yo'nalishga ega, innovatorlarning shaxsiy o'sishiga qaratilgan bo'lib, u aniq mexanizmlarni yaratishga qaratilgan emas.

G. Pisano innovatsion menejmentning asosiy muammosini kompaniyaning innovatsion strategiyasi va boshqa faoliyatining nomuvofiqligi, ularni moliyalashtirish uchun innovatsion loyihalar orasidagi ustuvorliklarni aniqlashning qiyinligi deb ta'riflaydi. Belgilangan muammolarni hal qilish uchun u quyidagi funktsiyalar uchun vositalarni ishlab chiqishni taklif qiladi. "Innovatsion strategiya, jarayonlar, tashkiliy tuzilmalar va moliyaviy resurslarni taqsimlash tartiblari o'rtasida izchillik va o'zaro bog'liqlikni ta'minlash; kompaniyaning barqaror raqobat ustunliklarini ta'minlashga qaratilgan aniq maqsadlarini shakllantirish; qiymat yaratish rejalarini ishlab chiqish;

⁴⁴ Wulfen, G. (2014). Launching innovations. Illustrated guide to the FORTH methodology.

har xil turdagi yangiliklarni tanlash va joriy etishning parallel tartiblarini joriy etish; turli innovatsion strategiyalar o'rtasida muvozanatni topish»⁴⁵.

R. Foster va S. Kaplan innovatsion faoliyatning asosiy muammosini "tashqi muhitning xatti - harakatiga bog'liqlik, strategik rejalashtirishga yondashuvni o'zgartirish va innovatsiyalarni olishning muqobil usullarini hisobga olgan holda hal qilishni taklif qilish" deb atashadi.

"Innovatsion faoliyat" tushunchasining o'ta aniq tasavvuri rus va xalqaro me'yoriy - huquqiy hujjatlarda keltirilgan.

Hozirgi vaqtda Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkiloti (Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti) homiyligida fan, texnologiya va innovatsiyalar bilan bog'liq ma'lumotlarni yaratish va tahlil qilish muammolarini hal qilish uchun bir qator ko'rsatmalarni ishlab chiqildi. Frascati ko'rsatmalariga ko'ra, innovatsiya " innovatsion faoliyatning yakuniy natijasi bozorga chiqarilgan yangi yoki takomillashtirilgan mahsulot ko'rinishida, amaliyotda qo'llaniladigan yangi yoki takomillashgan texnologik jarayon yoki ijtimoiy xizmatlarga yangicha yondashuvda aks ettiriladi" deb ta'riflanadi»⁴⁶.

Oslo yo'riqnomasiga ko'ra, innovatsiya "innovatsiyani amalga oshirishga olib keladigan yoki shu maqsadda ishlab chiqilgan har qanday ilmiy, tashkiliy, texnologik, tijorat va moliyaviy harakatlarni" anglatadi»⁴⁷. Shu bilan birga, qo'llanmada "innovatsion faoliyat, shuningdek, biron bir aniq yangilikni tayyorlash bilan bevosita bog'liq bo'lmagan tadqiqotlar va ishlanmalarni ham o'z ichiga oladi", deb belgilab qo'yilgan.⁴⁸ Qo'llanma mualliflari to'rt turdagi yangiliklarni ajratadilar: mahsulot, jarayon, marketing va tashkiliy.

Na fan, na xalqaro tashkilotlar va davlatlar "innovatsion faoliyat" atamasining yagona talqinini qabul qilmaganligini ta'kidlab, yuqorida keltirilgan ta'riflar amalda qo'llaniladi va bir -birini to'ldirib, zamonaviy dunyoda innovatsion faoliyatning

⁴⁵ Pisano, G. P. (2015). You need an innovation strategy. *Harvard business review*, 93(6), 44-54.

⁴⁶ Manual, F. (2002). Proposed standard practice for surveys on research and experimental development.

⁴⁷ Креч, Е. В. (2020). Классификация инноваций: международный опыт.

⁴⁸ Руководство Осло «Рекомендации по сбору и анализу данных по инновациям», Третье издание Совместная публикация ОЭСР и Евростата. Москва, 2010[Электронный ресурс]. — URL: https://mgimo.ru/upload/docs_6/ruk.oslo.pdf (дата обращения: 01.09.2021).

mohiyati va ahamiyatini etarlicha to'liq ochib beradi. Yuqoridagi nazariy ishlar innovatsion jarayonlarning kelib chiqishi va tabiatini, ilmiy -texnikaviy va innovatsion faoliyatni boshqarishning fundamental muammolarini o'rganadi.

Shunday qilib, ushbu monografiyada korxonaning "innovatsion faoliyati" atamasi korxonaning ijtimoiy-iqtisodiy holatini yaxshilash, yangilarini paydo bo'lishi va mavjud mahsulotlar va xizmatlari, texnologik liniyalar, korxonalar boshqaruv tizimlari, mahsulotlar va xizmatlarni ishlab chiqarish va sotish xususiyatlarini yaxshilash, ishlab chiqarish xavfsizligi va ekologik xavfsizligini oshirishni nazarda tutadi.

Ko'plab taniqli olimlar innovatsiyalarning paydo bo'lishining mohiyatini va innovatsion faoliyatni amalga oshirish uchun eng qulay bo'lgan korxonalarni tashkil etish shakllarini ochib berishga harakat qilishdi. Hozirgi vaqtda innovatsion jarayonlarni tavsiflovchi modellar orasida eng keng tarqalganlari:

- "texnologik surish" modeli. Ushbu model uzoq vaqt davomida klassik deb hisoblangan, chunki u M.I. Tugan-Baranovskiyning⁴⁹. J. Shumpeter, G. Mensh asarlarida ishlab chiqilgan. Bu modelda fan va texnikaning eng yangi yutuqlari yangilik manbai sifatida qaraladi. "Texnologik surish" modeli chiziqli va davriy takrorlanadigan bosqichlar ketma -ketligi ko'rinishida taqdim etilgan. Bu model ilmiy -tadqiqot ishlari bilan bog'liq chiziqli ketma -ket jarayonlarga asoslangan edi, bozor esa faqat yangilik iste'molchisi sifatida qaraldi;

- "talabni chaqirish" (*market pull*) modeli. Ushbu modelning tarafdorlari K. Freeman⁵⁰ va D. Roman⁵¹ edi. Ushbu model doirasida, tijoriy jihatdan muvaffaqiyatli innovatsiyalar, bilim talab qiladigan sohalar korxonalarining iste'molchilar talablariga o'z vaqtida va etarli darajada javob berishi natijasida paydo bo'ladi, deb taxmin qilinadi.

⁴⁹ Туган-Барановский, М. И. (1923). *Периодические промышленные кризисы: История английских кризисов*. книжное кооперативное т-во при Смолгубкоме РКП.

⁵⁰ Freeman, C. (2013). *Economics of industrial innovation*. Routledge.

⁵¹ Роман, Д. (2005). *Наука, технологии и инновации*. М: Знание.

- ITTKI yo‘nalishlarini belgilaydigan innovatsion jarayonlarning asosi sifatida bozor talabi hisoblanadi. Innovatsion jarayonni tashkil etuvchi bosqichlar ketma -ketligi chiziqli ko‘rinishda aks etadi.

- innovatsiyaning bog‘langanlik modeli (*coupling*). U R. Rotuella⁵², D. Moveri⁵³ va boshqa olimlarning ishlariga asoslangan edi. Ushbu model quyidagi xususiyatlarga ega bo‘lgan bosqichlarning mavjudligini birlashtiradi: ketma -ketlik, bir -biri bilan o‘zaro ta'sir, funktsional izolyatsiya, bu bizga yangiliklarni yaratish jarayonlarining noaniqligi haqida gapirish imkonini beradi. Modelning asosi innovatsiyalarning resurslarni ko‘p talab qiladigan bosqichlari sifatida ishlab chiqish va loyihalash jarayonlariga asoslangan. Muhandislik va dizayn bosqichida kichik, lekin doimiy o‘zgarishlar ro‘y beradi, ular yuqori darajada natijaga katta ta'sir ko‘rsatadi.

- innovatsion jarayonlarning yaxlit modeli. M. Aoki ⁵⁴ ushbu modelning asoschisi hisoblanadi. Bu turli yo‘nalishlarda ishlaydigan bir necha mutaxassislar guruhlarining g‘oyalarini birlashtirishga asoslangan. Bu yondashuv jarayonni tezlashtiradi. Shunday qilib, yangi mahsulotni bozorga chiqarish kompaniyaning tadqiqot, ishlab chiqarish, marketing, moliya va boshqa bo‘limlari bilan yaqin hamkorlikda eng samarali hisoblanadi. Bu jarayonni tarmoqlararo maxsus ishchi guruhi nazorat qilishi kerak

- strategik tarmoqlar modelidagi innovatsion jarayon. Asosiy vakillari R. Kuper⁵⁵, K. Oppenlander⁵⁶ kabi olimlardir. Oldingi modeldan farqli o‘laroq, u nafaqat funktsiyalararo, balki institutlararo yoki tarmoqli hamdir. Model kompaniyaning yakuniy maqsadi innovatsiya bo‘lgan tashqi agentlar (etkazib beruvchilar, iste‘molchilar, raqobatchilar) bilan o‘zaro ta'sirini ko‘rib chiqadi.

⁵² Rothwell, R. (1994). Towards the fifth-generation innovation process. *International marketing review*.

⁵³ Mowery, D. (1995). The practice of technology policy. *Handbook of the economics of innovation and technological change*, 513-557.

⁵⁴ Аоки М. Фирма в японской экономике. Информация, стимулирование и заключение сделок в японской экономике[Текст] / М. Аоки: пер. с англ. — СПб., 1995. — С. 314-315.

⁵⁵ Cooper, R. G. (1979). Identifying industrial new product success: Project NewProd. *Industrial Marketing Management*, 8(2), 124-135.

⁵⁶ Oppenländer, K. H. (1977). Patent policies and technical progress in the Federal Republic of Germany. In *Innovation, Economic Change and Technology Policies* (pp. 307-329). Birkhäuser, Basel.

M.N. Rukavitsina innovatsiyalarni boshqarish tizimini yaratishning ikkita yoʻnalishini belgilaydi: "innovatsiyaning toʻliq siklini uzluksiz jarayonga birlashtirish va innovatsiyalarni boshqarishni mustaqil boshqaruv obʻektiga ajratish"⁵⁷.

Innovatsiyaga bagʻishlangan bir qancha ilmiy ishlarning tahliliga asoslanib, shunday xulosaga kelish mumkinki, ilm-fanni talab qiladigan mahsulotlar ishlab chiqaradigan korxonaning muvaffaqiyatli va dinamik rivojlanishini taʼminlash uchun, birinchi navbatda, innovatsiyalarni boshqarishning turli xil usullardan keng foydalanish zarur, yaʼni innovatsion rivojlanish muammolarini tizimli hal qilishni taʼminlaydigan texnologik, ilmiy, kadrlar, tijorat va boshqa siyosatdan bir vaqtda va muvofiqlashtirilgan holda foydalanish kerak.

Koʻrib chiqilayotgan nazariy ishlarning asosiy yoʻnalishi innovatsiyalarni yaratish uchun qulay shart -sharoitlarni taʼminlash, shuningdek, innovatsiyani gʻoya bosqichidan yakuniy mahsulotga aylantiruvchi mexanizmlarni oʻrganishdir. Shu bilan birga, koʻrib chiqilgan tadqiqotlarning aksariyatida innovatsion faoliyat natijalarini olishga salbiy taʼsir koʻrsatadigan muammolarga, jumladan milliy innovatsiya tizimini yaratish va uni yaratish bilan bogʻliq muammolarga etarlicha eʼtibor berilmagan.

Keyingi paragraflarda milliy innovatsiya tizimini yaratish va uni yaratish bilan bogʻliq muammolarga taxliliga eʼtibor qaratib oʻtamiz.

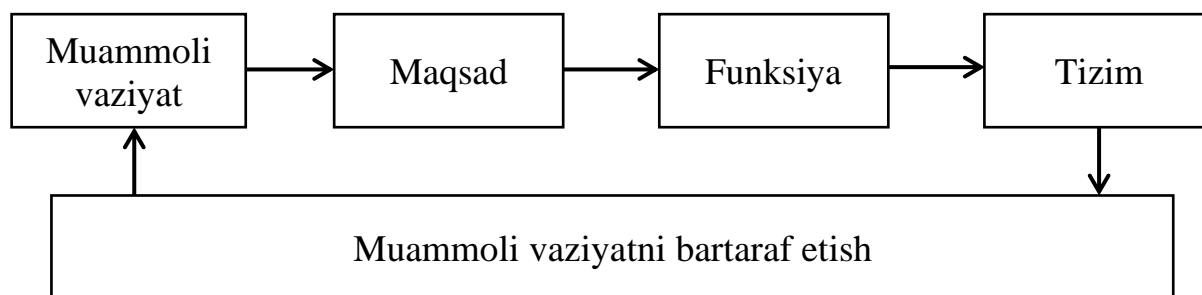
1.2. Milliy innovatsiya tizimi kontseptsiyasi va funktsiyalari taʼrifiga zamonaviy yondashuvlar

RFA akademigi V.M. Polterovich, "zamonaviy tizimlar, keng taʼrifga ega, ular deyarli barcha iqtisodiy institutlarni oʻz ichiga olishi kerak" [32. 12 -bet] deb taʼkidlaydi.

Shu vaqtga qadar olimlar tomonidan milliy innovatsiya tizimiga yagona bir taʼrif berilgan emas. Rivojlangan mamlakatlarning milliy innovatsiya tizimlari bir - biridan farq qiladi. Zotan, turli mamlakatlar tomonidan milliy innovatsiya tizimi oldiga turli maqsadlar qoʻyiladi va amalga oshiriladi. Koʻp iqtiboslik keltiriluvchi oʻquv qoʻllanma

⁵⁷ Рукавицына, М. Н. (2003). Основы инновационного менеджмента: учеб. пособие/под общ. ред. Л.И. Александровой.

muallifi Surmin (2003) quyidagicha yozadi: “Tizimlarni ajratish va qurish quyidagicha amalga oshiriladi: Tizim ta‘minlab berishi kerak bo‘lgan maqsad qo‘yiladi. Funktsiyalar bajarilishini ta‘minlovchi funktsiya yoki vazifalar aniqlanadi. Maqsad ob‘ekt harakat yo‘nalishiga yo‘naltiriladi. Maqsad odatda mavjud vositalar bilan hal etib bo‘lmaydigan muammoli vaziyatlardan yuzaga keladi. Tizim esa muammolarni hal etish vositasi sifatida yuzaga chiqadi.

1-rasm. Tizimlar tuzilishi

Hozirgi vaqtga qadar ham xorijiy ham rossiyalik olimlar orasida “Milliy innovatsiya tizimi” ning umum tan olingan yagona tushunchasi mavjud emas. Umumiy qarashlarning mavjud emasligi milliy innovatsiya tizimi va uning tarkibiy qismlarini shakllantirish uslubiyotiga turlicha yondashuvlarni keltirib chiqarmoqda. Olib borilgan adabiyotlar tahlilidan kelib chiqib, ushbu yo‘nalishlarni ushlab turuvchi sakkizta yo‘nalishlarni ajratib ko‘rsatish mumkin:

- institutlar majmui sifatida: (Nelson, 2008)⁵⁸;
- institutlar va turli elementlar va tarkibiy qismlarning majmui sifatida: B.-O. Lundvall (1994 y.)⁵⁹
- tashkilotlar (korxonalar, tarkib) va faoliyatining maqsadli turlari (yo‘nalishlari) tarmog‘i sifatida: (Frimen, 1987)⁶⁰;

⁵⁸ Nielsen, R. N. Feeding food producers with (Regional) knowledge for innovation. Toward a theoretical underpinning of the feat 2015 project, (2008)

⁵⁹ 1. Lundvall, B. A. National Innovation Systems: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning (London: Pinter), (1992).

⁶⁰ Freeman, C. National systems of innovation: the case of Japan. Technology policy and Economic Performance, London, Printer Publishers, (1987).

- o‘zaro bir-biri bilan bog‘langan faoliyat, elementlar va tarkib sifatida: (Lundvall, 2016, 2010, 2002); Christensen, C. M.⁶¹. (2013).

- milliy innovatsiya tizimi sohasi (ulushi) sifatida: Mansfield, E., & Lee, J. Y.⁶². (1996);

- Szántó, B.⁶³ (1994) va L. Lidsedorf (2000 y.): A. Goto (2000 y.) [52. 103-113 b.]; N.I. Ivanova (2005 y.) [7. 55-59 b.]; (2000) tomonidan shakllantirgan uchta spiral bilimlar ishlab chiqarish kontseptsiyasi sifatida; universitet-hukumat-biznes (korxonalar, sanoat);

- fanlararo yondashuvni o‘z ichiga oluvchi keng yondashuv sifatida: Mindeli, L. Je. Vasin, V. A.⁶⁴ (2002).

- ijtimoiy kapital orqali: milliy innovatsiya tizimini “Millatning texnik o‘zgarishlarga nisbatan ijtimoiy moslashuvchanligi” Scherer, F. M.⁶⁵. (1986).

Muayyan vaqt davomida olimlarning milliy innovatsiya tizimi tushunchasiga qarashlari rivojlanib bormoqda. Masalan, Frimen 1987 yilda nashr qilingan ishida milliy innovatsiya tizimini tashkilotlar tarmog‘i sifatida ko‘rib chiqqan bo‘lsa, 2002-2004 yillargi ishida texnik o‘zgarishlarga millatning ijtimoiy ko‘nikmalari sifatida qaramoqda (Frimen, 2004). Lundvallning 1992 yilgi ishida milliy innovatsiya tizimi sifatida elementlar va munosabatlar haqida gap borsa, 2010 yilgi ishida yangi mahsulotlarning rivojlanishi bilan bog‘liq ravishda ishlab chiqaruvchilar va foydalanuvchilarning o‘zaro harakati haqida chop etmoqda.

Olimlarning ilmiy qarashlarini tahlil qilish bilan bir qatorda, Rossiya va Mustaqil Davlatlar Hamdo‘stligi (MDH) mamlakatlarining "milliy innovatsion tizimi" mavzusidagi normativ -huquqiy hujjatlarni o‘rganish ishlari olib borildi. MDH davlatlari sobiq postsovet hududi (SSSR) sifatida tanlandi, uning hududida yagona ilmiy-texnik siyosat olib boriladi va mustaqillikka erishishi bilan MDH davlatlari ham

⁶¹ Christensen, C. M. (2013). *The innovator's dilemma: when new technologies cause great firms to fail*. Harvard Business Review Press.

⁶² Mansfield, E., & Lee, J. Y. (1996). The modern university: contributor to industrial innovation and recipient of industrial R&D support. *Research policy*, 25(7), 1047-1058, (1996).

⁶³ Szántó, B. Innovation in crisis: Hungary before and after the watershed of 1989. *Technovation*, 14(9), 601-611, (1994).

⁶⁴ Миндели, Л. Же. Васин, В. А., Национальная инновационная система: предпосылки и механизмы функционирования. - М.: СИСН, 142, (2002).

⁶⁵ Scherer, F. M. Innovation and growth: Schumpeterian perspectives. *MIT Press Books, I*, (1986).

Rossiya kabi o'zining ijtimoiy -iqtisodiy rivojlanish yo'nalishlarini belgilay boshladilar.

Tahlil quyidagi xulosalarni shakllantirishga imkon berdi.

Birinchi, bugungi kunga qadar O'zbekiston Respublikasining me'yoriy - huquqiy bazasida O'zbekiston Respublikasining 2020 yilgacha innovatsion rivojlanish kontseptsiyasida "milliy innovatsion tizim" ning rasmiy ta'rifi " bilim va texnologiyalarni. iqtisodiyot va jamiyat hayotining barcha sohalarini hisobga olgan holda tashkilotlar (tuzilmalar), muassasalar, o'zaro bog'liqlik majmui" deb ta'riflangan.". O'zbekiston Respublikasining 2020 yilgacha innovatsion rivojlanish strategiyasi loyihasida milliy innovatsion tizim "iqtisodiyot va jamiyatda innovatsiyalarni ishlab chiqarish va tarqatishni ta'minlaydigan sub'ektlar, institutlar, infratuzilma majmui" sifatida ko'rib chiqilgan.

Ikkinchi, "milliy" atamasi O'zbekiston Respublikasining qonunchilik bazasida juda kam ishlatiladi.

O'zbekiston Respublikasining qonun hujjatlarida "milliy" atamasi "Ta'lim to'g'risida", "Mudofaa to'g'risida" qonunlar va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" da mavjud⁶⁶.

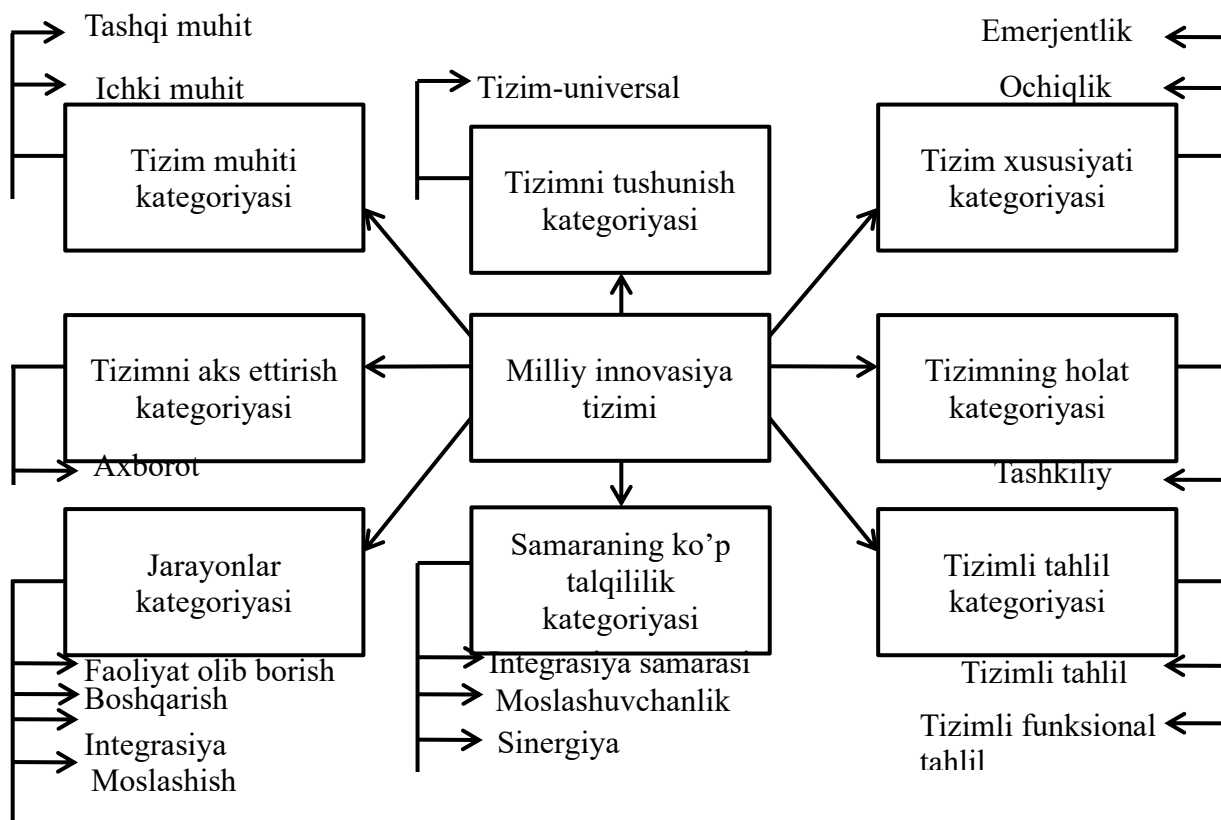
"Milliy" so'zi ko'pincha "manfaat" so'zi bilan birgalikda ishlatiladi. Bizningcha, O'zbekistonning milliy manfaatlari davlatning makroiqtisodiy va makro-siyosiy vazifalari majmui sifatida tushuniladi. Milliy manfaatlar o'z vazifalarini jamoat tashkilotlari bilan birgalikda amalga oshiradigan davlat hokimiyati institutlari tomonidan ta'minlanadi.

Uchinchi, sobiq postsovet davlatlaridan - 11 ta MDH davlatlari - faqat Belarus, Qozog'iston, Qirg'iziston va O'zbekistonda mamlakatning innovatsion rivojlanishi to'g'risida mustaqil hujjatlar mavjud. Belarus Respublikasi va Rossiya Federatsiyasining milliy innovatsion tizimi ta'rifi "2012-2020 yillarda O'zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirish kontseptsiyasi" da belgilangan "innovatsion tizim" ta'rifiga mos keladi. Qozog'istonda milliy innovatsion tizimning rivojlanishi

⁶⁶ "Ta'lim to'g'risida" qonun, "Mudofaa to'g'risida" qonun, "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi "

mintaqaviy innovatsion tizimlar orqali ta'minlanadi. Qirg'iziston faqat mamlakatni innovatsion rivojlantirishning asosiy yo'nalishlarini aniqladi.

"Milliy innovatsion tizim" tushunchasi va kontseptsiyasi evolyutsiyasi taxlili, milliy innovatsion tizim va tizimlar nazariyasi kontseptsiyalari tizimli yondashuv toifalarini tasniflashda milliy innovatsion tizimni aniqlashga imkon berdi (2 -rasm).

2-rasm. Tizimli yondoshuv kategoriyasi tasnifida milliy innovatsiya tizimi

Milliy innovatsiya tizimlar toifasidagi:

- tizimlarni tushunish - bu tizim va uning atrof-muhitining birlashishi bo'lgan universal tizim;
- tizim xususiyatlari quyidagilarga ega: paydo bo'lishi - tizimning tizim elementlarining xususiyatlariga nisbatan o'zgarmasligi; ochiqlik - atrof-muhitdan to'liq izolyatsiyaning yo'qligi va elementlarning xatti-harakatlarida erkinlik darajalari mavjudligi;
- tizimning holati - tizimni tashkil etuvchi omillarga muvofiq tizimni tartibga solish;
- tizimni tahlil qilish: tarkibiy tahlil - tizim tuzilishini qismlar o'rtasidagi munosabatlar to'plami sifatida tahlil qilish, ma'lum bir tarzda tuzilgan butun bir

element uchun alohida element qiymatini tushuntirish; tarkibiy va funktsional tahlil - o'zaro ta'sir elementlarini taqsimlash va ularning tizim faoliyatidagi o'rni va rolini aniqlash;

- ta'sirlarning xilma-xilligi: integrativ samara - butun tizimga xos bo'lgan yangi fazilatlar paydo bo'lishi; moslashuvchanlik - atrof-muhitning o'zgaruvchanligi sharoitida o'ziga xosligini saqlash tizimining mulki; sinergistik effekt - tizimning ishlashi natijasini ko'paytirishning ta'siri, bu uning individual tarkibiy qismlari ishlashi natijalarining yig'indisini ko'paytiradi;

- jarayonlar: ishlash - o'z vaqtida tizimning harakati; boshqarish - tizimni muvozanatga keltirish yoki maqsadga erishish; integratsiya - birlashtirilgan va bog'langan elementlarning jarayoni va mexanizmi; moslashish - tizimning o'ziga xosligini yo'qotmasdan atrof-muhitga moslashishi;

- tizimni aks ettirish: ma'lumot - ma'lumot, kuzatuvchi tizim to'g'risidagi bilim, uning xilma-xilligi o'lchovi;

- tizim muhiti: atrof-muhit - tizimning tashqi muhiti yoki tizim chegaralaridan tashqarida joylashgan, unga ta'sir qiladigan, lekin unga tegishli bo'lmagan ob'ektlar to'plami; ichki muhit - tizim chegaralarida joylashgan, uning xatti-harakatlariga ta'sir qiladigan, ammo unga tegishli bo'lmagan ob'ektlar to'plami.

Tahlil "milliy innovatsion tizim" tushunchasining mualliflik ta'rifini shakllantirishga imkon berdi. Ushbu tadqiqot mualliflarining fikriga ko'ra, milliy innovatsion tizim - bu iqtisodiy munosabatlar va mamlakatning davlat tuzilmasiga asoslangan, xo'jalik yurituvchi sub'ektlarga mamlakatning milliy boyligini saqlash va oshirish maqsadida innovatsiya faoliyatni, ichki va tashqi institutsional muhitni huquqiy me'yorlar bilan tartibga soluvchi murakkab, ochiq, dinamik, uyushgan universal tizim.

Jahon iqtisodiyotining texnologik rivojlanishini jadallashtirish, milliy innovatsion tizimlarning raqobatdoshligini belgilovchi omillar uchun raqobatning kuchayishi barcha mamlakatlarning asosiy muammosi hisoblanadi. Shundan kelib chiqqan holda, maqsad iqtisodiyotning innovatsion faolligi darajasini oshirishdir. Hozirgi vaqtda tadbirkorlar / korxonalar uchun ilmiy yangiliklarni joriy etish davrining

qisqarishi sababli o'zgaruvchan milliy va jahon ehtiyojlariga tezkor javob qaytarish zarur. Tez javob berish vaqtincha afzalliklarni keltirib chiqarishi mumkin, chunki uni ichki, ham tashqi bozorda raqobatchilar taqlid qilishi, ko'chirishi, taqlid qilishi mumkin. Innovatsion faoliyat - bu davlat va milliy iqtisodiyotning raqobatdoshligining eng moslashuvchan ko'rsatkichidir.

Innovatsion faoliyat ma'lum institutsional muhitda faoliyat yurituvchi xo'jalik yurituvchi subyektlarning (jismoniy va yuridik shaxslar) innovatsion faoliyati orqali namoyon bo'ladi.

Har qanday tizim, shu jumladan milliy innovatsion tizim, ma'lum funktsiyalarga ega. Rossiya olimlari ishlarining tahlili milliy innovatsion tizimning 30 ga yaqin funktsiyasini hisoblash imkonini berdi.

Chet ellik olimlar ham innovatsion, ham milliy innovatsion tizimlarning funktsiyalarini ajratib ko'rsatishni bir ovozdan ta'kidlashdi. Chalmers texnologik universiteti (Shvetsiya) olimi A. Jonsonning fikricha: "Innovatsion tizimning maqsadi innovatsiyalarni rivojlantirish, tarqatish va undan foydalanishdir. innovatsion jarayon bilan bevosita bog'liq ikkita asosiy funktsiyalar:

1) innovatsion tizimlarning zaif joyi va muammolarini aniqlash;

2) yangi bilimlarni yaratish.

3) uchinchi funktsiya innovatsion jarayonni qo'llab-quvvatlash bilan bog'liq va quyidagilarni o'z ichiga oladi:

3.1) innovatsion faoliyatni rag'batlantirish;

3.2) zarur resurslar bilan ta'minlash;

3.3) qidiruv yo'nalishi, ya'ni strategik ustuvorliklarni aniqlash;

3.4) innovatsion o'sish potentsialini aniqlash;

3.5) ma'lumotlar va bilimlar almashinuviga ko'maklashish;

3.6) innovatsion bozorlarni rag'batlantirish va yaratish;

3.7) bozorlarning ijtimoiy noaniqligini pasayishi, ya'ni firmalar va shaxslar o'rtasidagi nizolarning oldini olish yoki hal qilish;

3.8) o'zgarishlar kiritilganda jamiyatda yuzaga keladigan o'zgarishlarga qarshilik ko'rsatish, ya'ni innovatsiyalar uchun qonuniylik mexanizmini joriy etish” .

M.P. Xekert va S.O. Negro quyidagi funktsiyalarni ajratadi:

- 1) tadbirkorlik faoliyati;
- 2) bilimlarni rivojlantirish (o'qitish);
- 3) bilimlarni tarmoqlar orqali tarqatish, ya'ni ma'lumot almashish;
- 4) faoliyatning ustuvor yo'nalishlarini izlash bo'yicha raxbarlik;
- 5) bozorni shakllantirish;
- 6) resurslarni jalb qilish;
- 7) o'zgarishlarga qarshilikka qarshi qonuniylikni / qarshi harakatni yaratish".

Ular o'zlarining keyingi ishlarida yana bir bor yuqorida yaqqol isbotlangan yetti funksiya bilan cheklangan.

Bunga asoslanib:

- "funksiya - (lat. *function* - bajarish, amalga oshirish) - 1) maqsad; 2) faoliyat, vazifa, ish ”;
- "funktsiyalar atrof-muhit bilan o'zaro aloqada bo'lgan tizim faoliyatining yo'nalishini anglatadi";
- "funktsiyalar tizimga va uning tarkibiy qismlariga xosdir va tizim funktsiyalari uning tarkibiy qismlari ishlashining yaxlit natijasidir".

Quyidagi xulosalarni shakllantirishimiz mumkin:

*Birinchi*dan, milliy innovatsion tizimga bir qator «begona» funktsiyalar berilgan.

Masalan, milliy innovatsion siyosatni shakllantirish; normativ-huquqiy bazani rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash; davlat funktsiyalari va davlat hokimiyati organlarining funktsiyalari bilan bog'liq (ular yanada aniqroq) innovatsiyalar, ilmiy tadqiqotlar va ishlanmalar sohasidagi ustuvor yo'nalishlarni tanlash. Bundan tashqari, ta'lim tizimiga aloqador bilimlarni shakllantirish, bilimlarni tarqatish, bilimlarni saqlash va boshqalar.

*Ikkinchi*dan, global iqtisodiyotda milliy va global jarayonlarning jadal rivojlanishiga qaramay, milliy innovatsion tizimning ichki va tashqi omillarini birorta ham muallif ajratib ko'rsatmaydi.

S.V. Kortov ta'kidlaganidek, "atrof-muhit bilan o'zaro munosabatlar nuqtai nazaridan innovatsion tizim quyidagicha bo'lishi mumkin:

- faol - moslashuvchan, ya'ni atrof-muhitni maqsadli o'zgartirish orqali maqsadga erishish;
- passiv-moslashuvchan - atrof-muhitga maqsadli ta'sir ko'rsatmasdan atrof-muhitni o'zgartirganda maqsadni o'zgartirish;
- faol-passiv, ya'ni ikkala strategiyadan ham foydalanish".

Uchinchidan, milliy innovatsion tizim ta'sirlarning xilma-xilligi nuqtai nazaridan moslashuvchanlikka ega (tashqi muxit o'zgaruvchanligi sharoitida tizim o'zining xususiyatini saqlab qoladi), davlatning siyosati va harakatlari tizimni inqiroz holatiga keltirmasligi kerak. Milliy innovatsion tizim hatto o'zgaruvchan holat sharoitida ham maqsadga erishishga olib keladigan "dinamikadagi xususiyatlar" funktsiyalariga ega bo'lishi kerak.

1-jadval

Milliy innovatsion tizim (MIT) rivojlanishining nazariy modellari xorijiy mamlakatlarda davlat innovatsion siyosatini amalga oshirishga yondashuvlar xususiyatlari ⁶⁷

Model	Milliy innovatsiya tizimini shakllantirish	Davlatning funktsiyasi	Modelning xususiyati	Asosiy risklar
Bozor evolyutsionn	Adekvat talab etarli taklifni shakllantiradi	1. Ilmiy ilmiy kadrlarni ishlab chiqarish tizimi, fundamental tadqiqotlar sohasini qo'llab - quvvatlash (qaytarilmaydigan subsidiya) 2. Innovatsion faoliyatga shaxsiy talabni rag'batlantirish va innovatsiya uchun tranzaktsiya	MIT strukturaviy elementlari sub'ektlarning (ulardan biri o'z vazifalari doirasida davlat xisoblanadi) to'lovga qobil talabi va rivojlantirish choralari ta'siri ostida yaratiladi va rivojlanadi	Segmentatsiya va MIT ning to'liq bo'lmasligini saqlab qolish, texnologik va iqtisodiyotning texnologiyalarni ishlab chiqaruvchi xorijiy ishlab chiqaruvchilarga bog'liqligining oshishi

⁶⁷ The concept of innovative development of the Republic of Uzbekistan for 2012-2020. [Konsepcija innovacionnogo razvitiya Respubliki Uzbekistan na 2012-2020 gg. asosida mualliflar tomonidan tuzildi

		to'siqlarini kamaytirish		
Bozor radikal	Adekvat talab etarli taklifni shakllantiradi	Faqat davlatning vazifalarini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan sohalarni moliyalashtirish	Davlat sektorini qisqartirish	Milliy fundamental tadqiqotlarni tugatish va ilmiy kadrlar ishlab chiqarishni qisqartirish ehtimoli bor
Institutsional "Tugatish"	Etishmayotgan elementlarni rivojlantirish va yangi shakllarini kengaytirish	MITni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash	Byudjet resurslarining turli xil mavjud va yangi sohalarda tarqalishi kuchaymoqda	Raqobatbar-dosh MITni avtomatik tarzda shakllantirish uning mavjud elementlarining past sifati tufayli yuzaga kelmaydi
Innovatsion faol	Taklif talab yaratadi	Ilg'or texnologiya-larni tijoratlashti-rishni tezlashtirishni amalga oshirishning kechikishi mavjud xarajatlarni ko'paytirishga olib keladi	Tadbirkorlik sohasida innovatsiyalarga talabning pastligi innovatsion mahsulotning etishmasligiga sabab bo'ladi	Ilg'or tijorat texnologiya-lariga talabning yo'qligi
"Bilim- faol"	Innovatsiya siklining boshlanishiga va innovatsion ta'limning rivojlanishiga e'tibor qaratiladi	1. Inson kapitaliga intensiv investitsiyalar.2. Har xil innovatsion institutlarda ehtiyojlar shakllanishi talab va taklifning "bog'lig'ligiga" bog'liq	Faoliyatning asosiy sohasidan qat'i nazar, yangilik va yangi bilimlarga moyil bo'lgan "innovatsion shaxs" ni yaratish	Amalga oshirishning uzoq muddatli istiqbollari va samara olish

1-jadvalda milliy innovatsion tizimni rivojlantirishning nazariy modellari aks ettirilgan:

- ilmiy tadqiqotlar va texnologik ishlanmalar tizimini qo‘llab-quvvatlash va moliyalashtirishni saqlab qolish bilan bog‘liq bozor evolyutsiyasi;

- davlat faqat o‘zining funksiyalarini bajarish uchun zarur bo‘lgan ilmiy-tadqiqot va texnologik ishlanmalarni qo‘llab-quvvatlash va moliyalashtirish bilan bog‘liq radikal bozor;

- etishmayotgan elementlarning rivojlanishi va innovatsiyaning yangi shakllarining tarqalishini ta'minlaydigan institutsional "yakunlash";

- davlatning minimal ishtirokida "taklif talabni yaratadi" mexanizmi orqali innovatsion-faol;

- inson kapitaliga intensiv investitsiyalarni ta'minlaydigan, o‘z navbatida, faoliyatning asosiy sohasidan qat'i nazar, innovatsiyalarga moyil bo‘ladigan- «bilim-faol».

2-jadval

Xorijiy mamlakatlar innovatsion siyosatining asosiy zamonaviy yo‘nalishlari⁶⁸

Innovatsion siyosatning yo‘nalishi	O‘ziga xoslik	Mamlakatlar
Milliy innovatsion tizim strukturasi optimallashtirish	Davlat tizimini optimallashtirish	Yaponiya, Norvegiya, Hindiston, Chili
	Fan va innovatsiyalarni davlat tomonidan moliyalashtirishni optimallashtirish	AQSH, Frantsiya, Buyuk Britaniya, Daniya, Norvegiya, SHvetsiya, Tayvan, Avstraliya
	Fundamental tadqiqotlarning rivojlanishi	Buyuk Britaniya, Shvetsiya, Sloveniya
Mamlakat ichidagi biznes va fan (universitetlar) o‘rtasidagi innovatsion hamkorlikni rag‘batlantirish	Universitetlar va korporatsiyalarning simmetrik yaqinlashuvini rag‘batlantirish	AQSH, Finlyandiya
	Ilm -fan va innovatsiyaga davlat tomonidan yirik sarmoyalar va milliy xususiy kapitalni jalb qilish	Isroil, Finlyandiya

⁶⁸ The concept of innovative development of the Republic of Uzbekistan for 2012-2020. [Konceptciya innovacionnogo razvitija Respubliki Uzbekistan na 2012-2020 gg. Ma'lumotlari asosida mualliflar tomonidan tayyorlangan

	Innovatsion sohaga xorijiy kapitalni jalb qilish bilan xususiy sektorning innovatsion faolligini rag'batlantirish	Buyuk Britaniya, Irlandiya, Xitoy, Koreya, Malayziya, Indiya, Isroil
	Ilmiy sektorning innovatsion tashabbusini rag'batlantirish	Germaniya, Yaponiya, Yangi Zelandiya, Daniya
Xalqaro innovatsion tarmoqlarga integratsiya	Murakkab integratsiya	Finlyandiya, Isroil, Niderlandiya, Xitoy
	Texnologik ixtisoslashish	Koreya, Malayziya, Singapur, Tayvan, Hindiston
Ichki innovatsion tarmoqlarni yaratish	Innovatsion sohada aloqalarni shakllantirish uchun maxsus shart-sharoitlar yaratish	AQSH, Norvegiya, Irlandiya
	Milliy hududlar tashabbusini rag'batlantirish	Frantsiya, Germaniya, Finlyandiya
Milliy innovatsion tizimning shakllanishi	Fanning davlat sektorini qayta qurish	Bolgariya, Polsha, Litva
	Ilm -fan va ta'lim integratsiyasini qo'llab-quvvatlash	Latviya, Estoniya, Chexiya
	Kichik va o'rta biznesni innovatsion sohaga jalb qilish	Ruminiya, Chexiya, Slovakiya, Latviya, Estoniya, Turkiya, Chili
	Yuqori texnologiyalar sohasida eksportning ustuvor yo'nalishlarini aniqlash	Chexiya, Ruminiya, Chili, Turkiya

2 - jadvalda xorijiy mamlakatlarning innovatsion siyosatining asosiy zamonaviy yo'nalishlari aks ettirilgan. Har bir mamlakat davlat tomonidan tegishli siyosatni amalga oshirish orqali milliy innovatsion tizimning ishlashi va rivojlanish yo'nalishini o'ziga xos tarzda belgilaydi.

Dastlab, mualliflar milliy innovatsion tizimning quyidagi funktsiyalarini shakllantirgan:

Me'yoriy-huquqiy - tizim innovatsiya sohasida davlat tomonidan belgilangan me'yorlar va qoidalarga, shuningdek me'yoriy -huquqiy bazani takomillashtirish bo'yicha fikr-mulohazalarga rioya qilishni ta'minlaydi;

Resursli - barcha innovatsion faoliyat sub'ektlari o'rtasida tabiiy, sanoat, inson va ijtimoiy resurslarni maqbul taqsimlanishi uchun sharoit yaratish. Moddiy va nomoddiy resurslar milliy iqtisodiy tizim doirasidagi innovatsion faoliyatga asos bo'lib hisoblanadi;

Bilimlarni boshqarish funksiyasi - bilimlarni yaratish, uzatish va saqlash uchun shart-sharoitlarni shakllantirish - faqat insonga xos bo'lgan o'ziga xos faoliyat sifatida innovatsion ijodning ijodiy poydevori. Ushbu funktsiyaning bilvosita harakati bilimning asosiy tashuvchisi sifatida inson kapitali rivojlanishi hisoblanadi;

Axborot - milliy innovatsion tizimning tizim ichida (alohida elementlar, quyi tizimlar va umuman tizimning holati o'rtasida), shuningdek tashqi muhit (tashqi konyunktura, fan va texnologiyaning global rivojlanish darajasi, xalqaro jarayonlardagi mavqei) bilan o'zaro aloqada (tashqi) ma'lumotni saqlash, uzatish va qayta ishlash jarayonlarini qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish;

Tashkiliy - muassasalar va tashkilotlarning shakllari va tuzilmalarini, ularning o'zaro munosabatlari, faoliyatini kooperasiyalash va muvofiqlashtirish mexanizmlarini rivojlantirish. Ushbu funktsiya milliy innovatsion tizim elementlarining xilma-xilligini rivojlantirish va tizim ichidagi aloqalarni kengaytirishga yonaltirilgan;

Raqobatbardoshlik funksiyasi - milliy innovatsion tizimning global innovatsion tizim ichida raqobatdosh bo'lishiga imkon beradigan bunday iqtisodiy, texnologik, tashkiliy va tarkibiy samaradorlikni ta'minlash. Bu orqali milliy innovatsion tizimning ma'lum bir natijaga yo'naltirilgan tashqi muhit bilan faol aloqasini ta'minlaydi;

Dinamik o'zini - o'zi tashkil etish va rivojlantirish funksiyasi - tizim ichida sodir bo'ladigan innovatsion jarayonlar tufayli, xususan, tashkiliy innovatsiyalar, to'plangan ichki potentsial tufayli o'zgaruvchan sharoitda rivojlanishga va tiklanishga qaratilgan. MITda yuz beradigan jarayonlarning innovatsion tabiati doimiy moslashishni talab qiladi.

Yuqoridagi funktsiyalarni tahlil qilish, shuningdek, rus olimlari ta'kidlagan milliy innovatsion tizimning funktsiyalari va tizimlar nazariyasini batafsil o'rganish mualliflarning qarashlarini o'zgartirdi.

Milliy innovatsion tizimning tashqi funktsiyalari

Qayta o'zgartirish funksiyasi - milliy innovatsion tizim kabi ijodiy tizimlarga xos bo'lgan tashqi muhitni qayta o'zgartirish o'z mohiyatiga mos ravishda o'zgartirishdir. Milliy innovatsion tizimning qayta o'zgartirish funksiyasi mamlakat milliy boyliklarining nomoddiy kapitali qiymat va tarkibiy ifodasida saqlab qolinishi va o'sishida namoyon bo'ladi.

Iste'mol funksiyasi - innovatsion mahsulotlar (tovarlar, xizmatlar) ning kiritilishi (ishlab chiqarilishi) va chiqishi (iste'moli) bilan bog'liq bo'lib, innovatsion jarayon yoki innovatsion faoliyat orqali namoyon bo'ladi. Innovatsion mahsulotlarni ishlab chiqarish uchun tadbirkor / korxonalar (kompaniya), sanoat va boshqalardan innovatsion mahsulot (mahsulot, xizmat) ni topish va "o'stirish" kerak. Iste'mol moliya / investitsiya, xodimlar, o'rab turgan infratuzilma va boshqalar orqali namoyon bo'ladi. Chiqarilgan mahsulot innovatsion mahsulotlarni (tovarlarni, xizmatlarni) iste'mol qilish sub'ekti bo'lishi kerak.

Milliy innovatsion tizimning *singdirish funksiyasi* milliy innovatsion tizimlar va global innovatsion tizim bilan bog'liqligida namoyon bo'ladi. Xalqaro kompaniyalar P. Krugmanning "xalqaro savdoning yangi nazariyasi" va "yangi iqtisodiy geografiya" sig'a muvofiq dunyo bo'ylab ishlab chiqarish uchun yanada qulay muhitni qidirmoqdalar. Yutilish funksiyasi tashqi muhitning texnologik traektoriyalari, ijtimoiy va tarmoqning o'zaro ta'siri, xalqaro savdo shartnomalari, xalqaro investitsiya shartnomalari va boshqalar orqali aniq namoyon bo'ladi.

Moslashish funksiyasi tizimni atrof-muhit bilan muvofiqlashtirishni, xatti-harakatlarning o'zaro o'zgarishini ta'minlaydi. Muayyan vaziyatda "innovatsion odam" haqida gap ketmoqda. Milliy innovatsion tizim odamlarga ixtiyoriy harakatlar orqali innovatsion faoliyatga, innovatsion faollikka ("nima, qanday, nima uchun" haqida bilim berish) imkoniyat yaratishga hissa qo'shishi kerak va inson innovatsion faoliyatga, innovatsion faoliyat faolligiga ("bilish va ishtirok etish") qiziqishi kerak.

Akademik A.I. Tatarkin ta'kidlaganidek, "islohotlar davrida ijtimoiy-iqtisodiy tizimdagi tub o'zgarishlar motivatsion jarayonlar oqimining shartlarini tubdan o'zgartirishga olib keldi. Korxonalarining muhim qismi ishdan bo'shatish yoki ishsizlik

uchun salbiy sabablardan foydalangan holda hozirgi bosqich uchun kuchli bo'lgan majburlash strategiyasiga ko'proq yo'naltirilgan"⁶⁹.

Milliy innovatsion tizimning *xizmat ko'rsatish funksiyasi* yuqori darajadagi ierarxiyada quyidagilar bilan taqqoslanadi:

- innovatsiyalar geografiyasining tasnifi - mintaqaviy, mintaqalararo, mahalliy innovatsion tizimlar;
- innovatsiyalarning funktsional va jarayonli tasnifi;
- yuqori texnologik va yuqori bilim talab qiluvchi mahsulotlar (tovarlar, xizmatlar) tasniflash.

"Ichki funktsiyalarning eng muhim roli shundaki, ular tashqi ishlash uchun zarur bo'lgan tizimning ichki dinamikasini ta'minlaydi".

Milliy innovatsion tizimning ichki funktsiyalari

Nazorat funksiyasi milliy innovatsion tizim ishlarining natijalarini miqdoriy va sifat jihatdan baholash va hisobga olishda namoyon bo'ladi:

- amaldagi holatni qo'yilgan maqsadlar bilan taqqoslash (asosiy, takomillashtirilgan innovatsiyalar va soxta innovatsiyalarni tan olish);
- belgilangan qonunchilik va boshqa me'yoriy-huquqiy talablarning e'lon qilingan (nazorat qilinadigan) va amalga oshirilayotgan (nazorat qilinadigan) faoliyatiga muvofiqligini tekshirish;
- ayrim bozor ishtirokchilarining boshqalariga nisbatan monopolistik diktaturasini o'rnatishning oldini olish.

Muvofiqlashtirish va moslashtirish funksiyasi quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- milliy innovatsion tizimning barcha tarkibiy qismlari, innovatsion mahsulot (mahsulot, xizmat) g'oyasidan boshlab mahsulotni (mahsulotni, xizmatni) tijoratlashtirishiga qadar barcha xarakatlarning moslashuvchanligi;
- milliy innovatsion tizim tarkibiy qismlarini gorizontaal tartibga solish.
- muvofiqlashtirish funksiyasi sub'ektiv-subyektiv va ob'ekt-ob'ekt o'zaro ta'sirida ustunlik qiladi.

⁶⁹ Татаркин, А. И. Модернизационное обновление российского пространства на основе инновационный инициатив. Регион: экономика и социология, (1), 6-33, (2016)

Tashkiliy va ma'muriy funktsiya:

- milliy innovatsion tizimning elementlari va quyi tizimlariga muayyan harakatlar va funktsiyalarni aniq belgilangan ketma-ketlikda berish;

- Milliy innovatsion tizimning alohida ob'ektlari bo'yicha aniq qarorlar qabul qilish;

- boshqaruv organiga maqsad va vazifalarning bajarilishini ta'minlashga imkon beradigan faoliyatni tartibga solishni o'z ichiga oladi.

Subordinatsiya (lat. Subordinate - bo'ysunish) va *reordinatsiya* (lat. Regordinatsiya - bo'ysunish) funktsiyalariga quyidagilar kiradi:

- tizimning vertikal tartibga solinishi, bunda tarkibiy elementlardan biri boshqalarning faoliyatida boshlang'ichni belgilovchi etakchi rolini o'ynaydi;

- boshqaruv jarayonlarining o'zaro munosabatlari;

- gorizontaal va vertikal holda hamjamiyatning bir qismi yoki elementlarini boshqasiga huquqiy qayta tayinlash.

Subordinatsiya funktsiyasi sub'ekt-ob'ekt va ob'ekt-sub'ekt munosabatlarida ustunlik qiladi.

Ajratish funktsiyasi - ishlab chiqarish omillarini ulardan foydalanish maksimal daromad keltiradigan joylarga samarali joylashtirishdir.

Shunday qilib, tadqiqot asosida "milliy innovatsion tizim" tushunchasining maqsadli tahliliy ta'rifi keltirilgan. Milliy innovatsion tizimning taklif etilayotgan ta'rifida:

- 1) milliy innovatsion tizimning asosiy tushunchalari e'tiborga olindi: firma nazariyasi, innovatsiya nazariyasi, bilimlarni boshqarish nazariyasi, tizimlar nazariyasi, institutsionalizm nazariyasi, milliy boylik nazariyasi, milliy iqtisodiyot nazariyasi;

- 2) milliy innovatsion tizimning murakkabligi, ochiqqligi va dinamikasi ko'rsatilgan;

- 3) o'rganish predmeti qanday ishlatilganligi, qanday maqsadlarga erishish uchun amalga oshirilayotgani, bajarilayotgan funktsiyalar nimalarga asoslanganligi ko'rsatiladi.

Milliy innovatsion tizimning tashqi va ichki muhitini farqlash uning tashqi va ichki funksiyalarini shakllantirish va asoslashga imkon berdi. Milliy innovatsion tizimning tashqi funksiyalari: qayta o'zgaruvchi, iste'molchi, singdirish, moslashuv, xizmat ko'rsatish. Milliy innovatsion tizimning ichki funksiyalari: boshqarish, muvofiqlashtirish va moslashtirish, tashkiliy va boshqaruv, bo'ysunish va muvofiqlashtirish, ajratish.

2 BOB. O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA RAQOBATBARDOSH MILLIY INNOVATSIYA TIZIMINI SHAKLLANTIRISH MUAMMOLARINI BAHOLASH

2.1. O‘zbekistonda innovatsion jarayonni davlat tomonidan tartibga solish jihatlari tahlili

O‘zbekiston Respublikasida samarali milliy innovatsion tizimni shakllantirish davlat innovatsion rivojlanish strategiyasining eng muhim elementi bo‘lib, uning yordamida murakkab ishlab chiqarish sohasini o‘zgartirish, ishlab chiqarish apparatini yangilash va h.k. Faqat faol innovatsion siyosat mamlakatni yangi chegaralarga olib chiqishga va zamonaviy iqtisodiyotni shakllantirish istiqbollari ochishga qodirdir.

So‘nggi besh yil davomida mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini monitoring natijalari shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston Respublikasi hukumati asosiy sa'y-harakatlarini tadqiqot va innovatsiyalarni rag‘batlantirishga, shuningdek, zamonaviy bilimga asoslangan iqtisodiyotga o‘tishga qaratishi natijasida, so‘nggi yillarda O‘zbekistonda ilmiy -tadqiqot ishlariga investitsiyalar hajmi oshdi. Buning natijasida, Global Innovation Indexning reytingida, uzoq yillik tanaffusdan so‘ng O‘zbekiston 43 ta kirish indikatorini va 22 ta chiqish indikatoriga ko‘ra baholanib, O‘zbekiston GII reytingida 132 davlat orasida 86 o‘rinda qayd qilindi. Bu natija mamlakatimizning reytingdagi o‘tgan yilgi o‘rnidan 7, 2015 yilgi o‘rnidan esa 36 pog‘ona yuqori.

Boshqaruv institutlar sifati yo‘nalishi bo‘yicha 2020 yilga nisbatan 1 pog‘ona, inson kapitali va ilmiy tadqiqotlar faoliyati yo‘nalishi bo‘yicha 5 pog‘ona, bozor rivojlanishi yo‘nalishi bo‘yicha 3 pog‘ona, biznesni rivojlantirish yo‘nalishi bo‘yicha 4 pog‘ona, ilm-fan va texnologiya yo‘nalishi bo‘yicha 13 pog‘ona va ijodiy mahsulotlar yo‘nalishi bo‘yicha 14 pog‘onaga ko‘tarilgan.

Shuningdek, O‘zbekistonda innovatsiyalarni joriy etish uchun mavjud resurslar va shartlar kichik indeksida o‘tgan yilning natijalari 6 pog‘onaga ko‘tarilib, 75-o‘rinni, innovatsiyalarni joriy etishning amaliy natijalari kichik indeksida esa O‘zbekiston 18 pog‘onaga ko‘tarilib, 100-o‘rinni band qilgani ham aytib o‘tilgan.

Reyting ko'rsatkichlariga ko'ra O'zbekiston «AKT xizmatlari eksporti» (129 dan 87 ga), «To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarning kirib kelishi» (80 dan 58 ga), «AKT xizmatlari importi» (130 dan 115 ga), «Elektron tarzda ishtirok etish indeksi» (59 dan 46 ga), «Kelib chiqishi bo'yicha tovar belgilari» (82 dan 71 ga), «ISO 9001 sifat sertifikatlari» (93 dan 83 ga) kabi indikatorlarda o'z o'rnini 10 dan 42 pog'onagacha ko'tarilib, umumiy reytingda ijobiy natijalarga erishdi. Bundan tashqari, mamlakatimizning reytingi 81 ta ko'rsatkichning 9 ta ko'rsatkichda 4 dan 9 tagacha ko'tarildi, 15 tasida 1 dan 3 tagacha ko'tarilgan bo'lsa 15 tasida o'zni o'zgarmadi.

Mamlakatlar orasida davlatimizning «Yuqori darajadagi umumiy domenlar» (131 o'rin), «Normativ sifat» (126 o'rin), «Ilmiy-texnika nashrlar» (125 o'rin), «Oliy ta'lim muassasalaridagi chet el fuqarolari soni» (105 o'rin) va «Mobil ilovalar yaratish» (99 o'rin) kabi indikatorlardagi past o'zni umumiy reytingiga salbiy ta'sir qilib alohida e'tibor talab etmoqda.

Reytingda yetakchilikni bir necha yillar davomida SHveysariya egallab kelmoqda va bu yil Koreya 5 pog'ona ko'tarilib 5-o'rinni, Xitoy 2 pog'ona ko'tarilib 12-o'rinni egalladi.

Bu yilgi hisobotda O'zbekiston 7 pog'ona ko'tarilgani evaziga eng ko'p pog'ona yuqorilagan mamlakatlar top-10 taligiga kirdi. Sobiq sho'ro davlatlari ichida esa o'sish dinamikasi bo'yicha birinchi o'rinni egalladi.

Biroq erishilgan natijalar ijobiyligiga qaramasdan, biz baribir yuqorida keltirib o'tilgan boshqa etakchi davlatlarga qaraganda yangi texnologiyalar va innovatsiyalarga kam mablag' sarflaymiz.

O'zbekistonda rivojlanish va innovatsiyalarga ichki xarajatlar yalpi ichki mahsulotning 1 foizidan ham kam va 2/3 qismi davlat byudjetidan moliyalashtiriladi.

UNESCO statistika instituti ma'lumotlariga ko'ra, 2020 yilda dunyoda ilmiy-tadqiqot ishlanmalariga ajratilgan mablag'lar o'rtacha YaIMning 1,7 foizini tashkil etgan bo'lsa, unda Markaziy Osiyo uchun bu ko'rsatkich 0,2 foizni tashkil etdi.

Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekiston va Qozog'istonda ilmiy-tadqiqot ishlanmalariga sarflanadigan xarajatlar taxminan bir xil darajada - YaIMning 0,5% miqdorida, bu juda past ko'rsatkichdir. Taqqoslash uchun: Misr taxminan 0,7%,

Braziliya va Rossiya Federatsiyasi - 1,3% va 1,1%, AQSH va Germaniya - 2,7 va 2,9%, Shvetsiya va Yaponiya - YaIMning taxminan 3,2% sarflaydi. Janubiy Koreya bu borada yetakchi hisoblanib, ilmiy – tadqiqot, tajriba konstruktorlik ishlariga sarflanadigan xarajatlar mamlakat YaIMning 4,2 foizini tashkil etadi, Samsung, LG, SK Holdings, POSCO, Hyundai va boshqalar kabi jahon miqyosidagi korporatsiyalar mavjudligi buni yana bir bor tasdiqlaydi.

Ilmiy-tadqiqot ishlariga yuqori mablag‘ sarflaydigan mamlakatlarda ilmiy-tadqiqot tajriba konstruktorlik ishlariga kiritiladigan investitsiyalarning katta qismi xususiy sektorga to‘g‘ri keladi. Yaponiyada sarmoyalarning qariyb 80% xususiy sektor tomonidan sarflanadi. Xitoy va Janubiy Koreyada xususiy sektor ilmiy-tadqiqot ishlariga barcha investitsiyalarning $\frac{3}{4}$ dan ko‘pini sarflaydi. O‘zbekistonda, aksincha, davlat ilmiy-tadqiqot ishlarining umumiy xarajatlarning 60 foizidan ko‘pini moliyalashtiradi. Bu O‘zbekistondagi xususiy sektor hali bu yo‘nalishda harakat qilish uchun yetarlicha rag‘batlantirishga va mustaqil ravishda innovatsion yechimlarni ishlab chiqish uchun yetarli imkoniyatlarga ega emasligidan dalolatdir.

O‘zbekiston milliy iqtisodiyotidagi innovatsion jarayonning xususiyatlari qatorida, nafaqat ilmiy-tadqiqot ishlarini moliyalashtirishning davlat manbalarining ustunligini, balki innovatsiyaga intilishda yuqori texnologiyali korxonalar va mehnat unumdorligi juda past bo‘lgan korxonalar o‘rtasidagi keskin farqni ham aytish mumkin. Bundan tashqari, xarakterli xususiyatlar - innovatsion siyosatning "yuqoridan pastga" yo‘nalishi va innovatsion strukturaning parchalanishi bo‘lib hisoblanadi.

Innovatsiyalarni tartibga soluvchi va rag‘batlantiruvchi chora -tadbirlardan biri tadbirkorlik sub‘ektlariga soliqlar va majburiy to‘lovlar bo‘yicha imtiyoz va preferentsiyalar berishdir. Shunday qilib, O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 145 -moddasi 36 -bandiga muvofiq⁷⁰, korporativ daromad solig‘i bo‘yicha boshqa xarajatlar faoliyat bilan bog‘liq ilmiy -tadqiqot va tajriba konstruktorlik ishlari bilan bog‘liq xarajatlarni o‘z ichiga oladi (asosiy vositalarni sotib olish, ularni o‘rnatish va boshqa kapital xarajatlar bundan mustasno).

⁷⁰ O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. - Toshkent: Adolat, 2021.

Soliq kodeksining 208 -moddasi 9 -bandiga muvofiq byudjet mablag'lari hisobidan olib boriladigan ilmiy -tadqiqot va tajriba konstruktorlik ishlarini amalga oshirish uchun oborot bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'idan ozod qilingan. Byudjetdan mablag' ajratish to'g'risida tegishli moliya organining xulosasi ushbu imtiyozni olish uchun asos bo'ladi.

2014 yildan xo'jalik yurituvchi sub'ektlar, mikrofirma va kichik korxonalar bundan mustasno, tashkilot balansida asosiy vositalar ro'yxatiga kiritilgan, ishlab chiqarish faoliyatida butunlay eskirgan asbob-uskunalardan foydalanadigan korxonalar eskirgan jihozlar uchun soliq to'lovchi hisoblanadi (dastlabki almashtirish narxidan 0,25% miqdorida).

Shuningdek, mamlakat milliy iqtisodiyotidagi innovatsion jarayonni jadallashtirish, uning muvaffaqiyatli ishlashini ta'minlash, milliy innovatsiya tizimini shakllantirish va barqaror rivojlantirish mexanizmlarini yaratishning qonunchilik asoslari sifatida oxirgi besh yildan beri innovatsiya bo'yicha 100 ga yaqin normativ-huquqiy hujjat qabul qilingan. O'zbekistonda qabul qilingan qonun, qator farmon va qarorlarini sanab o'tish mumkin.

Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1992 yil 8 iyuldagi "Ilm-fanni davlat yo'li bilan qo'llab-quvvatlash va innovatsiya faoliyatini rivojlantirish to'g'risida"gi, 2002 yil 20 fevralda e'lon qilingan «Ilmiy-tadqiqot faoliyatini tashkil qilishni takomillashtirish to'g'risida»gi Farmonlari, 2006 yil 7 avgustdagi "Fan va texnologiyalar rivojlanishini muvofiqlashtirish va boshqarishni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi, 2008 yil 15 iyuldagi "Innovatsion loyihalar va texnologiyalarni ishlab chiqarishga tatbiq etishni rag'batlantirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi, 2011 yil 24 maydagi "O'zbekiston Respublikasining Intellektual mulk agentligini tashkil etish to'g'risida"gi qarori hamda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1992 yil 21 iyuldagi "Ilm-fanni rivojlantirish va innovatsiya faoliyatini davlat yo'li bilan qo'llab-quvvatlash choralari to'g'risida"gi, 1998 yil 19 yanvardagi "Xalqaro ilmiy-texnikaviy aloqalarni rivojlantirishni, xalqaro va xorijiy tashkilotlar va jamg'armalar grantlari bo'yicha ilmiy dasturlar va loyihalarni davlat tomonidan qo'llab quvvatlash to'g'risida"gi, 2004 yil 7

sentyabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasining ilmiy va moddiy-texnika bazasini mustahkamlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi, 2008 yil 15 oktyabrdagi “Texnologiyalar Transferi Agentligi” Davlat unitar korxonasi faoliyatini takomillashtirish to‘g‘risida”gi, 2008 yil 10 noyabrdagi “Ilmiy, ilmiy tadqiqot muassasalari va tashkilotlarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarorlari kabi milliy fan va innovatsiyalar sohasini rivojlantirish borasidagi dastlabki direktiv hujjatlar mamlakatimiz iqtisodiyoti tarmoqlarini zamonaviylashtirish, texnik talablardan kelib chiqqan holda, kelajakda innovatsion mahsulotlar va xizmatlar ko‘lamini kengaytirishga oid tadbirlar majmuasi asoslab berilgan edi.

Bugungi kunda innovatsiya faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish, ilmiy texnik faoliyatni qo‘llab-quvvatlash va rivojlantirish, mamlakat ilmiy salohiyatining raqobatbardoshligini oshirish tizimining asoslari O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 21 sentyabrdagi “2019 — 2021 yillarda o‘zbekiston respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” gi PF-5544-sonli, 2020 yil 29 oktyabrdagi “Ilm-fanni 2030 yilgacha rivojlantirish kontseptsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” gi PF-6097-sonli, 2021 yil 1 aprel kungi “Ilmiy va innovatsion faoliyatni rivojlantirish bo‘yicha davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish to‘g‘risida” gi PF-6198 sonli Farmonlariga, shu bilan birga O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 1 noyabrdagi “Ilmiy-tadqiqot muassasalarining infratuzilmasini yanada mustahkamlash va innovatsion faoliyatini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi PQ-3365-sonli, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 29 noyabrda «O‘zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligini tashkil etish to‘g‘risida»gi PQ-3416 - sonli, 2018 yil 27 aprelda «Innovatsion g‘oyalar, texnologiyalar va loyihalarni amaliy joriy qilish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlar to‘g‘risida» PQ-3682-sonli Qarorlari hamda 2020 yil 24 iyuldagi O‘zbekiston Respublikasining “Innovatsion faoliyat to‘g‘risida” gi O‘RQ-630-sonli Qonuniga asoslanadi.

Yuqoridagi qonun, farmon va qarorlar ilmiy-tadqiqot institutlari faoliyatini yanada takomillashtirish, moddiy-texnik va laboratoriya - eksperimental bazani

mustahkamlash, innovatsiya faoliyatini rivojlantirish uchun sharoit yaratish, Fanlar akademiyasi faoliyatini yana jonlantirish va rivojlantirish, fan va texnologiyalar agentligi, ilmiy texnik faoliyatni qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish jamg'armasi faoliyatini tashkil etish orqali mamlakat ilmiy salohiyatining raqobatbardoshligini oshirish, yaqin kelajakda ilmiy infratuzilmalarning moddiy –texnik, laboratoriya va tajriba bazalarini kuchaytirish maqsadida respublikada ilmiy-texnik faoliyatni rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilayotgan har tomonlama tizimli o'zgarishlar asosini yanada mustahkamlashga xizmat qiladi.

Biroq, ushbu shunga qaramasdan:

▪ innovatsiya jarayonining barcha bosqichlarini amalga oshirish uchun tizimli, aniq tuzilgan qonunchilik bazasi, shuningdek, uni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash choralari, shu jumladan, to'g'ridan - to'g'ri (byudjet tomonidan moliyalashtirish) va bilvosita (soliq imtiyozlari, davlat kafolatlari va h.k.) mexanizmlari, shuningdek, huquqiy asoslarining yo'qligi;

▪ korxonalarini shakllantirish shartlari va innovatsiya infratuzilma sub'ektlari o'rtasidagi o'zaro munosabatlar normalarini tartibga soluvchi me'yoriy – huquqiy asosning mavjud emasligi kabi muammolar ham mavjud.

Innovatsiyani rivojlantirish bo'yicha so'nggi besh yilda 10 ga yaqin davlat byudjetidan moliyalashtiriladigan quyidagi tashkilotlar tashkil qilindi:

1. Ilm-fanni moliyalashtirish va innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash jamg'armasi.
2. Xalqaro molekulyar allergologiya markazi.
3. "Yashnobod innovatsion texnoparki" DUK.
4. Innovatsiyalarni joriy qilish va texnologiyalar transferi milliy ofisi.
5. Ilg'or texnologiyalar markazi.
6. "Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi" DUK.
7. Ilmiy-texnik axborot markazi.
8. "Yoshlar innovatsiya markazi" DUK.
9. "Innovatsiya texnologiyalari markazi" MCHJ.
10. "Innovatsiya, texnologiya va strategiya" markazi.

Yuqoridagi taxliliiy ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki, mamlakatda innovatsion tizimning muvaffaqiyatli ishlashi uchun zarur bo'lgan barcha elementlari mavjud, biroq ular bir -biri bilan zaif bog'langan yoki umuman bog'lanmagan. "Uchburchak spirali" - davlat, fan va biznes o'rtasidagi samarali o'zaro ta'sir o'rnatilmagan. Muhim muammolardan biri - davlat mablag'larini taqsimlashning samarali raqobat mexanizmlarini yaratish zarur.

Davlat tomonidan tartibga solish va qo'llab -quvvatlash ob'ektlari, birinchi navbatda, fundamental va amaliy fan bo'lishi kerak; ixtirolarni tijoratlashtirishga qaratilgan innovatsion tadbirkorlik loyihalari; ilmiy - tadqiqot ishlanmalarini ishlab chiqish va ularning natijalarini ishlab chiqarish jarayonida qo'llash bo'yicha korporativ tashabbuslar; innovatsion tadbirkorlikni tashkil etishning yangi shakllari (venchur fondlar, biznes -inkubatorlar, universitet innovatsion va texnologik markazlari).

Bozor tizimi rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston milliy iqtisodiyotining innovatsion rivojlanishida davlat ishtirokini oshirish jarayoni bosqichma -bosqich va iqtisodiy richaglar yordamida amalga oshirilishi kerak. Bu erda, umuman olganda, davlat sektori samaradorligini oshirish muammosi, shuningdek, davlat miqyosida har bir loyihaning samaradorligi butun jamiyat miqyosida birinchi o'ringa chiqishi kerak.

Kichik va xususiy biznesda innovatsiyalarni rag'batlantirish nuqtai nazaridan, birinchi qadam iqtisodiyotning ushbu sektorining spiralga asoslangan innovatsiyalarni kiritishga bo'lgan qiziqishini uyg'otish bo'lishi kerak: "innovatsiyalarni ishlab chiqish va joriy etish - xarajatlarni kamaytirish - daromadning oshishi". Ikkinchi qadam - davlat innovatsion jarayonni moliyalashtirishda ishtirok etishi, kichik va xususiy tadbirkorlik sub'ektlarining davlat moliyaviy resurslariga kirishini maksimal darajada engillashtirish.

Bu erda jihozlarni uzoq muddatli lizing va davlat buyurtmalari kabi vositalarni qo'llash maqsadga muvofiqdir. aktsiyalarni birjaga joylashtirish orqali tashqi moliyalashtirishni jalb qilishni osonlashtirish uchun soliq siyosati vositalaridan foydalanish mumkin.

Ilmiy –tadqiqot va tajriba konstruktorlik ishlarini moliyalashtirishning mavjud dasturlari samaradorligini baholash metodologiyasini ishlab chiqish va tadqiqot faoliyati samaradorligi bilan xarajatlarni solishtirish zarur. Ammo, ilmiy tashkilotlar intellektual faoliyat natijalariga huquqlarni belgilashda bo‘shliqlar mavjud, innovatsiya faoliyatidan foyda olishning samarali va aniq strategiyasi yoki tasdiqlangan tartibi mavjud emas. Umuman olganda, respublikada mavjud innovatsiya muhitining quyidagi asosiy muammolarini ajratib ko‘rsatish mumkin, ularning yechimi topilmasa mahalliy innovatsiya potentsialini rivojlanishi va moliyalashtirish tizimining natijadorligiga salbiy ta‘sir qiladi:

- ichki bozorda ilg‘or texnologiyalar va yangiliklarga to‘lov qobiliyatining cheklanganligi, iqtisodiyotning real sektori tomonidan istiqbolli ilmiy - texnik faoliyat natijalarini tijoratlashtirish nuqtai – nazaridan loyihalarga talabning yo‘qligi;

- innovatsiya infratuzilmasining ayrim elementlarini aynan riskli moliyalashtirish (venchur fondlari) kabi mustaqil innovatsiya loyihalari va innovatsiya tadbirkorligi va mustaqil innovatsiya loyihalari, shuningdek, firmalarning jadal o‘sishi bosqichida ularni qo‘llab-quvvatlash uchun maxsus moliyaviy mexanizmlar, firmalar va intellektual mulkni baholovchi sertifikatlangan baholovchilar, innovatsiyaviy investitsiyalarni sug‘urtalash, yuqori texnologiyali asbob-uskunalar va qurilmalarni lizingga berish, yuqori texnologiyalar ishlab chiqaruvchi kompaniyalar uchun fond bozori, savdo uylari va hokazolarning yaxshi rivojlanmaganligi;

- fan va texnologiyalarni rivojlantirishning davlat tomonidan belgilab berilgan ustuvor yo‘nalishlarini amalga oshirishning samarali mexanizmlarining yo‘qligi, davlat tomonidan tegishli qo‘llab-quvvatlanishni talab qiladigan ilmiy tashkilotlarning ko‘pligi.

Buning oqibatida byudjet mablag‘larining tarqalishi va mamlakat iqtisodiyotining jahon bozorida raqobatdoshligini ta‘minlovchi, ilm-fanning istiqbolli yo‘nalishlari bo‘yicha tadqiqotlarni yetarli darajada ta‘minlanmaganligiga olib kelmoqda:

- yirik ilmiy va ishlab chiqarish loyihalarini amalga oshirish uchun davlatning moliyaviy, insoniy va tashkiliy resurslarini birlashtirishga, shuningdek, inventarizatsiya qilish va iqtisodiyotga joriy etishga yo‘l qo‘ymaydigan individual ijro

etuvchi organlar (Sog'liqni saqlash vazirligi, Qishloq xo'jaligi vazirligi va boshqalar) tomonidan moliyalashtiriladigan innovatsiya loyihalarini samarali muvofiqlashtirish tizimining mavjud emasligi;

- hukumat tomonidan bir qator me'yoriy - huquqiy hujjatlar qabul qilinishiga qaramay, ilmiy tashkilotlar, o'quv muassasalari va sanoat korxonalarini o'rtasidagi kooperatsion aloqalar hali ham zaifligi sezilmoqda;

- innovatsiya menejmentining zamonaviy shakllari, texnologiyalar transferi va innovatsiyalarni modernizatsiya qilish (ilmiy- texnik mahsulotlar bozori orqali) yaxshi rivojlanmagan;

- respublikaning yetakchi sanoat korxonalarining innovatsiyaviy faoliyati pastligi.

Bizning fikrimizcha, zamonaviy sharoitda eng muhim raqobat ustunligi bu yangi bilimlarni o'zgartirish darajasi va uni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishda samarali qo'llashdir. Aynan mana shu omil mamlakatning jahon hamjamiyatidagi roli va o'rnini, xalqning turmush darajasi va milliy xavfsizligini ta'minlashni qat'iy belgilab beradi.

Iqtisodiy hamkorlik va rivojlanish tashkiloti mamlakatlarida YaIM o'sishining 80-90 foizi innovatsiyalar hisobiga amalga oshiriladi. Bizning tadqiqotlarimiz shuni ko'rsatadiki, ushbu mamlakatlarning milliy innovatsiyaviy rivojlanish yo'liga o'tishi milliy innovatsiya tizimining yaratilishi natijasida amalga oshgan. Yangi rivojlanayotgan davlatlar innovatsiyaviy texnologiyalarni import qilishdan boshlab, ular o'zlarining innovatsiyaviy tizimini shakllantirmoqdalar. Ular foydalangan innovatsiya modeli shuni ko'rsatadiki, import qilingan ilmiy va texnologik yutuqlardan oqilona foydalanish nafaqat YaIM ning sezilarli o'sishini ta'minlabgina qolmay, balki ular iqtisodiyotini dunyoning iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarining sifat jihatidan yuqori darajasiga ko'tarilishiga yordam berishi mumkinligini isbotladi.

Ushbu mamlakatlar innovatsiya siyosatining o'ziga xos xususiyati shundaki, tanlangan tarmoqlar va ayrim yuqori texnologiyali tarmoqlarni qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirishga tanlanma yondoshishdir.

Rivojlangan davlatlar axborot va telekommunikatsiya tizimlari “yashil iqtisodiyot”, sog‘liqni saqlash, sun‘iy intellekt, energetika va transport sohalorida o‘zlarining iqtisodiyotida uzoq muddatli istiqbolda texnologiyalashtirish darajasini oshirish orqali o‘zlarining raqobatbardoshligini oshirish kaliti deb biladilar.

Amerika Qo‘shma Shtatlari, Yevropa Ittifoqi mamlakatlari va Yaponiya ushbu sohalardagi ilg‘or texnologiyalar ularga dinamik iqtisodiy o‘shish va global iqtisodiy ustunlikni ta‘minlaydigan yangi, texnologik tuzilmani shakllantirishga imkon beradi deb hisoblashadi. SHunga ko‘ra, ularning davlat siyosati yuqoridagi yo‘nalishlarni rag‘batlantirishga qaratilgan.

Iqtisodiyoti rivojlangan mamlakatlarda “bilimlar iqtisodiyoti” shakllanishidagi so‘nggi tendentsiya milliy byudjetdan fan uchun “davlat buyurtmasi” ning qisqarishi hisoblanadi. Yirik korporatsiyalarning ilmiy bo‘linmalari, kichik va o‘rta yuqori texnologiyali firmalar ilmiy-texnikaviy rivojlanishda o‘z pozitsiyalarini mustahkamlamoqda. Bundan tashqari, ular davlat yordami bilan yaratilgan ta‘lim tizimiga, infratuzilmalar va iqtisodiy xususiyatga ega imtiyozlar tizimiga tayanadi.

Ijtimoiy-iqtisodiy va ilmiy-texnikaviy rivojlanishning ustuvor vazifalarini hal qilishda respublikaning intellektual salohiyatini safarbar qilish uchun innovatsiyaviy rivojlanishga kontseptual yondashuvni aniqlash, shuningdek, postindustrial rivojlanish sharoitida ushbu jarayonlarni samarali tashkil etishga yordam beradigan yangi institutsional muhitni yaratish kerak.

Innovatsiyaviy rivojlanish fan, innovatsiya va raqamli iqtisodiyot sohasidagi O‘zbekistonning jadal rivolanishini ta‘minlash uchun davlat, xususiy biznes va fuqarolik jamiyati institutlarini tizimli va maqsadga muvofiq yo‘naltirilishi kerak.

Shu bilan birga, O‘zbekiston uchun mos bo‘lgan yetakchi innovator mamlakatlar tajribasi va samarali innovatsiyaviy iqtisodiyotni tashkil etishning muvaffaqiyatli usullari, shu jumladan, ilmiy ishlanmalarni tijoratlashtirish muhim ahamiyatga ega.

O‘rta va uzoq muddatli ustuvorliklar - asosiy yo‘nalishlarda ilmiy tadqiqot ishlarini moliyalashtirishga byudjet resurslarini konsentratsiyalash tamoyiliga asoslangan tizimli muammoni hal qilish va davlat-xususiy sheriklik mexanizmidan foydalanish kerak.

Birinchi yoʻnalish davlatning asosiy eʼtibori fundamental bilimlarni qayta ishlashni koʻpaytirish, “inson kapitali” sifat darajasini oshirishga qaratishni oʻz ichiga oladi - bu Oʻzbekistonning asosiy raqobat ustunliklaridan biri hisoblanadi. Bundan tashqari, ularning raqobatdoshligini taʼminlash uchun cheklangan miqdordagi ustuvor yoʻnalishlarda amaliy tadqiqotlarni amalga oshirishda, shu jumladan, olingan natijalarning kapitallashtirilgan qismini ulushini oshirishda, bilimlarni bozor mahsulotiga aylantiradigan innovatsiyaviy infratuzilmani yaratishda davlat ishtiroki zarur.

Ikkinchi yoʻnalish shuni koʻrsatadiki, amaliy ishlanmalar va innovatsiya infratuzilmasini yaratishning bir qismi davlat ishtirokida, texnologik modernizatsiya esa asosan biznesning oʻzi tomonidan amalga oshiriladi.

Oʻzbekiston iqtisodiyoti rivojlanishining hozirgi bosqichida innovatsion jarayonlarni davlat tomonidan tartibga solish obʼektiv zarur boʻlib, innovatsion strategiyani faqat davlat va xususiy kapitalning birgalikdagi saʼy -harakatlari bilan amalga oshirish mumkin boʻladi, qachonki, uning salohiyati davlat sektoridan kam boʻlmaganda.

Buning uchun quyidagi chora -tadbirlarni amalga oshirish zarur:

- texnoparklar, ishlab chiqarish maydonchalari, texnopolislar shakllanishini faollashtirish;

- akademik, idoraviy va ishlab chiqarish oʻrtasida innovatsion klasterlar, texnologiya uzatish markazlarini yaratish;

- innovatsion loyihalarni maqsadli moliyalashtirish maqsadida - davlat -xususiy sheriklik asosida innovatsion loyihalarni tanlash institutini yaratish⁷¹;

- qonunchilikni takomillashtirish "Ilm toʻgʻrisida" qonunlarni ishlab chiqish va qabul qilish;

- soliq kodeksiga, investitsiya faoliyatini tartibga soluvchi qonun hujjatlariga oʻzgartirishlar kiritish, shuningdek, innovatsion sohada intellektual mulkni himoya qilish toʻgʻrisidagi qonun hujjatlarini monitoring qilish va yakunlash.

⁷¹ Расулев А.Ф., Тростянский Д.В. Развитие инновационной деятельности национальной экономики в посткризисный период // Экономика и финансы. - 2011. - №1. - С 8.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda, uzoq muddatli istiqbolda innovatsiyaviy rivojlanishning asosiy maqsadi mamlakat iqtisodiyotini modernizatsiyalashning ustuvor vazifalarini amalga oshirishga yo'naltirilgan, mahalliy ishlanmalarni selektiv qo'llab-quvvatlash oqali xorijiy ilmiy salohiyat va texnologiyalardan foydalanish asosida raqobatdosh mahsulot va xizmatlarni yaratishni ta'minlaydigan ochiq turdagi innovatsiya tizimini yaratishdir.

2.2. O'zbekiston Respublikasi sanoatida innovatsion faoliyat holati tavsifi

Raqobat sharoiti korxonalaridan xo'jalik faoliyatini oqilona yuritish, kam xarajatlar bilan yuqori darajadagi natijalarga erishishni ta'minlash, ishlab chiqarishni ilmiy texnik taraqqiyot asosida intensiv tarzda rivojlanishini ta'minlashga yo'naltirishlari maqsadga muvofiq bo'ladi.

Jamiyatning siyosiy, ijtimoiy – iqtisodiy muhitida yuzaga kelayotgan uzluksiz o'zgarishlar sharoitida sanoat korxonalarining barqaror va muvaffaqiyatli rivojlanishiga intilishi xo'jalik sub'ektlari boshqaruv apparati faoliyatining qay darajada shakllanganligiga bog'liqdir. Vaholanki, sanoat korxonalarini faoliyatiga salbiy ta'sir etuvchi omillar ta'sirini kamaytirish mexanizmining yaxshi rivojlanmaganligi, mamlakat ijtimoiy - iqtisodiy hayotida yuzaga kelayotgan voqea - hodisalarning rivojlanish dinamikasiga o'z vaqtida va unga mos tarzda ta'sir etishga imkon bermaydi.

Bugungi kunda ishlab chiqarish tizimiga barcha turdagi innovatsiyalarni ishlab chiqish va joriy etish, sanoat korxonalarining barqaror va muvaffaqiyatli rivojlanishi va ularning samaradorligini oshiruvchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Korxonalarining yuqori darajadagi innovatsiya imkoniyatlariga ega bo'lishi ularning iqtisodiy o'sishi, barqarorligi va samaradorligini ta'minlovchi muhim omil ekanligini ko'plab xorijiy mamlakatlarning tajribasi ham tasdiqlab turibdi.

Barqaror iqtisodiy sharoitlarga ega, halqaro miqyosda raqobatbardoshligi yuqori bo'lgan G'arb mamlakatlari va AQSH korxonalarini innovatsion faoliyatni rivojlantirish va oqilona boshqarish masalasiga jiddiy e'tibor beradilar.

Mamlakatimizda ham tashqi, ham ichki bozorda barqaror mavqega ega bo'lishi va korxonalarimizning halqaro miqyosda raqobatbardoshligini oshirish, eng avvalo

ilmiy texnik, intellektual va ishlab chiqarish muhitida shakllanuvchi innovatsion omillarga asoslanishi kerak.

Bugungi kunda Respublika xukumati tomonidan mamlakatda zamonaviy innovatsion infrastrukturasi shakllantirish va rivojlantirishga qaratilgan amaliy ishlar olib borilmoqda, jumlandan, fan va texnologiyalar bo'yicha markaz, innovatsion ilmiy-texnik faoliyatni moliyalashtirish fondini o'z ichiga qamrab oladigan Vazirlar Maxkamasi huzuridagi fan-texnologiyalarni rivojlantirishni muvofiqlashtiruvchi kengash, tarmoq ilmiy-texnika markazlari, viloyatlarda fan va texnika xalqaro hamda ilg'or texnologiyalar markazlari faoliyat olib bormoqda, ushbu faoliyat bo'yicha har yili dasturlar qabul qilinadi, byudjetdan mablag'lar ajratiladi, tadqiqotlar olib boriladi. Ularda innovatsion vazifa hamda muammolar shakllantirilib, konsalting va axborot hizmatlari ko'rsatiladi.

Shunday bo'lishiga qaramasdan, bugungi kunda xududda ishlab chiqarish tizimini modernizatsiya qilishda innovatsiyalarni ishlab chiqish va joriy etish masalasi korxonalarimizda juda sust darajada olib borilmoqda. Buning natijasida korxonalarimizda ishlab chiqarish apparatini yangilash darajasi, asosiy vositalarni ro'yxatdan chiqarish va yangilash koeffitsienti darajasi sanoati rivojlangan davlatlarga nisbatan 4-5 barobar past darajada qolmoqda.

Ko'plab sanoat korxonalari allaqachon eskirgan, iqtisodiy jihatdan nosamarali va ekologik xavfli mashina, jihoz hamda texnologiyalardan foydalangan holda mahsulotlar ishlab chiqarmoqda, uning oqibatida tayyorlanayotgan mahsulotlar yuqori raqobatga dosh bera oladigan darajaga chiqa olmayapti. Bu holat korxonalarining yuqori iqtisodiy samaradorlikka erishishiga to'sqinlik qilmoqda.

Bunga asosiy sabab bo'lib, korxonalar rahbarilari tomonidan olib borilayotgan innovatsiya siyosatining to'g'ri tashkil etilmaganligi va yo'lga qo'yilmaganligini ta'kidlab o'tishimiz joizdir, ya'ni ular tomonidan xorijdan tayyor mashina va jihozlar, texnologiyalarni sotib olishga harakat qilmoqda.

Shu nuqtai - nazardan Farg'ona viloyati eksport – import operatsiyalari tarkibiga nazar tashlaylik.

Viloyatning tashqi savdo aylanmasi
(2020 yilning yanvar–dekabrida)

	<i>mln. AQSH dollari</i>	<i>2019 yilning yanvar–dekabriga nisbatan % hisobida</i>	<i>Yakunga nisbatan %hisobida</i>
Tashqi savdo aylanmasi	1462,3	103,1	100
MDH davlatlari	799,1	120,7	54,6
boshqa davlatlar	633,2	87,8	45,4
Eksport	555,3	96,7	100
MDH davlatlari	340,1	105,7	61,2
boshqa davlatlar	215,2	85,1	38,8
Import	907,0	107,5	100
MDH davlatlari	459,0	134,8	50,6
boshqa davlatlar	448,0	89,1	49,6
Saldo	351,7	-	-
MDH davlatlari	-118,9	-	-
boshqa davlatlar	-232,8	-	-

Dastlabki ma'lumotlarga ko'ra viloyatning tashqi savdo aylanmasi 2020 yilning yanvar–dekabrida 1 462,3 mln. AQSH dollarini, jumladan eksport 555,3 mln. AQSH dollarini, import 907,0 mln. AQSH dollarini tashkil etdi.

Tashqi savdo aylanmasining saldosini - 351,7 mln. AQSH dollari, shu jumladan MDH davlatlari bilan - 118,9 mln. AQSH dollarini va boshqa davlatlar bilan -232,8 mln. AQSH dollarini tashkil etdi.

2020 yilning yanvar-dekabr oylarida viloyatda amalga oshirilgan tashqi savdo aylanmasi o'tgan yilning mos davriga nisbatan 103,1 % ga teng bolib, MDH davlatlarining o'sish sur'ati 120,7 % ni tashkil etgan bo'lsa, boshqa davlatlar 12,2 % ga kamaygani kuzatildi.

Jumladan, jami eksport aylanmasi 96,7 % ni va shundan MDH davlatlari 105,7 % ni tashkil etgan bo'lsa, boshqa davlatlarga 85,1 % ni tashkil etdi.

Jami import aylanmasi 107,5 % ga teng bo'lib, undan MDH davlatlari 134,8 % ni tashkil etgan bo'lsa, boshqa davlatlar 10,9 % ga pasaygan.

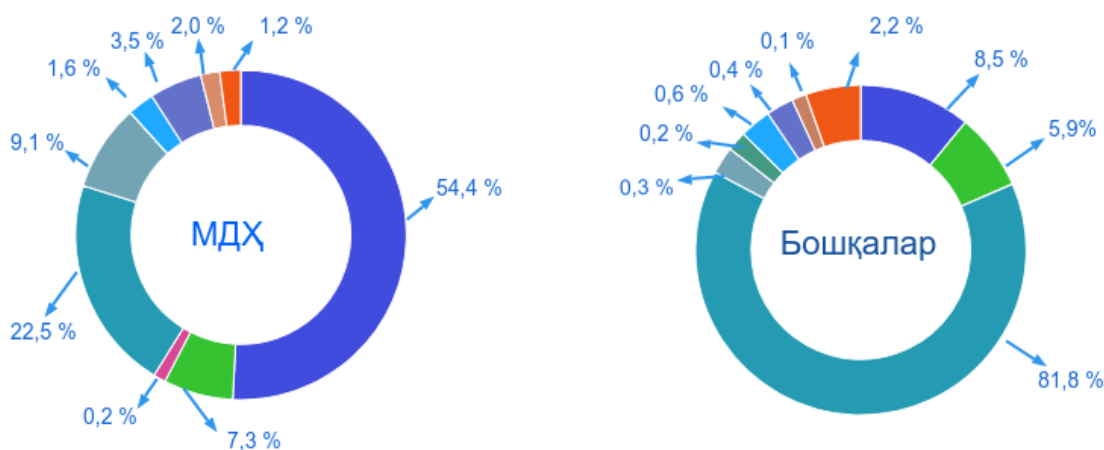
4- jadval

XSST bo'yicha eksport va import tarkibi.

(2020 yil yanvar-dekabr, mln.AQSH dollarida, o'sish sur'ati, ulushi % da)

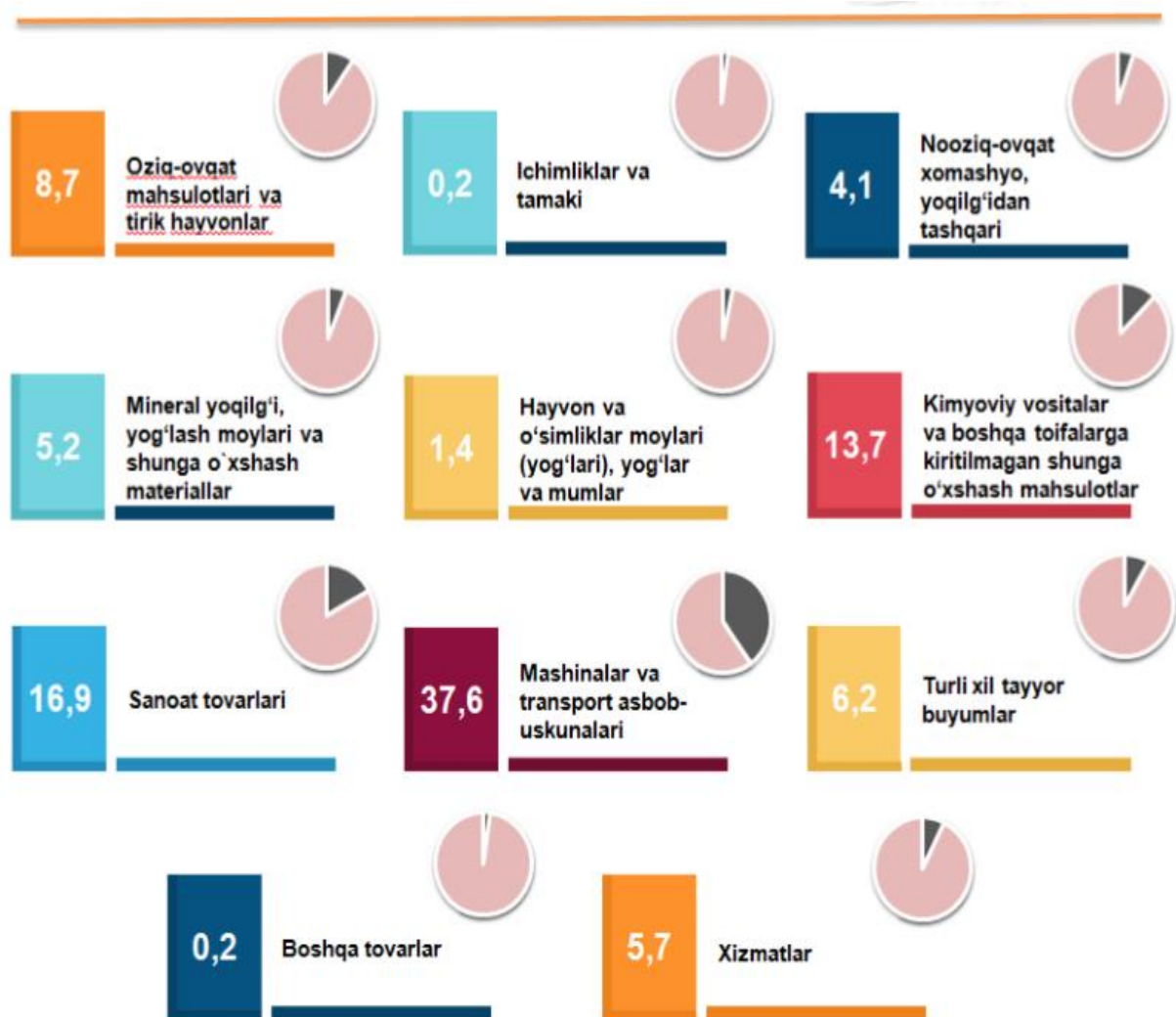
XSST tarkibi	Eksport (mln.AQSH doll.)			Import (mln.AQSH doll.)		
	Jami	O'tgan yilga nisbatan, % da	Umumiy xajmga nisbatan, % da	Jami	O'tgan yilga nisbatan, % da	Umumiy xajmga nisbatan, % da
Jami	555,3	96,7	100	907,0	107,5	100
SHu jumladan						
Oziq-ovqatlar va tirik xayvonlar	203,3	89,3	36,6	107,8	141,7	11,9
Ichimlik va tamaki	0,4	350,1	0,1	0,2	263,3	0,0
Nooziq ovkat xomashyochi yoqilg'idan tashqari	37,6	135,3	6,8	41,8	112,6	4,6
Mineral yoqilg'i, yog'lash moylari va shunga o'xshash maxsulotar	6,6	30,8	1,2	193,6	250,1	21,3
Hayvon va o'simlik moylari, yog'lar, mumlar	0,6	197,7	0,1	18,1	199,1	2,0
Kimyoviy vositalar	12,6	361,1	2,3	75,9	107,8	8,4
Sanoat tovarlari	252,4	93,0	45,5	159,2	76,5	17,5
Mashina va transport asbob uskunalari	1,3	167,5	0,2	274,6	83,5	30,3

Turli xil tayyor buyumlar	31,6	264,4	5,6	23,8	95,1	2,7
Xizmatlar	8,9	93,4	1,6	12,0	108,3	1,3

**3-rasm. MDH va boshqa davlatlarga XSST bo‘yicha eksport tarkibi
(2020 yilning yanvar–dekabr, ulushi, %da)**

MDH davlatlari orasida Rossiya Federatsiyasi, Qozog‘iston, Qirg‘iziston, Tojikiston va Turkmaniston davlatlari, tashqi savdo aylanmasida asosiy xamkorlar hisoblanib, ularning jami tashqi savdo aylanmasidagi ulushi 53,4 %ni tashkil qiladi, boshqa davlatlar orasida Xitoy, Turkiya, Koreya Respublikasi, Polsha, Afganistan, Niderlandiya, Germaniya va boshqa davlatlari hisoblanadi ularning ulushi 46,6 %ini tashkil qiladi.

5- rasm. XSST bo'yicha import tarkibi (2020- yil yanvar-dekabr, ulushi, % da)

O'zbekiston iqtisodiyotini rivojlantirish strategiyasi diversifikatsiyalangan va raqobatbardosh iqtisodiyotni yaratishga, innovatsion texnologiyalar va bozorni boshqarishning yangi usullaridan foydalangan holda milliy resurslardan maksimal darajada foydalanishga yo'naltirilgan. Mamlakatning tashqi iqtisodiy faoliyati, xususan tashqi savdo sohasida amalga oshirilayotgan islohotlarning pirovard natijasi aholining turmush darajasiga bevosita o'z ta'sirini o'tkazadi.

2020- yilning yanvar-dekabr oylarida import hajmi 21 171,5 mln. AQSh dollarini va 2019- yilga nisbatan 87,2 % ni tashkil etdi. Import tarkibida eng katta ulush, mashinalar va transport asbob-uskunalari (37,6 %), sanoat tovarlari (16,9 %) hamda kimyoviy vositalar va boshqa toifalarga kiritilmagan shunga o'xshash mahsulotlar (13,7 %) hisobiga to'g'ri keldi.

Tovarlar importi dinamikasi tahliliga ko'ra, 2020- yilning yanvar-dekabrida import qilingan tovarlar hajmi, o'tgan yilning mos davriga nisbatan 1 911,3 mln. AQSh dollariga kamaydi va 19 955,1 mln. AQSh dollarini tashkil etdi. Xizmatlar importi esa 1 216,4 mln. AQSh dollariga yetdi.

XSST bo'limi nomi	Mln. AQSh dollari	2019-yilga nisbatan, % da
Oziq-ovqat mahsulotlari va tirik hayvonlar		
Donli ekinlar va ulardan tayyorlangan mahsulotlar	733,2	136,1
Shakar, shakardan tayyorlangan mahsulotlar va asal	259,1	91,3
Har xil oziq-ovqat mahsulotlari va preparatlar	169,5	112,3
Kofe, choy, kakao, ziravorlar va ulardan tayyorlangan mahsulotlar	148,2	111,5
Ichimliklar va tamaki		
Tamaki va tamaki mahsulotlari	28,2	107,3
Ichimliklar	21,1	119,1
Nooziq-ovqat xomashyo, yoqilg'idan tashqari		
Probka va yog'och-taxtalar	345,0	101,8
Metall rudalari va metall parchalari	304,9	72,3
O'g'itlar uchun xomashyo va mineral xomashyo	57,5	87,8
Hayvonlar va o'simliklardan kelib chiqqan xomashyo materiallari	49,4	89,2
Mineral yoqilg'i, yog'lash moylari va shunga o'xshash materiallar		
Neft va neft mahsulotlari va shunga o'xshash materiallar	805,7	99,5
Ko'mir, koks va briketlar	122,0	162,6
Elektr toki	115,7	2,1 b.
Tabiiy yoki sun'iy gaz	50,4	237,1 b.
Hayvon va o'simliklar moylari (yog'lari), yog'lar va mumlar		
O'simlik moylari va yog'lari (xom, tozalangan yoki fraksiyalangan)	258,3	120,5
Hayvonlar va o'simliklar moylari va yog'lari, qayta ishlangan; hayvonlar va o'simliklardan kelib chiqqan mumlar; boshqa joyda tasniflanmagan hayvonlar va o'simlik yog'lari va moylaridan olingan texnik aralashmalar va preparatlar	36,8	58,1
Kimyoviy vositalar va boshqa toifalarga kiritilmagan shunga o'xshash mahsulotlar		
Tibbiyot va farmatsevtika mahsulotlari	1 170,3	124,6
Birlamchi shakldagi plastmassalar	448,4	81,9
Boshqa joyda tasniflanmagan kimyoviy materiallar va mahsulotlar	445,7	115,1
Efir moylari, rezinoidlar va attorlik moddalari	237,8	121,5

6- rasm. XSST bo'limi bo'yicha ayrim mahsulotlar importi tarkibi (2020- yil yanvar-dekabr)

XSST bo'limi nomi	Mln. AQSh dollari	2019- yilga nisbatan, % da
Sanoat tovarlari		
Cho'yan va po'lat	1 422,1	83,8
Metaldan tayyorlangan buyumlar	474,7	73,5
Ruda bo'lmagan qazilmalardan tayyorlangan mahsulotlar	343,5	83,5
To'qimachilik yigirilgan ipi, matolar, tayyor buyumlar va shunga o'xshash mahsulotlar	304,4	95,3
Mashinalar va transport asbob-uskunalari		
Aniq sohalar uchun maxsus mo'ljallangan mashinalar	2 261,3	85,1
Sanoat uchun maxsus bo'lmagan mashinalar va ularning detallari	1 772,3	82,4
Avtomobillarning ehtiyot qismlari	944,6	102,5
Avtomobillar, asosan yo'lovchilarni tashish uchun mo'ljallangan avtoulavlar (10 va undan ortiq kishini tashishga mo'ljallangan transport vositalaridan tashqari)	475,1	107,9
Turli xil tayyor buyumlar		
Maxsus, ilmiy va nazorat asboblari va apparatlari	515,4	105,6
Blokli binolar, suv o'tkazish, kanalizatsiya isitish va yoritish uskunalari uchun armatura va mahkamlash moslamalari	337,1	65,1
Har xil tayyor buyumlar	291,5	93,2
Boshqa tovarlar		
Oltin, monetar bo'lmagan (oltin rudalari konsentratsiyalaridan tashqari)	25,3	160,8
Maxsus operatsiyalar va turlarga ko'ra tasniflanmagan tovarlar	12,4	29,8

7- rasm. XSST bo'limi bo'yicha ayrim mahsulotlar importi tarkibi (2020- yil yanvar-dekabr)

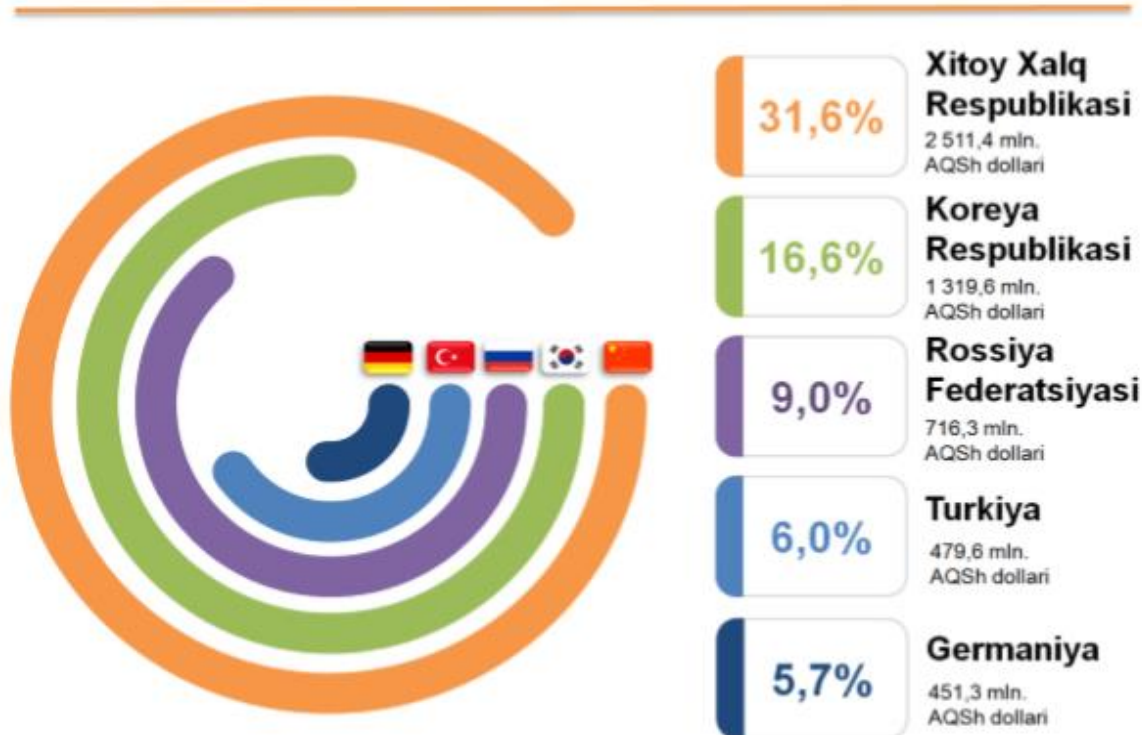
Umumiy tovarlar importi oʻtgan yilga nisbatan kamayishiga qaramay ayrim tovar guruhlarida oʻsish kuzatildi. Masalan, tibbiyot va farmatsevtika mahsulotlari – 1 170,3 mln. AQSh dollari (oʻsish – 24,6 %), efir moylari, rezinoidlar va attorlik moddalari – 237,8 mln. AQSh dollari (oʻsish – 21,5 %), donli ekinlar va ulardan tayyorlangan mahsulotlar – 733,2 mln. AQSh dollari (oʻsish – 36,1 %).

Davlatlar	Mln. AQSh dollari		Oʻsish surʼati, % da		Oʻrni	
	2019	2020	2019	2020	2019	2020
Xitoy Xalq Respublikasi	5 108,6	4 501,3	143,6	88,1	1	1
Rossiya Federatsiyasi	4 137,7	4 170,6	116,9	100,8	2	2
Qozogʻiston	1 942,0	2 115,5	123,9	108,9	4	3
Koreya Respublikasi	2 664,8	2 096,8	130,0	78,7	3	4
Turkiya	1 326,4	1 085,4	119,2	81,8	5	5
Germaniya	927,5	758,5	127,9	81,8	6	6
Chexiya Respublikasi	166,2	500,1	2,6 b.	3,0 b.	17	7
Litva	445,0	472,5	159,7	106,2	8	8
Hindiston	330,6	423,0	126,5	128,0	12	9
Turkmaniston	410,1	399,1	168,6	97,3	9	10
Italiya	375,8	332,8	135,5	88,6	11	11
Latviya	328,3	332,2	83,7	101,2	13	12
Ukraina	264,4	315,2	80,8	119,2	15	13
AQSh	567,2	248,3	150,0	43,8	7	14
Belarus Respublikasi	283,9	218,4	75,3	76,9	14	15
Yaponiya	385,8	199,6	56,0	51,7	10	16
Niderlandiya	125,8	168,2	92,5	133,7	23	17
Qirgʻiz Respublikasi	150,7	146,5	113,2	97,3	19	18
Fransiya	140,5	132,4	120,6	94,2	22	19
Polsha	122,4	129,0	101,0	105,4	25	20

8-rasm. Oʻzbekiston respublikasining asosiy hamkor davlatlarga amalga oshirgan import hajmlari va oʻsish surʼatlari (yanvar-dekabr, yillar kesimida)

Pandemiya paytida kiritilgan karantin cheklovlari xizmat ko'rsatish sohasiga ham ta'sir ko'rsatdi. Xususan, yaqin va uzoq xorijiy mamlakatlar tomonidan xalqaro transport qatnovi tranzitiga qo'yilgan cheklovlar natijasida transport xizmatlari importi 2,6 baravar kamayib, 160,0 million AQSh dollarini tashkil etdi. Shu bilan birga, 2019-yilga nisbatan ba'zi xizmatlar importi oshishi kuzatilgan. Xususan, qurilish xizmatlari importi 108,3 million AQSh dollari (o'sish - 4 baravar), texnik xizmat ko'rsatish va ta'mirlash bo'yicha xizmatlar – 41,9 million AQSh dollari (o'sish – 2,5 baravar), telekommunikatsiya, kompyuter va axborot xizmatlari 1,8 baravar o'sdi va 130,0 million AQSh dollarini tashkil etdi.

2020- yil yanvar-dekabr oylarida import tarkibida mashinalar va transportasbob uskunalari hajmi 7 955,2 million AQSh dollarini tashkil etib, o'tgan yilning shu davriga nisbatan 16,9 foizga kamaydi va importning umumiy hajmidagi ulushi 37,6 % ga yetdi. Import tarkibida asosiy ulushni tashkil qilayotgan mashinalar va transport asbob-uskunalari asosan qaysi davlatlardan respublikamizga olib kirilayotganini quyidagi ma'lumotdan ko'rish mumkin.

9-rasm. Mashina va asbob-uskunalar import qilingan asosiy hamkor davlatlar (2020-yil yanvar-dekabr)

Mashina va transport uskunalari importi hajmining kamayishiga sanoat uchun maxsus bo'lmagan mashinalar va ularning detallari (17,6 foizga), shuningdek, aniq sohalar uchun maxsus mo'ljallangan mashinalar (14,9 foizga) importi kamayishi bevosita ta'sir qilgan.

Shuni unutmash kerakki, xududiy iqtisodiy o'sish innovatsiya faoliyatining jadalligiga to'g'ridan - to'g'ri bog'liqdir. Bu bilan bog'liq holda, xududda innovatsiya faoliyatini jadallashtirish yo'llari haqidagi masala faollashmoqda. Innovatsiya faoliyatining boshlang'ich nuqtasi bo'lib, fundamental ilmiy tadqiqotlar va ishlanmalar, yakuniy natijasi esa innovatsion mahsulotlarni joriy etish va foydalanish hisoblanadi. Bu esa fanni qo'llab – quvvatlash, innovatsiya faoliyati natijalarini tijoratlashtirish va innovatsiya mahsulotlariga talabni rivojlantirishni talab etadi. SHunday ekan, xududda ilmiy - tadqiqot va ishlanmalarni rivojlantirish, ilmiy mahsulotlarni ishlab chiqarish va sotish xajmini oshirish, yangi texnologiyalardan foydalanish bilan bog'liq ijtimoiy masalalarni hal etishga yo'naltirilgan, obdon ishlab chiqilgan innovatsiya siyosati zarur.

Bu maqsadlarni amaliyotga joriy etish uchun innovatsiyani qo'llab – quvvatlovchi va rivojlantiruvchi, innovatsiya faoliyatini jadallashtiruvchi tizimni yaratish zarur. Xududiy innovatsiya tizimi, bir tomondan xudud ijtimoiy – iqtisodiy tizimi elementi bo'lib hisoblanib, uning innovatsiya imkoniyatlari xususiyatini hisobga olishga imkon bersa, ikkinchi tarafdin, milliy innovatsiya tizimining bir qismi bo'lib, xududning innovatsion rivojlanishini ta'minlaydi. Xududiy innovatsiya tizimini shakllantirishda xududda innovatsiya faoliyati infratuzilmasini yaratish muhim masala hisoblanadi.

Innovatsiya infratuzilmasi innovatsiyani ishlab chiqaruvchilar va uning iste'molchilari o'rtasidagi, ilmiy g'oyalar va uning amaliy timsoli o'rtasida bog'lovchi bo'g'in fan, ta'lim va ishlab chiqaruvchi o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning eng samarali modelidir.

Hozirda innovatsiya faoliyati infratuzilmasi tarkibi ishlab chiqarish – texnologik, konsalting, moliyaviy, kadrlar, axborot va sotish tuzilmalaridan iborat. Texnologik tarkibiy qismga korxonalarni ishlab chiqarish resurslariga kirish uchun

sharoit yaratishga qaratilgan texnoparklar, innovatsion texnologik majmualar, texnik amalga oshirish xududlari kiradi.

5- jadval

Innovatsiya infratuzilmasining umumiy tuzilishi

Ishlab chiqarish – texnologik tarkibiy qism	Konsalting tarkibiy qism	Moliyaviy tarkibiy qism	Kadrli tarkibiy qism	Axborot tarkibiy qismi	Sotish tarkibiy qismi
Innovatsiya-texnologik markazlar va texnoparklar	texnologiyalar transferi markazi	Byudjet mablag‘lari	Innovatsiya sohasida personal malakasini oshirish	Davlat ilmiy-texnik axborot tizimi	Tashqi savdo tashkilotlari
Innovatsiya-sanoat majmualari	Iqtisodiyot va moliya sohasida konsalting	Byudjet va byudjetdan tashqari fondlar texnologik rivojlantirish	Texnologik va ilmiy menejment doirasida mutaxassislarni tayyorlash	Kichik biznesni qo‘llab – quvvatlash tizimida resurslar	Maxsus vositachi firmalar
Texnologik klasterlar	Texnologik konsalting	Venchur fondlari		Xududiy axborot tizimi	Internet
Texnik- joriy etish xududlari	Marketingli konsalting	boshlang‘ich fondlar		Internet	Ko‘rgazmalar
Yuqori texnologik jihozlardan jamoaviy foydalanish markazlari	Tashqi iqtisodiy faoliyat doirasida konsalting	Kafolat tuzilmalari va fondlari			

Farg‘ona viloyatida bugungi kunda xududida texnoparklar shakllantirilmoqda. Bu texnoparklar tiklanish bosqichini o‘tamoqda. Ularning asosiy faoliyati innovatsiyaga asoslangan korxonalarini shakllantirish emas, balki, kichik tadbirkorlikni rivojlantirishga yo‘naltirilmoqda. SHuningdek, ushbu texnoparklar faoliyati mahalliy xokimiyat tomonidan moliyalashtirilishiga ham bee‘tibor bo‘lmaslik zarurdir.

Farg‘ona viloyatida innovatsiya faoliyati xususiyatlari bilan yaxshi tanish bo‘lmagan, kichik innovatsiya korxonalariga ham malakali konsultatsiya olish

imkonini berishda konsalting tashkilotlarining roli kattadir. Moliyaviy tarkib investitsiyalar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, shuning uchun xududiy investitsiya bozori infratuzilmasini rivojlantirishi kerak. Viloyat investitsiya infratuzilmasining asosiy institutlariga yuridik va jismoniy shaxslar mablag‘larini faollashtiruvchi va ularni foydali taqsimlanishini ta‘minlovchi davlat, mahalliy va tijorat banklari, investitsiya kompaniyalari va fondlari, fond birjalari va fond magazinlari, auditorlik va konsalting firmalari, sug‘urta kompaniyalari, pensiya fondlari, rieltorlik firmalari va boshqa tuzilmalar kiradi. Bunda asosiy e‘tibor, investitsiya bozori institutlarining xududiy bo‘limlarini tashkil etish va ular faoliyatini rivojlantirishga qaratilishi kifoya.

Farg‘ona viloyatida innovatsiya faoliyatini axborot bilan ta‘minlash xududda innovatsiya muhitida asosli qarorlar qabul qilish uchun zarur bo‘lgan, uzluksiz maqsadli ma‘lumotlarni yig‘ish jarayonini o‘zida aks ettiradi. Innovatsiya faoliyatida axborotiy qo‘llab – quvvatlashda davlat ishtirokining zaruriyati shundaki, tijorat korxonalari xududda sodir bo‘layotgan innovatsiya va investitsiya faoliyatiga doir iqtisodiy va huquqiy shartlar haqidagi dolzarb, ishonchli ma‘lumotlarni yig‘ish imkoniyatiga ega emasligini inobatga olib, tijorat tashkilotlarini zaruriy axborotlar bilan ta‘minlashdir.

Innovatsiya faoliyatining sotish bilan bog‘liq tarkibiy qismi innovatsiyaning tijoriy jozibadorligi bilan bog‘liq bo‘lib, uning vazifasi yaratilgan innovatsiya mahsulotlari, ularning afzalliklari va imkoniyatlari haqidagi axborotni keng targ‘ib etishdan iboratdir. Ushbu axborot innovatsiyani joriy etishning maqsadlarini aniqlashtiradi, uning yordamida nimalarga erishish mumkinligi va qanday kamchiliklar bartaraf etilishi mumkinligi ko‘rsatiladi.

Farg‘ona viloyatida innovatsiya faoliyatini jadallashtirish uchun ijobiy me‘yoriy huquqiy asosni yanada takomillashtirish va amaliyotda qo‘llanilishini ta‘minlash ham zarurdir. Bundan tashqari, xududning yangiliklarga tayyorligi va qabul qila olishini tahlil qilish, buning uchun u moliyaviy, material va mehnat resurslarga ega ekanligini oydinlashtirishi, innovatsiya yo‘lidagi asosiy to‘siqlarni aniqlash, innovatsiya imkoniyatini o‘rganish va baholash zarur. Viloyatda innovatsiya imkoniyati innovatsiyani qabul qiluvchanlik va faollikning yuzaga kelishiga imkoniyat beruvchi

o‘zining rivojlanishi uchun mo‘ljallangan aqliy moddiy – texnik, axborot va boshqa resurslar majmuini o‘zida aks ettiradi. U ilmiy – tadqiqot, loyiha – konstruktorlik, texnologik tashkilotlar, tajribaviy ishlab chiqarish, tajriba maydonlari, o‘quv yurtlari, ushbu tashkilotlarning xodimlari va texnik vositalarida namoyon bo‘ladi. Masalan, Farg‘ona viloyati yuqorida darajadagi ta‘lim va fan imkoniyatlariga ega. Xududda oliy o‘quv yurti, kasb-hunar kollejlari, texnikumlar, akademik litseylar mavjud. Ta‘lim tizimi imkoniyatlari xudud iqtisodiyotini innovatsion shaklda rivojlanishiga imkon beradi. Eng katta innovatsion salohiyat bu kimyo va yoqilg‘i – energetika sanoatidir. Ushbu imkoniyatlar xududda kimyo va yoqilg‘i – energetika – innovatsiya klasterini yaratishga imkon beradi.

“Farg‘ona neftni qayta ishlash” MChJ, “Farg‘ona azot” AJ, “Quvasoy tsement” AJ, “Kvarts” AJ, “Qo‘qon superfosfat” AJ kabi yirik korxonalar laboratoriyalarida ilmiy – texnik ishlanmalarni yaratish va joriy etish, shuningdek, bu korxonalar qoshida ilmiy – tadqiqot ishlari bilan shug‘ullanuvchi bo‘limlarni tashkil etish, bu bo‘limlarda OO‘Yu olimlari, tadqiqoqtchilari, magistr va iqtidorli talabalariga ilmiy tadqiqot olib borishga imkon yaratish va korxonalar mutaxassislari bilan hamkorlikda ilmiy- texnik ishlanmalarni yaratishni rag‘batlantirish mumkin bo‘ladi. Natijada zamonaviy texnika – texnologiyalarni sotib olishga mablag‘ sarflash hamda innovatsiya riskini kamaytirish imkoniyati yuzaga keladi.

Viloyatda samarali innovatsiya muhitini shakllantirish va rivojlantirish uchun nimalar zarur?

Birinchi, asosan innovatsiya ishlanmalarining talabgorlari bo‘lgan mahalliy iste‘molchilar tomonidan innovatsiyaga talabni shakllantirish va ta‘minlash zarur. Bunda xududda yaratilgan mahalliy ishlanmalarni targ‘ibot qilish, olib borilgan tadqiqot natijalarini keng ommaga yetkazish zarur. Xo‘jalik sub‘ektlarining mamlakatimizda faoliyat olib borayotgan ilmiy markazlar faoliyati haqidagi axborotlar bilan yetarlicha tanish emasligi ham xorijiy korxonalar tomonidan yaratilgan texnologiya va texnikalarni sotib olishga rag‘bat bo‘lib xizmat qilmoqda.

Ikkinchi, mahalliy ishlab chiqaruvchilar, ilmiy va ilmiy tadqiqot tashkilotlari tomonidan innovatsion g‘oyalar taklifini oshirishni rag‘batlantirish zarur.

Buning uchun ilmiy tadqiqot tashkilotlarining tashkiliy tuzilmasi tarkibiy o'zgartirish zarur. Ilmiy tadqiqot tashkilotlari o'zlari bozorga chiqishga xarakat qilishlari, o'zining tadqiqotlari uchun investorlar izlab topishi, yakuniy istemolchilarda o'z faoliyatiga qiziqish uyg'otishi kerak. Ilmiy – tadqiqot institutlariga tegishli talablarga muvofiq ishlaydigan va marketing hamda PR talab etiladi. Ana shundagina mamlakatimiz faniga investitsion oqim kirib keladi, zamonaviy jihozlarni sotib olish uchun yetarli moliyaviy mablag' paydo bo'ladi.

Uchinchidan, mahalliy xokimiyat barcha imkoniyatlar doirasida mahalliy ilmiy-tadqiqot tashkilotlari va ularning iste'molchilari o'rtasida, bunda nafaqat ichki, balki tashqi iste'molchilar bilan aloqani ta'minlashga xarakat qilishi zarur. Ilmiy – tadqiqot tashkilotlari faoliyatini texnologik ishlanmalar buyurtmalari uchun ochiqlikka asoslangan siyosat asosida shakllantirishi zarur. Barcha hohlovchilar o'zining qiziqishlari doirasidagi har qanday tadqiqotlarni buyurtma qilishda uni qaerda amalga oshira olishni, u bu faoliyat uchun qanday xarajatlar amalga oshirishini va olinadigan natija yuqori sifatli bo'lishiga ishonch hosil qila olishi kerak.

Yuqorida sanab o'tilgan uch tarkibiy qism mavjud bo'lganda yopiq innovatsion tsikl: fan – ishlab chiqarish – fan tsikli shakllanadi. Bu esa korxonalarimiz ishlab chiqarish salohiyatini oshirish, ularning barqaror va muvaffaqiyatli rivojlanishi va samaradorligini oshirishga imkon beradi.

2.3. Innovatsion faoliyat sharoitida korxonalar samaradorligining korporativ – tarmoqli taxlili

Uzoq muddatli rejaga ko'ra, xususan 2020 yilgi kontsepsiya bilan tasdiqlanganidek, davlat ko'p jihatdan quyosh energiyasi, avia va mashinasozlik, dasturiy ta'minot va nanotexnologiyalarga ixtisoslashgan davlat korporatsiyalariga tayanadi. Chunki aynan ular kerak bo'lgan innovatsion kashfiyotni qilishga qodir bo'lidi.⁷².

⁷² Барышева Г.А. Государственная корпорация как новый институт реализации государственной собственности / Г.А. Барышева, Т.В. Бондарь // Современные наукоемкие технологии, 2010. №2. - С. 135-138.

Xalqaro tasnifga ko‘ra, ishlab chiqarishning texnologik intensivligiga qarab (ishlab chiqarish hajmi, qo‘shilgan qiymatga nisbatan ilmiy-tadqiqot xarajatlarining belgilangan hajmidan oshib ketadigan tarmoqlar) sanoat yuqori texnologiyalarga (kosmonavtika, tibbiyot va tibbiy texnikalar, axborot kommunikatsiyalari); nisbatan yuqori texnologiyali (avtomobilsozlik, elektrotexnika, kimyo va mashinasozlik); nisbatan past texnologiyali (neftni qayta ishlash, metallurgiya va metallga ishlov berish); past texnologiyali (yog‘ochni qayta ishlash, oziq-ovqat, yengil va to‘qimachilik) bo‘linadi.

Etakchi korxonalarining uzoq muddatli strategiyasini tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, ilmiy- tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlariga, innovatsion mahsulotlarni ishlab chiqarishga investitsiyalarning ulushi nihoyatda kichik-7-9% bo‘lib, u ayniqsa mashinasozlik sanoatiga tegishlidir. Shu bilan birga, energetika, neft va gaz sohasidagi korporatsiyalar barcha investitsiyalarning 70% dan ortig‘ini tashkil qiladi. Va bu tendentsiya, korporatsiyalarning investitsiya dasturlariga ko‘ra, 2020 yilgacha davom etishi mumkin. Bu yaqin kelajakda yangi yuqori texnologiyali kompaniyalar paydo bo‘lish istiqbollari ta'sir qilmay qolmaydi.

Sanoat asosini tashkil etuvchi zamonaviy mahalliy korporatsiyalar, masalan, O‘zbekneftgaz MXK va UzAtoMotors va boshqalar iqtisodiyotni innovatsiya yo‘liga yo‘naltira oladi. Bizning fikrimizcha, keng bozorlar uchun mahsulot ishlab chiqaradigan yuqori texnologiyali korporatsiyalarning konsentratsiyalangan yadrosining yo‘qligi innovatsion iqtisodiyotni yaratishda juda jiddiy to‘siqdir.

Sanoat gigantlaridan farqli o‘laroq, tez rivojlanayotgan kompaniyalar uchun bir necha yillar davomida daromadlarning yuqori sur'atlar bilan o‘sishi (“g‘izol” deb ataladi⁷³) da innovatsiyaning o‘rni nihoyatda muhim. Bunday firmalarning tez o‘sishi bilan ertami -kechmi keng ko‘lamli o‘sish ehtimoli tugaydi. Ko‘p jayronlar gorizontal integratsiya, raqobatchilar bilan birlashish va hokazolardan farqli o‘laroq, innovatsion rivojlanish yo‘lini tanlaydilar. Agar innovatsiya muvaffaqiyatli bo‘lsa, asosiy

⁷³ Виньков А.А., Гурова Т.И., Рубан О.Л., и др. Создатели будущего – газели с мозгом обезьяны // Эксперт № 10 (744), 14 – 20 марта 2011. С. 17–31.

kompetentsiyalar va barqaror raqobat ustunliklarini keltirib chiqaradi, bu esa rentabellik va moliyaviy barqarorlikni oshirish imkonini beradi.

“G‘izol”lar o‘zining imkoniyat xajmi va o‘shish sur‘ati tufayli yuqori innovatsion faollik ko‘rsatib, o‘z biznesiga yangiliklarni dinamik ravishda kiritmoqda.

So‘nggi bir necha yil mobaynida “g‘izol” lar ham asosiy kapitalga ko‘proq sarmoya kiritdilar, bunga sarmoyaning etishmasligi ichki iqtisodiyotda jiddiy muammo hisoblanadi.

Bunday firmalar mamlakatimiz sanoatining tuzilishini o‘zgartira oladimi yoki yo‘qmi, aytish qiyin, ular har xil klasterlarning yadrosi bo‘lib xizmat qilishi mumkin, bunda ko‘p hollarda “g‘izol” kompaniyalari yuqori texnologiyali sohalarga tegishli emas. Ammo ular iqtisodiy rivojlanishning innovatsion modelini yaratish, innovatsion mahsulotlarga talabni yaratish uchun "tortuvchi" omilga aylanishi mumkin.

Ammo bu muammoni hal qilish uchun “g‘izol” kompaniyasining jahon bozorlariga, xalqaro korporatsiya maqomiga o‘tishini davlat tomonidan qo‘llab - quvvatlash juda muhimdir. Bunday qo‘llab -quvvatlashni amalga oshirish uchun mintaqaviy innovatsion tizimlarni yaratish, universitetlar va sanoat korxonalarini birlashtirish bo‘yicha maqsadli dasturlar taklif etiladi⁷⁴.

Rivojlanishning innovatsion usuli muvaffaqiyatli bo‘lishi uchun faqat yuqori texnologiyali korporatsiyalarga davlat tomonidan yordam ko‘rsatish etarli emas. Innovatsiyalarni ommaviy ishlab chiqarishga joriy etishga qodir innovatsion firmalar va korporatsiyalarning tizimli o‘zaro ta'siriga ehtiyoj bor. Bu shart bo‘lmasa, ko‘pgina g‘oyalar, ixtirolar, innovatsion mahsulotlarni amalga oshirish mumkin emas.

Modernizatsiyalash, innovatsion rivojlanishga bosqichma -bosqich o‘tish faqat etakchi davlatlar tomonidan ishlab chiqilgan o‘ta ilg‘or texnologiyalarni ishlab chiqish natijasida yuzaga kelishi mumkin.

Yuqorida aytganimizdek, eng raqobatbardosh va innovatsion tarmoqlarni ustuvor tarmoqlar sifatida ajratib ko‘rsatish, hukumatning fikricha - samolyotsozlik, kosmik texnologiyalar va boshqalarda maqsadga muvofiq kelmaydi, chunki, ishlab

⁷⁴ Виньков А.А., Полуниин Ю. Ермаки и Эдисоны // Эксперт № 20 (754), 23 – 29 мая 2011. С. 19–26.

chiqarish mavjud bo'lgan barcha sohalarda yangiliklarni joriy etish va modernizatsiya qilish zarur. Uni amalga oshirish uchun vositalarni ishlab chiqish muhimdir. Globallashuv sharoitida va transmilliy korporatsiyalarning iqtisodiyotdagi shubhasiz roli sharoitida biz tarmoqlarni qayta jihozlashning keng ko'lamli dasturini amalga oshirishimiz kerak⁷⁵.

Amalda bu tarmoqlarning holati va ularning asosiy vakillari qanday ahvolda? Tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, bu yerda muammo eng yirik kompaniyalarning va mahalliy sanoat korporatsiyalarining modernizatsiya va innovatsiyaga qiziqish yo'qligidadir.

Tadqiqot mualliflarining fikriga ko'ra, bu holat o'zgarib borayotganini ko'rsatadigan alomatlar yo'q. Gap kelajakning strategik ko'rinishi va biznesni tashkil etishning kontseptual modellaridadir.

Yana bir katta muammo, katta biznesning innovatsiyaga sarmoya kiritishni istamasligidan tashqari, ko'plab tadqiqotlar natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda ishlab chiqarishning raqobatbardoshligi juda past, bu, shubhasiz, mamlakatning umumiy raqobatbardoshligiga ta'sir qiladi.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, yuqori makroiqtisodiy barqarorlik biznes samaradorligi shuningdek, davlat iqtisodiyotining yuqori raqobatbardoshligining asosiy sharti emas. Mamlakatning raqobatbardoshligi, qoida tariqasida, yirik, ko'pincha transmilliy korporatsiyalar mavjudligi bilan belgilanadi. Bizning etakchi kompaniyalarimiz sezilarli o'sish sur'atlariga qaramay, G'arb korporatsiyalaridan ham sotish, ham kapitalizatsiya bo'yicha ancha orqada qolmoqda.

Xulosa qilib aytganda, quyidagi muhim fikrlarni ta'kidlash mumkin:

1. Mamlakatning raqobatbardoshligi, qoida tariqasida, yirik, ko'pincha transmilliy korporatsiyalar mavjudligi bilan belgilanadi. O'zbekistonda kelajakda yuqori texnologiyali yangi kompaniyalar paydo bo'lishi kutilmaydi. Etakchi korporatsiyalarning korporativ strategiyalari va investitsiya portfelli iqtisodiyotning yuqori texnologiyali tarmoqlariga katta sarmoyalarni nazarda tutmaydi.

⁷⁵ Полтерович В.М. Проблемы формирования национальной инновационной системы // Экономика и математические методы, №2, том 45, 2009. С. 3-18.

3. Keng bozorlar uchun mahsulot ishlab chiqaradigan yuqori texnologiyali korporatsiyalarning markazlashgan yadrosining yo'qligi innovatsion iqtisodiyotni yaratishda juda jiddiy to'siqdir.

4. O'zbekistonda bir -birining innovatsion mahsulotlarini talab qiladigan "g'izol" kompaniyalari zanjirlari shakllana boshladi, bu bizga mamlakatda innovatsion rivojlanish modeli o'z -o'zidan paydo bo'layotganini aytish imkonini beradi.

5. Bizga tez rivojlanayotgan innovatsion kompaniyalarni qo'llab-quvvatlash uchun tasdiqlangan va maqsadli davlat dasturlari kerak, masalan, mavjud korxonalar negizida fanning integratsiyalashgan tuzilmalarini, tegishli tarmoqlarni va tegishli infratuzilmani yaratish.

3 BOB. O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY INNOVATSIYA TIZIMINI SHAKLLANTIRISHNING MUAMMO VA YECHIMLARI

Yangi O‘zbekistonning paydo bo‘lishi milliy iqtisodiyotlarning tobora o‘zaro bog‘liqligi ortib borayotgan sharoitida ro‘y bermoqda. Bunday tendentsiyalar dunyoda o‘zgarib borayotgan tartib sharoitda o‘zining raqobat ustunliklaridan foydalanadigan mamlakatlar muammolarini ochib bermoqda.

Bizning fikrimizcha, zamonaviy sharoitda eng muhim raqobat ustunligi bu yangi bilimlarni o‘zgartirish darajasi va uni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishda samarali qo‘llashdir. Aynan mana shu omil mamlakatning jahon hamjamiyatidagi roli va o‘rnini, xalqning turmush darajasi va milliy xavfsizligini ta‘minlashni qat‘iy belgilab beradi.

Hozirgi vaqtda innovatsion rivojlanish mamlakatlar va mintaqalarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning eng muhim elementiga aylanmoqda. AQSH, Yevropa Ittifoqi, Yaponiya, Janubiy Koreya, Xitoy, Hindiston iqtisodiyotining o‘ssishi ko‘p jihatdan ilm talab qiladigan sohalarning rivojlanishi, innovatsiyalarni ishlab chiqish va amalga oshirish bilan bog‘liq. 1920 yildan 1957 yilgacha Amerika Qo‘shma SHtatlarida innovatsiyalar tufayli jon boshiga to‘g‘ri keladigan milliy daromadning o‘ssishi 40% ni tashkil etdi va so‘nggi yigirma yil ichida innovatsiyalar tufayli AQSH YaIMi deyarli 90% ga o‘sdı. G‘arbiy Yevropa, Yaponiya va Janubiy Koreya ko‘p jihatdan innovatsiyalar va yangi texnologiyalar tufayli sezilarli iqtisodiy o‘shishga erishdilar.

UNESCO statistika instituti ma‘lumotlariga ko‘ra, global tadqiqotlar va ishlanmalarga sarflangan xarajatlar rekord darajada oshib, qariyb 1,7 trillion AQSH dollarini tashkil etdi. Xarajatlarning 80 foizini tashkil etadigan ilmiy-tadqiqot, tajriba konstruktorlik ishlariga investitsiyalar kiritish bo‘yicha dunyoning yetakchi 10 ta mamlakatlari qatoriga AQSH, Xitoy, Yaponiya, Germaniya, Janubiy Koreya, Frantsiya, Hindiston, Buyuk Britaniya, Braziliya va Rossiya kabi davlatlar kiradi.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh assambleyasining 70/1 qarori bilan belgilangan Barqaror rivojlanish maqsadlari (Sustainable Development Goals)

doirasida mamlakatlar 2030 yilgacha ilmiy-tadqiqot, tajriba konstruktorlik ishlariga davlat va xususiy xarajatlarni sezilarli darajada oshirish majburiyatini olishdi.

Amerikalik iqtisodchi, Solou modeli muallifi va 1987 yilgi Nobel mukofoti sovrindori Robert Merton Solouning soʻzlariga koʻra, 1908-1949 yillarda, oʻxshashi boʻlmagan innovatsion mahsulotlar AQSH iqtisodiyotining rivojlanish surʼatlarini 1,5 foizga oʻsishiga olib keldi. Bu oʻsha davrda mamlakat YaIMning yarmini tashkil etar edi. Yana bir amerikalik olim Edvard Denison maʼlum bir mamlakatda iqtisodiy oʻsishni ragʻbatlantiradigan 23 omilni aniqladi va ulardan 14 tasi innovatsiya bilan, 9 ta omil kapital, yer va ishchi kuchi bilan bogʻliq edi. Olimning fikriga koʻra, yangi mahsulot ixtiro qilinishi va keyinchalik u bilan bozorga chiqish rivojlangan mamlakatlar YaIMining 60 foizga yaqin oʻsishiga olib keladi.

Iqtisodiy hamkorlik va rivojlanish tashkiloti mamlakatlarida YaIM oʻsishining 80-90 foizi innovatsiyalar hisobiga amalga oshiriladi.

Bizning tadqiqotlarimiz shuni koʻrsatadiki, ushbu mamlakatlarning milliy innovatsion rivojlanish yoʻliga oʻtishi milliy innovatsiya tizimining yaratilishi natijasida amalga oshgan. Yangi rivojlanayotgan davlatlar innovatsion texnologiyalarni import qilishdan boshlab, ular oʻzlarining innovatsion tizimini shakllantirmoqdalar. Ular foydalangan innovatsiya modeli shuni koʻrsatadiki, import qilingan ilmiy va texnologik yutuqlardan oqilona foydalanish nafaqat YaIM ning sezilarli oʻsishini taʼminlabgina qolmay, balki ular iqtisodiyotini dunyoning iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarining sifat jihatidan yuqori darajasiga koʻtarilishiga yordam berishi mumkinligini isbotladi.

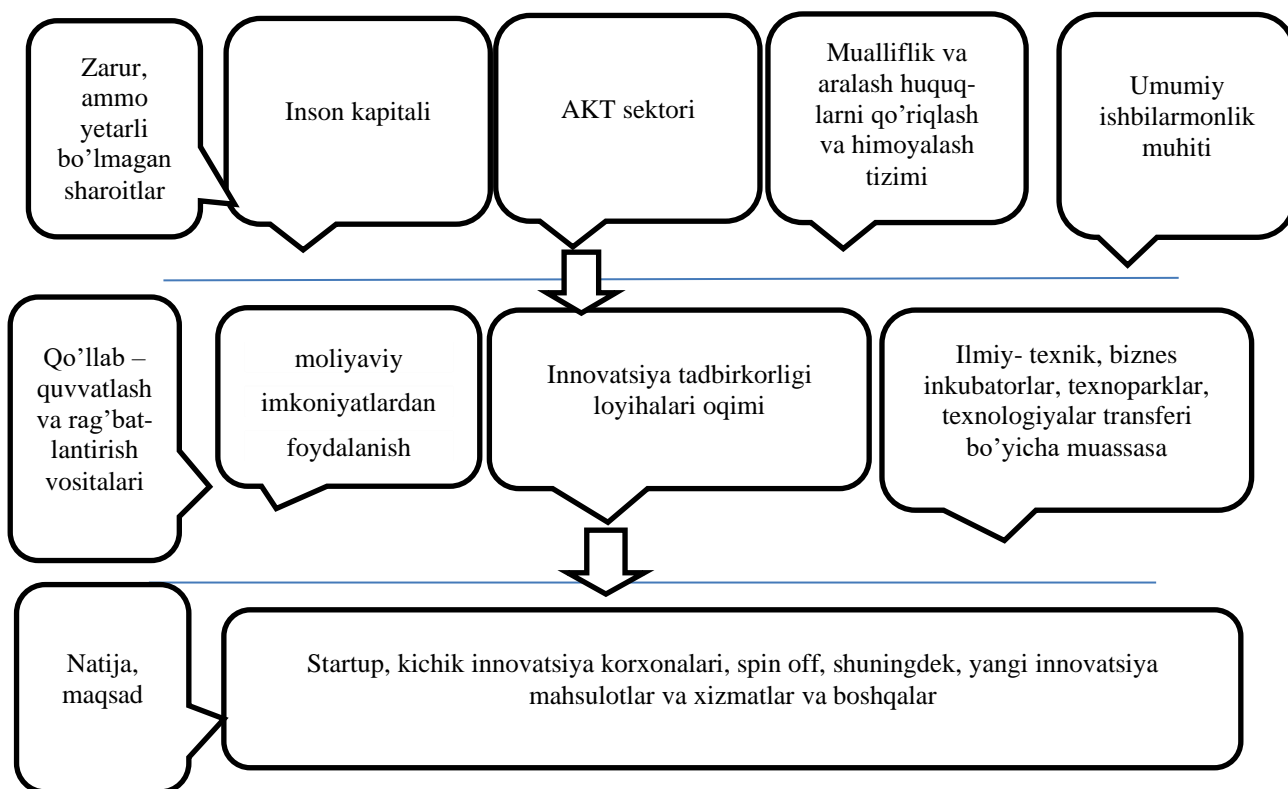
Demak, yuqoridagilardan kelib chiqib, xulosamiz asosida bizningcha “milliy innovatsiya tizimi” atamasiga maʼlum bir mamlakat milliy innovatsiya tizimining funktsional faoliyatini taʼminlovchi, innovatsion rivojlanishni taʼminlaydigan tashkiliy, qonunchilik, tuzulmaviy va funktsional tarkibiy qismlarning yigʻindisidir deb taʼrif berishimiz mumkin.

Bu tuzilmalar turli resurslarga yoʻl ochishni taʼminlovchi va innovatsion faoliyatning qatnashchilariga maʼlum turda koʻmak beruvchi tarkibiy qismlar hisoblanadi. Ushbu tizim korxonalar (tashkilotlar) majmui, iqtisodiyot va jamiyat

hayotining barcha doiralaridagi bilimlar va texnologiyalarning o‘zaro harakatini o‘z ichiga oladi.

Fikrimizcha, innovatsiya tizimi fan, texnika, iqtisodiyot, tadbirkorlik va menejment tamoyillarini ma‘lum bir nuqtada birlashtiruvchi tizim bo‘lib, buning natijasida ilmiy g‘oyalar hamda loyihalarning innovatsion mahsulotga aylanish davri tezlashadi. SHuning uchun jahon amaliyotida rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar uchun innovatsiya tizimini rivojlantirish eng muhim ustuvor strategiyalardan biri hisoblanadi.

O‘zbekiston milliy innovatsiya tizimi o‘zining shakllanish bosqichida bo‘lib, unda innovatsiyalarni amalga oshirish uchun barcha kerakli asosiy elementlar mavjud.

10-rasm. Jahon banki tomonidan tijorat innovatsiyalarini moliyaviy qo‘llab-quvvatlashga asoslangan MIT diagrammasining qayta o‘zgartirilgan ko‘rinishi.

Milliy innovatsiya tizimi elementlaring birinchi guruhi innovatsiyalarni rivojlantirish uchun zarur, ammo yetarli bo‘lmagan sharoitlardir. Bizning fikrimizcha, bularga mamlakatning inson salohiyati, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasini rivojlanganligi, intellektual mulk huquqlarini himoya qilish va qo‘riqlash

tizimining samaradorligi, shuningdek, biznes yuritish uchun qulay umumiy ishbilarmonlik muhiti, shu jumladan, davlat boshqaruvi sifat darajasi ham kiradi.

Ikkinchi guruh – bu innovatsiyalarni qo‘llab-quvvatlash va rag‘batlantirish vositalaridir. Ular innovatsiyalarni qo‘llab-quvvatlash uchun moliyaviy vositalar masalan, grantlar, imtiyozlar, yoki kafolatli kreditlash, shuningdek, tashkiliy (ilmiy - texnik, biznes-inkubatorlar, texnoparklar, texnologiyalar transferi bo‘yicha muassasalar, biznesni muvofiqlashtirish tadbirlari (yarmarkalar) va boshqalar) vositalarning mavjudligi anglatadi.

Uchinchi guruh – bu natija va maqsadlardir. Bu gurux startaplar, kichik innovatsiya korxonalar, spin off, shuningdek, patentlar, yangi innovatsiyaviy mahsulotlar va xizmatlarni o‘z ichiga oladi.

O‘zbekistonning mavjud milliy innovatsiya tizimi (MIT) bir qator muhim o‘zgarishlarni boshdan kechirgan holda, hali ham o‘zining shakllanish bosqichidadir. SHu bilan birga, uning alohida elementlari, xususan, fan va ishlab chiqarish o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar yangi bozor munosabatlariga moslashishi bilan tiklanishi va uning ba‘zi qismlari, masalan, ishlanmalarni tijoratlashtirish noldan baholanishi kerak.

Haqiqatdan ham samarali innovatsiya tizimini shakllantirishdagi qiyinchilik - bu hal qilinishi zarur bo‘lgan muammolarning murakkabligidir. Xalqaro amaliyotni o‘rganish shuni ko‘rsatdiki, turli davlatlar innovatsiyaviy tizimlarining rivojlanish strategiyasi, davlatning makroiqtisodiy siyosati, ilmiy va texnologik salohiyati, siyosiy, huquqiy, ijtimoiy va madaniy xususiyatlari asosida qurilgan va shuning uchun boshqa mamlakatlar sharoitida takrorlanmasligi kerak. SHunga qaramay, MIT ning asosiy elementlari va ularni hal qilish uchun da‘vat qilingan vazifalar doirasida o‘xshashliklar mavjud.

O‘zbekiston Respublikasida innovatsiya siyosati Prezident va Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadi va respublika va mahalliy davlat organlari tomonidan o‘z vakolatlari doirasida amalga oshiriladi.

O‘zbekiston milliy innovatsiya tizimi elementlarini, ularning o‘zaro bog‘liqligining tizimli tahlil natijalariga ko‘ra innovatsiyaviy rivojlanish uchun hal etilishi zarur bo‘lgan bir qator muammolar mavjudligini aniqladik:

Birinchiidan, milliy innovatsiya tizimining deyarli har bir elementi o‘zaro bog‘liq bo‘lgan jiddiy muammolar mavjudligidan aziyat chekmoqda, buning natijasida tizim yaxlit emas va hozirgacha innovatsiyaviy rivojlanishni taminlay olmaydi. Masalan, davlat idoralari tomonidan yaratilgan yoki davlat mablag‘lari hisobidan yaratilgan intellektual mulk ob‘ektlariga huquqlarini taqsimlash mehanizmining noaniqligi innovatsiyaviy yechimlarni tijoratlashtirishni murakkablashtirmoqda.

Ikkinchiidan, amalda milliy innovatsiya tizimi alohida elementlarining ishlashi innovatsiyaviy rivojlanishning umumiy maqsadiga kirmaydigan alohida muayyan vaifalarni hal qilishga yo‘naltirilgan va ba‘zi hollarda bu hatto qo‘shimcha qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Xususan, mahsulotni majburiy sertifikatlash va eksport shartnomalarini ro‘yxatdan o‘tkazish tizimi innovatsiyaviy faoliyat natijalarini eksport qilishda tranzaksiya xarajatlarini oshiradi va shu bilan mahalliy mahsulotlarni chet elga chiqishini cheklaydi.

Uchinchiidan, o‘rta va uzoq muddatli istiqbolga ustuvorlik, maqsadlarni belgilovchi va ushbu yo‘nalishga erishish choralarini qamrab oladigan dasturiy hujjat shaklida ishlab chiqilgan maqsadli innovatsiyaviy siyosat mavjud emas.

Mahalliyashtirish va tarmoqlarni rivojlantirish bo‘yicha mavjud dasturlar ishlab chiqarishni modernizatsiya qilishni, uning texnik darajasini oshirishni nazarda tutadi va eksportbop mahsulot ishlab chiqarish va import qilinadigan mahsulotlarning o‘rnini bosishga yo‘naltirilgan raqobatbardosh mahsulotlar bilan ta‘minlashni talab qiladi.

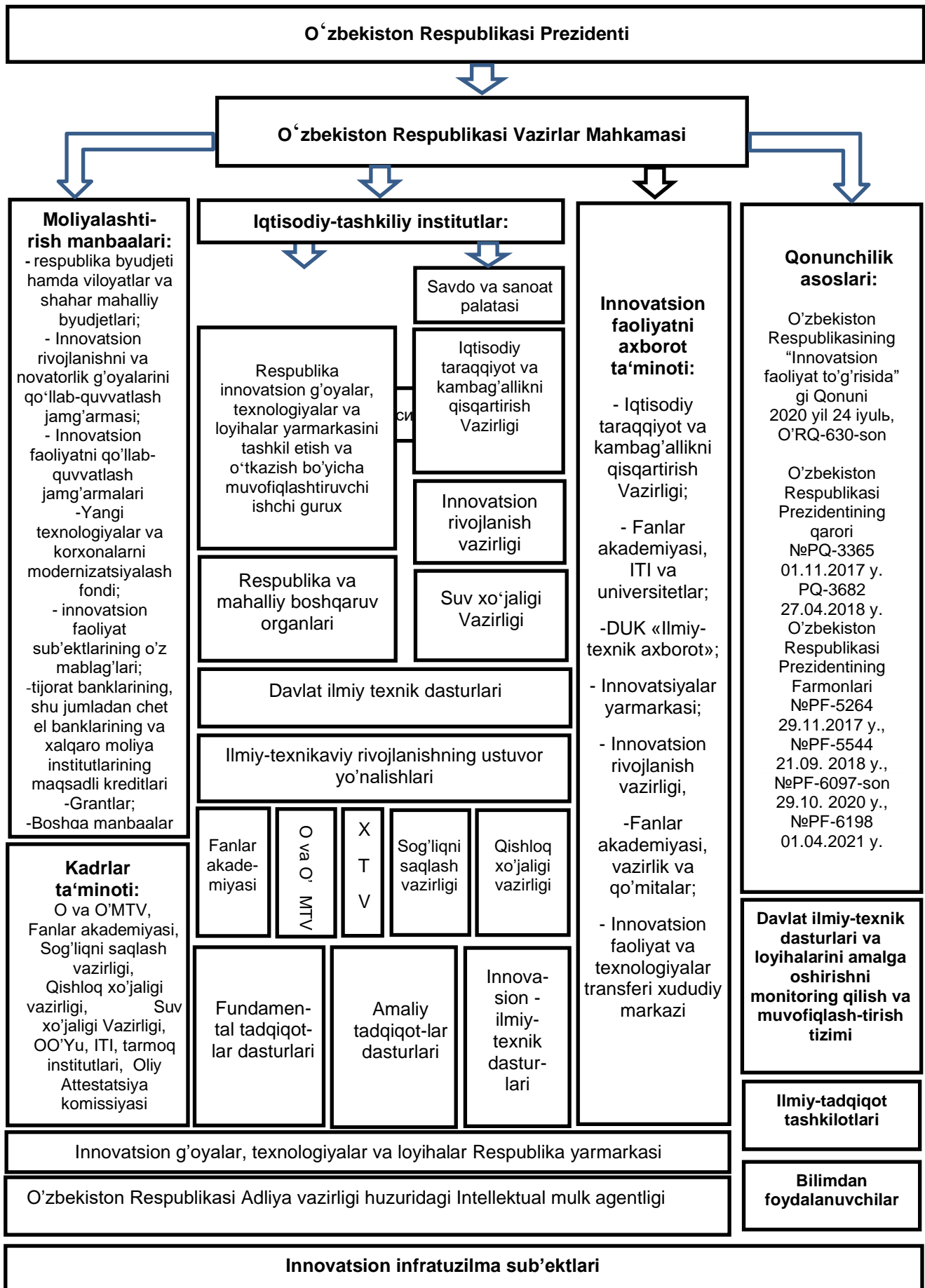
Biroq, ushbu dasturlarda mahalliy ilmiy salohiyatni rivojlantirishni rag‘batlantirish, kadrlar tayyorlash va qayta tayyorlash, qo‘llab-quvvatlovchi tuzilmalarni yaratish va ishlab chiqarishga innovatsiyalarni joriy etish bo‘yicha tegishli choralar ko‘zda tutilmagan.

To‘rtinchiidan, milliy innovatsiya tizimi elementlari bir-biri bilan yetarlicha aloqada emas, bu esa zaif axborot oqimi, ishlab chiqarishga innovatsiyalarni ilgari surish, kadrlar tayyorlash darajasi ish beruvchilar talablariga mos kelmasligiga olib keladi.

Beshinchiidan, ilmiy-tadqiqot va tajriba - konstruktorlik ishlariga ajratiladigan byudjet mablag‘larning yetishmasligi, shuningdek, ilmiy va innovatsiyaviy faoliyatni

davlat tomonidan moliyalashtirishning samarasizligi va shaffof emasligi, byudjetdan tashqari va xususiy fondlar mablag'larini jalb qilish uchun rag'batlantirish mehanizmlarining mavjud emasligi, ichki qarzar asosida moliyalashtirish mablag'larining yetarli darajada rivojlanmaganligi.

Yuqoridagilarni inobatga olib, biz tomondan taklif qilinayotgan O'zbekiston Respublikasi milliy innovatsiya tizimi modeli (11-rasmda yakunlangan shaklda aks ettirilgan) maqsadi, moliyalashtirish manbaalari, iqtisodiy-tashkiliy institutlar, innovatsion faoliyatni axborot ta'minoti, kadrlar ta'minoti, qonunchilik asoslari, davlat ilmiy-texnik dasturlari va loyihalarini amalga oshirishni monitoring qilish va muvofiqlashtirish tizimi, ilmiy-tadqiqot tashkilotlari, innovatsion infratuzilma sub'ektlari va bilimdan foydalanuvchilarning o'zaro aloqalari O'zbekiston Respubliki Prezidenti, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, davlat tashkilotlari, innovatsion faoliyat sub'ektlari va innovatsion ishlanmalarni tijoratlashtirish darajalarida davlat tuzilmalari uchun qulay institutsional iqlim va innovatsion tizim yaratish hamda innovatsion faoliyat uchun strategik yo'nalishlar majmuasini, fundamental bilimlarni rivojlantirishga ko'maklashishdan iborat.

11-rasm. O‘zbekiston Respublikasining innovatsiya tizimi modeli

Milliy innovatsiya tizimi modelining o‘zaro aloqalari mexanizmini rivojlantirish keng ko‘lamli murakkab vazifa bo‘lib uni O‘zbekiston Respubliki Prezidenti, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, davlat tashkilotlari, innovatsion faoliyat sub‘ektlari va innovatsion ishlanmalarni tijoratlashtirish darajasida puxta o‘ylangan, o‘zaro kelishilgan samarali xatti-harakatlari orqaligina amalga oshirish mumkin bo‘ladi. Milliy innovatsiya tizimini rivojlantirishga qaratilgan davlatning ustuvor siyosati, bugungi kunda O‘zbekiston uchun muhim hisoblangan yo‘nalishlar qatoriga kiradi. Taklif qilingan milliy innovatsiya tizimi modelidan O‘zbekiston Respublikasining innovatsion faoliyat to‘g‘risidagi qonun osti xujjatlarini va o‘rta muddatli hamda uzoq muddatli davrlar uchun innovatsion rivojlantirish strategiyalarini ishlab chiqish, istiqbolli yo‘nalishlarda muhim innovatsion muammolarni samarali hal etish, hududiy innovatsion-investitsiya dasturlarini ishlab chiqishda foydalanishda tavsiya qilinadi.

Tavsiya etilayotgan milliy innovatsiya tizimi modeliga ko‘ra, O‘zbekiston Respublikasida innovatsiya siyosati Prezident va Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadi va respublika va mahalliy davlat organlari tomonidan o‘z vakolatlari doirasida amalga oshiriladi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 29 noyabrda «O‘zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligini tashkil etish to‘g‘risida»gi PQ3416-sonli qarori qabul qilingandan so‘ng mamlakatimizda innovatsion faoliyatga e‘tibor yanada kuchaydi. Endilikda fan va innovatsiyalar bo‘yicha barcha jarayonlar ushbu vazirlik tomonidan amalga oshirilmoqda va muvofiqlashtirilmoqda. Uning vazifasiga quyidagilar kiradi:

- umumjamiyat va davlat hayotini har tomonlama rivojlantirish va mamlakatning intellektual va texnologik, innovatsiyaviy va texnikaviy rivojlanishi sohasida yagona davlat siyosatini amalga oshirish;

- innovatsiya faoliyatni uning samaradorligi ko‘rsatkichlari asosida baholashni o‘tkazish, ilg‘or texnologiyalarni birinchi darajali joriy etishni talab etadigan tegishli sohalar va tarmoqlarni rivojlantirishning asosiy yo‘nalishlarini belgilash;

- davlat organlari, ilmiy tadqiqot institutlari, axborot-tahlil muassasalari va boshqa tashkilotlarning innovatsiya g'oyalari, ishlanmalar va texnologiyalarini joriy etish borasidagi faoliyatini muvofiqlashtirish;

- ilmiy- tadqiqot va boshqa muassasalar tomonidan amalga oshiriladigan davlat ilmiy-texnik ta'lim dasturlari loyihalarining yagona buyurtmachisi bo'lishi.

Vazirlik O'zbekiston Respublikasini innovatsion va ilmiy-texnik rivojlantirish sohasida jamiyat va davlat hayotini har tomonlama rivojlantirishga, mamlakatning intellektual va texnologik salohiyatini oshirishga qaratilgan yagona davlat siyosatini amalga oshiruvchi davlat boshqaruv organiga aylandi.

Biroq, Vazirlik tomonidan amalga oshirilayotgan ilmiy-tadqiqot va innovatsiya faoliyatini boshqarish mexanizmi hali ham innovatsion rivojlanish muammolariga javob bermaydi:

- O'zbekistonda innovatsiya faoliyatini amalga oshirish uchun motivatsiya va mexanizmlar yaratishda izchillik yo'q;

- Respublikada innovatsion rivojlanishni muvofiqlashtirish sust olib borilmoqda.

- hozirgi vaqtda ilmiy-tadqiqot faoliyatini iqtisodiy va ijtimoiy sohalar bilan muvofiqlashtirish, ilmiy-tadqiqot faoliyatining juda keng shakllangan ustuvor yo'nalishlariga muvofiqligini baholash bilan cheklangan;

- ustuvor yo'nalishlar shu qadar shakllantirilganki, ular amaliy qo'llanilishidan qat'i nazar, ushbu sohasidagi har qanday tadqiqotni o'z ichiga olishi mumkin va aniq strategiya va dasturlarni ishlab chiqishga hissa qo'shmaydi.

- Yaratilgan me'yoriy-huquqiy muhit ham quyidagi kamchiliklarga ega:

- byudjet mablag'lari hisobidan yoki davlat tashkilotlari tomonidan yaratilgan intellektual faoliyat natijalariga huquqlarni iqtisodiy oborotga jalb qilishda qonuniy bo'shliqlar mavjudligi;

- normalarning yetishmasligi muassalarga ular tomonidan yaratilgan intellektual faoliyat natijalariga, shu jumladan byudjet mablag'lari hisobiga yaratilgan narsalarga, shuningdek, ushbu natijalarni ishlatishdan olingan daromadlarga mutlaq huquqlarni ta'minlash va tasarruf etish imkoniyatining yo'qligi;

▪ innovatsion infratuzilmaning alohida elementlari (innovatsion jamg'armalar, texnologiyalarni joriy etish markazlari, muhandislik laboratoriyalari, texnoparklar va boshqalar) o'rtasida iqtisodiy hamkorlikning rivojlantirishga qaratilgan me'yoriy-huquqiy asoslarning yaratilmaganligi;

▪ ta'lim, fan va ishlab chiqarishning mustahkam integratsiyasini ta'minlovchi me'yoriy-huquqiy asoslarning mavjud emasligi va mavjudlarining amalda ishlamasligi;

▪ intellektual mulk huquqlaridan foydalanishning rasmiy tartibining mavjud emasligi.

Shu bilan birga, iqtisodiyotda faoliyat olib borayotgan korxonalarining innovatsion faolligini cheklovchi asosiy iqtisodiy omillar bo'lib:

▪ innovatsiya salohiyatning pastligi, ilmiy tashkilotlar va oliy ta'lim muassasalari o'rtasidagi aloqalarning sustligi, ta'lim, fan va ishlab chiqarishning mustahkam integratsiyasi ta'minlanmaganligi, ushbu faoliyat turini kengaytirish uchun o'zlik mablag'larining yetishmasligi, yangiliklar narxining yuqorligi, iqtisodiy tavakkalchiliklar va o'zini oqlash muddatining uzoq muddatligi;

▪ innovatsiya sohasida axborot shaffofligining pastligi, birinchi navbatda yangi texnologiyalar va printsipal yangi mahsulotni sotish mumkin bo'lgan bozorlarning yetishmasligi, shuningdek, xususiy investor va kredit tashkilotlari uchun katta daromad keltiradigan investitsiya ob'ektlari to'g'risida ma'lumotlarning mavjud emasligi;

▪ ilm-fan sohasida boshqaruv tizimini takomillashtirishning zarurligi;

▪ ilm-fan va ilmiy faoliyatni moliyalashtirish tizimini takomillashtirilmaganligi hamda moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiyalashning zarurligi;

▪ ilm-fan taraqqiyotiga ko'maklashadigan zamonaviy axborot muhitining shakllantirilmaganligi;

▪ kichik innovatsiya tadbirkorligini rivojlanish darajasining juda pastligi;

▪ aholi va tadbirkorlarning innovatsiya madaniyatining pastligi.

Demak, innovatsion rivojlanish fan, innovatsiya va raqamli iqtisodiyot sohasidagi O'zbekistonning jadal rivojlanishini ta'minlash uchun davlat, xususiy biznes va fuqarolik jamiyati institutlarini tizimli va maqsadga muvofiq yo'naltirilishi kerak.

Shu bilan birga, O‘zbekiston uchun mos bo‘lgan yetakchi innovator mamlakatlar tajribasi va samarali innovatsion iqtisodiyotni tashkil etishning muvaffaqiyatli usullari, shu jumladan, ilmiy ishlanmalarni tijoratlashtirish muhim ahamiyatga ega.

Mamlakatimizning jadal innovatsion rivojlanishi, investitsiyalarni jalb etish, iqtisodiyotning o‘sishi hamda davlat va jamiyat hayotining boshqa sohalarini rivojlantirishning quyidagi ustuvor yo‘nalishlarini taklif etamiz:

- ilm-fan sohasida boshqaruv tizimini takomillashtirish;
- ilm-fan va ilmiy faoliyatni moliyalashtirish tizimini takomillashtirish hamda moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiyalash;
- yuqori malakali ilmiy va muhandis kadrlar tayyorlash hamda ularni ilmiy faoliyatga yo‘naltirish;
- ilm-fan taraqqiyotiga ko‘maklashadigan zamonaviy axborot muhitini shakllantirish;
- ichki hamda jahon bozorlariga bilimlar va yangi texnologiyalarni tatbiq etish ishlarini yaxshilash;
- ilmiy tashkilotlarning ilmiy faoliyatini mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish istiqbollari hisobga olgan holda tashkil etish;
- iqtisodiyotni taraqqiyotning innovatsion yo‘liga o‘tishini ta‘minlaydigan raqobatbardosh bozorni shakllantirish va resurslardan samarali foydalanish;
- barcha sohalarda raqobatni rivojlantirish va ma‘muriy to‘siqlarni kamaytirish lozim.

Shu bilan birga, o‘rta va uzoq muddatli ustuvorliklar - asosiy yo‘nalishlarda ilmiy tadqiqot ishlarini moliyalashtirishga byudjet resurslarini konsentratsiyalash tamoyiliga asoslangan tizimli muammoni hal qilish va davlat-xususiy sheriklik mexanizmidan foydalanish zarur.

Bunda, birinchi yo‘nalish davlatning asosiy e‘tibori fundamental bilimlarni qayta ishlashni ko‘paytirish, “inson kapitali” sifat darajasini oshirishga qaratishni o‘z ichiga oladi - bu O‘zbekistonning asosiy raqobat ustunliklaridan biri hisoblanadi. Bundan tashqari, ularning raqobatdoshligini ta‘minlash uchun cheklangan miqdordagi ustuvor yo‘nalishlarda amaliy tadqiqotlarni amalga oshirishda, shu jumladan, olingan

natijalarning kapitallashtirilgan qismini ulushini oshirishda, bilimlarni bozor mahsulotiga aylantiradigan innovatsion infratuzilmani yaratishda davlat ishtiroki zarur.

Ikkinchi yo‘nalish shuni ko‘rsatadiki, amaliy ishlanmalar va innovatsiya infratuzilmasini yaratishning bir qismi davlat ishtirokida, texnologik modernizatsiya esa asosan biznesning o‘zi tomonidan amalga oshiriladi.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda, uzoq muddatli istiqbolda innovatsion rivojlanishning asosiy maqsadi mamlakat iqtisodiyotini modernizatsiyalashning ustuvor vazifalarini amalga oshirishga yo‘naltirilgan, mahalliy ishlanmalarni selektiv qo‘llab-quvvatlash orqali xorijiy ilmiy salohiyat va texnologiyalardan foydalanish asosida raqobatdosh mahsulot va xizmatlarni yaratishni ta‘minlaydigan ochiq turdagi innovatsiya tizimini yaratishdir.

Innovatsiya tizimining ishlashi to‘g‘risida mualliflik kontseptsiyasining amalga oshirilishi natijasida O‘zbekiston Respublikasida davlat, biznes, fan va ta‘lim o‘rtasidagi o‘zaro ta‘sir mexanizmlarini o‘z ichiga olgan samarali milliy innovatsiya tizimi yaratiladi, bu esa YaIMda ilmga asoslangan mahsulotlar ulushini oshirish imkonini beradi.

Demak, mamlakatimizda milliy innovatsiya tizimini rivojlantirish evaziga innovatsion salohiyatni shakllantirish va rivojlantirish, shuningdek, iqtisodiyotning raqobatbardoshligini yanada oshirish imkoniyatlari paydo bo‘ladi. U ayni paytda milliy iqtisodiyot taraqqiyotiga ham ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. Xulosa qilib aytganda, milliy innovatsiya tizimini shakllantirish, rivojlantirish va samarali boshqarish natijasida mamlakatimizda innovatsion bilimlarga asoslangan yangi iqtisodiyot shakllantirilishiga olib keladi. Bu esa, albatta, milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishda asos bo‘ladi.

XULOSA

Tadqiqotlar nazariy va amaliy jihatdan innovasion boshqaruv jarayonlarini yanada takomillashtirishni oldindan belgilab beradigan xulosalar to'plamini ishlab chiqishga imkon berdi.

O'zbekistondagi sanoat korxonalarining hozirgi holati tahlili korxonalarining innovatsiyaga bo'lgan e'tiborini oshirishga bo'lgan qiziqishini aniqladi. Biroq, ularning innovasion faoliyatining holati ularga yutuqqa erishishga va mahalliy sanoatni yetakchi mavqega olib chiqishga imkon bermaydi. Bu holatning sabablaridan biri - innovatsiyalarni yaratish, ishlab chiqarish va joriy etish jarayonlarini tartibga soluvchi tegishli tashkiliy va iqtisodiy richaglarning yo'qligi.

Ko'rinib turibdiki, bu innovasion faoliyatni korxonaga uchun alohida va mustaqil e'tibor sifatida ko'rishdir. Bu nuqtai nazarga qo'shilishning iloji yo'q. Tadqiqot ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, innovatsiyalarni joriy etish korxonaning barcha sohalari bilan bog'liq bo'lib, uning tashkiliy boshqaruv tuzilishi va ishlab chiqarish tuzilishiga ta'sir qiladi. Boshqaruvning tashkiliy tuzilmasi va korxonaning ishlab chiqarish tuzilmasining o'zgarishiga innovasion faoliyatning ta'siri texnologiyasini o'rganish ishning asosiy intrigasini tashkil etadi.

Tadqiqot uchun qo'yilgan vazifaning murakkabligi va o'ziga xosligini tan olgan holda, birinchi bobda muallifning innovasion faoliyatning mohiyati haqidagi nuqtai nazari ishlab chiqilgan bo'lib, u innovatsiyalarni barcha bosqichlarga tatbiq etiladigan yangiliklarga olib kelishning o'zaro bog'liq bosqichlari majmuidir. ijtimoiy ishlab chiqarish va korxonaga faoliyatining barcha sohalari tegishli funktsiyalarni o'z vaqtida bajarishga asoslangan, iste'molchiga yangiliklarni etkazib berishni ta'minlaydigan va foyda olishga qaratilgan.

Innovasion faoliyatni amalga oshirishning muvaffaqiyati menejment tomonidan oldindan belgilanadi, bu rejalashtirish; tashkil etish; hisob - kitob va nazorat; tahlil qilish va tartibga solish kabi aniq funktsiyalarni bajarish orqali namoyon bo'ladi. Innovasion faoliyatni boshqarish samaradorligini ta'minlash uchun, mualliflarning fikriga ko'ra, mahsulot hayotiylik sikli ichidagi ishlar majmuasini bajarishga yo'naltirilgan alohida bo'linmalar majmuasi bo'lgan innovasion mahsulot

markazlarini ajratish bilan korxonalarni boshqarish tizimini o'zgartirish taklif etiladi. IIMning tashkiliy tuzilishi bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilganda, yuqori menejmentni IIM boshqaruvi bilan birlashtirish zarur.

Innovatsion faoliyatning vazifalarini amalga oshirishda, boshqaruvning tashkiliy tuzilmalaridan tashqari, korxonaning ishlab chiqarish tuzilmasi ham jiddiy rol o'ynaydi, unga innovatsion g'oyani to'g'ridan -to'g'ri amalga oshirishni amalga oshirish vazifasi yuklangan.

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, ishlab chiqarish tuzilmasining eng muhim elementlari ishlab chiqarish birliklari, ishlab chiqarish jarayonlari, texnologik jarayonlar, kadrlar yig'indisidir. Har bir to'plam, shuningdek ularning kombinatsiyalari, innovatsion boshqaruv jarayonlarining ta'sirini aks ettiradi va boshqaruvning ushbu turining samaradorligini ta'minlash uchun nomlangan kontekstda tartibga solinishi kerak.

Boshqaruvning tashkiliy tuzilmasi tarkibiy qismlari va boshqaruvning ishlab chiqarish tuzilmasi elementlarining integratsiyasini amalda amalga oshirish, uni amalga oshirishga imkon beradigan maxsus vositalarni ishlab chiqishni talab qildi.

Ko'rinib turibdiki, barcha vazifalar hal qilingan. Bundan tashqari, har bir muammoning nafaqat nazariy, balki amaliy qo'llanilishi ham bor va olingan har bir yechim yangi muammolarni hal qilishda tadqiqot boshlanishidan oldin bo'adi.

Bizning tadqiqotlarimiz shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston uchun o'rta muddatli istiqbolda innovatsiyaviy rivojlanishning asosiy yo'nalishlari quyidagilardir:

- biznesni rivojlantirish imkoniyatlarini yanada kengaytirish, ustuvor tarmoqlarning innovatsiyaviy va investitsiyaviy jozibadorligini oshirish;

- korxonalar va tashkilotlarning yuqori darajadagi innovatsiyaviy faoliyatiga erishish;

- muvozanatli fundamental amaliy tadqiqotlar, intellektual kapitallashuv, bilim va texnologiyalarni respublika va mintaqalararo darajada uzatish asosida samarali ilmiy-tadqiqot ishlarini tashkil etish;

- oliy va o'rta ta'lim sohasini xalqaro standartlarga yo'naltirish, xususan, PIRLS, PISA, TIMSS dasturlarining o'rta ta'lim tizimida amalga oshirilishini ta'minlash;

▪ ilg'or texnik va texnologik tuzilmani shakllantirish va innovatsiyaviy mintaqaviy makonning jozibadorligini ta'minlash uchun shart-sharoitlarni ta'minlash.

▪ Uzoq muddatli maqsad va o'rta muddatli istiqbolda innovatsiyaviy rivojlanishning asosiy yo'nalishlariga muvofiq quyidagi vazifalarni belgilashni taklif etamiz:

▪ inson potentsialiga mos innovatsiya iqtisodiyotini shakllantirish, innovatsiya mahsulotlariga yuqori ehtiyojga ega bo'lgan bilimli va rag'batlantirilgan fuqarolar uning asosini tashkil etishiga e'tibor qaratish;

▪ zamonaviy texnologik tuzilmalarning jadal rivojlanish sohalarida investitsiyaviy faollikni oshirish;

▪ respublika iqtisodiyotini raqamli iqtisodiyotning zamonaviy tamoyillariga asoslangan holda jadal modernizatsiya qilish;

▪ tadqiqot va ishlanmalarning raqobatbardosh sektorini yaratish va uni ko'paytirish uchun sharoit yaratish;

▪ innovatsiya sohasiga investitsiya resurslarini keng jalb qilish;

▪ innovatsiyaviy rivojlanishning ustuvor yo'nalishlarini jamoatchilik tanlovi mexanizmlarini ishlab chiqish;

▪ innovatsiyalar ekspertizasi va ishlanmalarga mulk huquqini himoya qilish;

▪ innovatsiya ko'rsatkichlarini ishlab chiqish va uning monitoring tizimini rivojlantirish;

▪ innovatsiyalar sohasida ishlaydigan menejerlarni keng miqyosda tayyorlash;

▪ yoshlarni fanga faol jalb qilish.

Mamlakatning innovatsiyaviy rivojlanishi bo'yicha va zamonaviy milliy innovatsiya tizimini shakllantirishga qo'yilgan vazifalarni tizimli hal etish, bizning ishonchimizcha, fan, ta'lim, ilmiy-texnikaviy salohiyatni rivojlantirish va yuqori texnologiyalarni o'zlashirish va uning asosida iqtisodiy o'sishning yangi manbalaridan foydalanish aholi farovonligini oshirishga imkon beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni
2. O'zbekiston Respublikasining "Mudofaa to'g'risida"gi Qonuni
3. O'zbekiston Respublikasining "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to'g'risida" gi Qonuni
4. O'zbekiston Respublikasining "Innovatsion faoliyat to'g'risida" gi Qonuni
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1992 yil 8 iyuldagi "Ilm-fanni davlat yo'li bilan qo'llab-quvvatlash va innovatsiya faoliyatini rivojlantirish to'g'risida"gi Farmoni
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2002 yil 20 fevralda e'lon qilingan «Ilmiy-tadqiqot faoliyatini tashkil qilishni takomillashtirish to'g'risida»gi Farmoni
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017.29.11. yildagi O'zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligini shakllantirish to'g'risida Farmoni
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 21 sentyabrdagi "2019 — 2021 yillarda o'zbekiston respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida" gi Farmoni
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 29 oktyabrdagi "Ilm-fanni 2030 yilgacha rivojlantirish kontsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" gi Farmoni
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 1 aprel kungi "Ilmiy va innovatsion faoliyatni rivojlantirish bo'yicha davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish to'g'risida" gi Farmoni
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2006 yil 7 avgustdagi "Fan va texnologiyalar rivojlanishini muvofiqlashtirish va boshqarishni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori
12. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008 yil 15 iyuldagi "Innovatsion loyihalar va texnologiyalarni ishlab chiqarishga tatbiq etishni rag'batlantirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Qarori
13. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 24 maydagi "O'zbekiston Respublikasining Intellektual mulk agentligini tashkil etish to'g'risida"gi qarori

14. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 1 noyabrdagi “Ilmiy-tadqiqot muassasalarining infratuzilmasini yanada mustahkamlash va innovatsion faoliyatini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi Qarori

15. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 29 noyabrda «O‘zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligini tashkil etish to‘g‘risida»gi Qarori

16. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 27 aprelda «Innovatsion g‘oyalar, texnologiyalar va loyihalarni amaliy joriy qilish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlar to‘g‘risida» gi Qarori

17. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1992 yil 21 iyuldagi “Ilm-fanni rivojlantirish va innovatsiya faoliyatini davlat yo‘li bilan qo‘llab-quvvatlash choralari to‘g‘risida”gi Qarori

18. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998 yil 19 yanvardagi “Xalqaro ilmiy-texnikaviy aloqalarni rivojlantirishni, xalqaro va xorijiy tashkilotlar va jamg‘armalar grantlari bo‘yicha ilmiy dasturlar va loyihalarni davlat tomonidan qo‘llab quvvatlash to‘g‘risida”gi Qarori

19. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2004 yil 7 sentyabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasining ilmiy va moddiy-texnika bazasini mustahkamlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori

20. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2008 yil 15 oktyabrdagi “Texnologiyalar Transferi Agentligi” Davlat unitar korxonasi faoliyatini takomillashtirish to‘g‘risida”gi Qarori

21. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2008 yil 10 noyabrdagi “Ilmiy, ilmiy tadqiqot muassasalari va tashkilotlarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori

22. "2012-2020 yillarda O‘zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirish kontseptsiyasi"

23. O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. - Toshkent: Adolat, 2018.

24. Аничкин, А. И. Научно-технический прогресс и интенсификация производства. - М.: Политиздат, 94, (1981).

25. Ансофф, И. Стратегический менеджмент. - СПб.: Питер, 344, (2009).

26. Аншин, В. М., и др. Инновационный менеджмент. – М.: Дело, (2003).
27. Аоки М. Фирма в японской экономике. Информация, стимулирование и заключение сделок в японской экономике [Текст] / М. Аоки: пер. с англ. — СПб., 1995. — С. 314-315.
28. Архангельский, В. Н. Управление научно-техническим прогрессом в машиностроении: Вопросы развития научного комплекса отрасли. - М.: «Машиностроение», (1983).
29. Ашуров, М. С. (2010). Некоторые особенности модернизации на предприятиях Узбекистана. *Экономика и финансы*, (7).
30. Ашуров, М. С. (2013). Проблемы риск-менеджмента на промышленных предприятиях в условиях трансформации экономики. *Актуальные проблемы гуманитарных и социально-экономических наук*, (7-3), 6-8.
31. Ашуров, М. С. (2019). «Doing business 2019: Training for Reform» тадбиркорлик муҳити самарадорлигини баҳолаш воситаси сифатида. *Экономика и финансы (Узбекистан)*, (9).
32. Ашуров, М. С., & Файзуллаев, Ж. И. (2015). Факторы снижения рисков инвестиционно-инновационной деятельности в экономике Узбекистана. *Молодой ученый*, (2), 248-250.
33. Ашуров, М. С., Шакирова, Ю. С., & Турдибеков, О. И. (2019). Тенденции формирования многоукладной экономики в Узбекистане. *Бюллетень науки и практики*, 5(12).
34. Ашуров, М., & Файзуллаев, Ж. (2011). Концепция слабых сигналов и ее влияние на управление рисками на промышленных предприятиях. *Экономика и финансы*, (1), 181.
35. Балабанов, И. Т. (2008). Основы финансового менеджмента. Уч. пос.- 2изд. допол. и перераб.
36. Балабанов, И. Т., & Дудин, М. Н. (2001). Инновационный менеджмент. СПб.: Питер, 304.
37. Баранчеев, В. П., Масленникова, Н. П., & Мишин, В. М. (2014). Управления инновациями.

38. Барышева Г.А. Государственная корпорация как новый институт реализации государственной собственности / Г.А. Барышева, Т.В. Бондарь // Современные наукоемкие технологии, 2010. №2. - С. 135-138.
39. Бездудный, Ф. Ф., Смирнова, Г. А., & Нечаева, О. Д. (1998). Сущность понятия инновация и его классификация. Инновации, (2-3), 3-13.
40. Белоусов, В. М., & Спиридонов, М. А. (2003). Кирьяков АГ, Максимов ВА Основы инновационного предпринимательства: Учеб пособие. Ростов н/Д, 2002. Известия высших учебных заведений. Северо-Кавказский регион. Общественные науки, (2).
41. Валинурова, Л. С., Кузьминих, Н. А. Оценка уровня инновационного развития отраслей промышленности. - М.: Инновации, (6), (2007).
42. Васильева, Л. Н., & Муравьева, Э. А. (2005). Методы управления инновационной деятельностью.
43. Виньков А.А., Гурова Т.И., Рубан О.Л., и др. Создатели будущего – газели с мозгом обезьяны // Эксперт № 10 (744), 14 – 20 марта 2011. С. 17–31.
44. Виньков А.А., Полуниин Ю. Эрмаки и Эдисоны // Эксперт № 20 (754), 23 – 29 мая 2011. С. 19–26.
45. Голик, М. П. Анализ влияния научно-технического прогресса на эффективность промышленного производства. - М.: "Финансы и статистика", (1987).
46. Гольдштейн, Г. Я. Стратегические аспекты управления- НИОКР: монография. -Таганрог: изд-во ТРТУ, 31, (2000).
47. Гулямов, С. С., Абдуллаев, А. М. Инновационный потенциал и его выживания на конкурентное развитие экономики страна (теоретико-методологические аспекты) -Т.: Фан ва технология, (2016).
48. Дагаева, А. А. Аньшина, В. М., Концепции, стратегии и механизмы инновационного развития. - М.: Дело, (2006).
49. Друкер, П. Ф. (2021). Энциклопедия менеджмента: [По материалам десяти кн.]. Питер Ф. Друкер.

50. Друкер, П., Портер, М., Прахалад, К. К., Нортон, Д., & Левитт, Т. (2016). Управление бизнесом. М.: Альпина Диджи-тал.
51. Илдеменов, С. В., Илдеменов, А. С., Воробьев, В. П. Инновационный менеджмент. - М.: ИНФРА-М, (2002).
52. Ильенкова, С. Д., Гохберг, Л. М., & Ягудин, С. Ю. (2016). Инновационный менеджмент: Учебник для вузов. Издание 4 перераб./Под ред. СД Ильенковой. М.: Банки и биржи, ЮНИТИ.
53. Кадиров, А. М., Севликянс, С. Г., Отто, О. Э., Ахмедиева, А. Т. Информационно-инновационное развитие экономики Узбекистана. Монография. - Т.: Иқтисодиёт, (2011).
54. Кондратьева, Н. Д., Папаева, А. А., Невмятуллина, Х. А., Абрашов, А. А., & Григорян, Н. С. (2020). Оценка показателей качества инновационных защитных покрытий/Международная научная конференция: «Стандартизация и техническое регулирование: современное состояние и перспективы развития». Информационно-экономические аспекты стандартизации и технического регулирования, (6), 158-166.
55. Креч, Э. В. (2020). Классификация инноваций: международный опыт.
56. Кристенсен, К. (2016). Дилемма инноватора: Как из-за новых технологий погибают сильные компании. Альпина Пабlishер.
57. Кузнец, С. (2003). Экономический рост: результаты исследований и размышления. Лауреаты Нобелевской премии по экономике: Автобиографии, лекции, комментарии/под ред. члена-корреспондента РАН ВВ Окрепилова, 1, 1969-1982.
58. Культин, Н. Б., Сурина, А. В., & Туккель, И. Л. (2011). Управление инновационными проектами.
59. Курпаяниди, К. И., & Ашуров, М. С. (2019). Ўзбекистонда тадбиркорлик мухитининг замонавий ҳолати ва уни самарали ривожлантириш муаммоларини баҳолаш. Монография. *GlobeEdit Academic Publishing, European Union*.

60. Курпаяниди, К.И., Ашуров, М. С. (2020). COVID-19 пандемия шароитида тадбиркорлик ва ривожлантириш масалалари: назария ва амалиёт-Предпринимательство и направления его развития в условиях пандемии COVID-19: теория и практика. GlobeEdit.

61. Лужинский, И. Я., & Переверзев, М. П. (1998). Инновационный менеджмент в малом бизнесе. Тула: Изд-во ТГПУ им. ЛН Толстого, 172.

62. Махкамова, М. А. Формирование организационно-экономического механизма управления инновационной деятельности на промышленных предприятиях Республики Узбекистан – Т.: ТГТУ, (2004).

63. Менш, Г. (1972). Базисные инновации и инновации совершенствования. Журнал экономики предприятия, (42), 291-297.

64. Мескон, М. Х., Альберт, М., Хедоури, Ф. Основы менеджмента. - М.: Дело Публ, (1997).

65. Миндели, Л. Же. Васин, В. А., Национальная инновационная система: предпосылки и механизмы функционирования. - М.: СИСН, 142, (2002).

66. Нарзакулова, М. П. Пути формирования национальной инновационной системы. - Т.: Экономика и финансы (Узбекистан), (9), (2012).

67. Нишонов, Ф. М. (2019). Некоторые вопросы улучшения инвестиционного климата в Узбекистане. *Молодой ученый*, (29), 59-62.

68. Нишонов, Ф. М., & Толибов, И. Ш. У. (2019). Конкуренция-ключевая категория рыночных отношений. *Научный журнал*, (7 (41)).

69. Оголева, Л.Н.(2010). Инновационный менеджмент: учеб. пособиеМ.: Инфра-М.

70. Полтерович В.М. Проблемы формирования национальной инновационной системы // Экономика и математические методы, №2, том 45, 2009. С. 3-18.

71. Портер, М. (2016). Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость. Альпина Пабlishер.

72. Пригожин, А. И. (1989). Нововведения: стимулы и препятствия: социальные проблемы инноватики. Политиздат.
73. Пузиня, К. Ф., Запасжук, А. С. Экономическая эффективность научно-исследовательских и опытно-конструкторский разработок в машиностроении, (1978).
74. Расулев, А. Ф., Тростьянский, Д. В. Развитие инновационной деятельности национальной экономики в посткризисный период. - Т.: Экономика и финансы (Узбекистан), (1), (2011).
75. Роман, Д. (2005). Наука, технологии и инновации. М: Знание.
76. Рукавицына, М. Н. (2003). Основы инновационного менеджмента: учеб. пособие/под общ. ред. ЛИ Александровой. Румянцева, З. П. (2012). Поиск инновационных решений в современном менеджменте (аналитический обзор). Вестник университета, (5), 215-218.
77. Руководство Осло «Рекомендации по сбору и анализу данных по инновациям», Третье издание Совместная публикация ОЭСР и Евростата. Москва, 2010 [Электронный ресурс]. — URL: [хттпс://мгимо.ру/уpload/досс_6/рук.осло.пдф](http://мгимо.ру/уpload/досс_6/рук.осло.пдф) (дата обращения: 01.09.2021).
78. Румянцева, З. П. (2012). Поиск инновационных решений в современном менеджменте (аналитический обзор). Вестник университета, (5), 215-218.
79. Самадов, Р. И. (2020). Questions of supporting innovative activities in Tajikistan. *Интернаука*, (42-2), 55-57.
80. Солодилова, Н. З., Версан, В. Г., Сисков, В. И., Дубицкий, Л. Г., Экшембиев, С. Х. Интеграция производства и управлений качеством продукции. - М.: Изд-во стандартов, 320, 6, (1995).
81. Соломатина, Н. А., & Славнецкова, Л. В. (2017). Координационный центр кластерного развития как основа функционирования инновационной системы в условиях интеграции. Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия Экономика. Управление. Право, 17(1).

82. Татаркин, А. И. Модернизационное обновление российского пространства на основе инновационных инициатив. Регион: экономика и социология, (1), 6-33, (2016).
83. Тростьянский, Д. В., Расулев, А. Ф., Исламова, О. А. Оценка инновационного потенциала и инновационной активности предприятий промышленности. Вестник УГНТУ. Наука, образование, экономика. Серия: Экономика, (2 (12)), (2015).
84. Туган-Барановский, М. И. (1923). Периодические промышленные кризисы: История английских кризисов. книжное кооперативное т-во при Смолгубкоме РКП.
85. Туккель, И. Л. (2013). Методы и инструменты управления инновационным развитием промышленных предприятий. БХВ-Петербург.
86. Тюрина, А. Н. (2006). О бюджетном финансировании научно-технологического комплекса России (окончание). Бухгалтерский учет в бюджетных и некоммерческих организациях, (5).
87. Уткин, Э. А., Сатабаев, К. Т., & Сатабаева, Р. К. (2002). Инновации в управлении человеческими ресурсами предприятия. М.: ТЭИС, 304.
88. Фатхутдинов, Р. А. Инновационный менеджмент. – СПб.: Питер, 2003.– 400 с, (2017).
89. Ханчук, Н. Н. (2012). Инновационная деятельность в системе научных категорий. Инновации в науке, (11-2).
90. Цветков, А. Н., & Борейшо, А. А. (2018). Качество менеджмента: опыт теоретического осмысления. Общество: политика, экономика, право, (10 (63)).
91. Цыцарова, Н. М. (2009). Инновационный менеджмент: учебное пособие/сост. НМ Цыцарова. Ульяновск: УлГТУ, 14.
92. Шакирова, Ю. С. (2019). Анализ факторов влияющих на неформальную занятость в Узбекистане. Экономика и бизнес: теория и практика, (11-3).
93. Шумпетер, Й. (2007). Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия. М.: Эксмо, 864, 15.

94. Эрмасова, Н. Б., Эрмасов, С. В. Финансовый менеджмент. – М.: Журят, (2010).
95. Янсен, Ф. Эпоха инноваций. - М.: ИНФРА-М, (2002).
96. Abdullaev, A. M. (2020). Problems of forming conditions for increasing innovation activities in Uzbekistan. *Экономика и социум*, (8), 3-7.
97. Abdullaev, A. M., & Kurpayanidi, K. I. (2019). Actual issues of activization of financial factors development of entrepreneurship in Uzbekistan. *Kazakhstan Science Journal*, 2(3), 49-58.
98. Christensen, C. M. (2013). The innovator's dilemma: when new technologies cause great firms to fail. Harvard Business Review Press.
99. Cooper, R. G. (1979). Identifying industrial new product success: Project NewProd. *Industrial Marketing Management*, 8(2), 124-135.
100. Drucker, P. F. The discipline of innovation. *Harvard business review*, 80, 95-104, (2002).
101. Freeman, C. (2013). *Economics of industrial innovation*. Routledge.
102. Freeman, C. *National systems of innovation: the case of Japan*. Technology policy and Economic Performance, London, Printer Publishers, (1987).
103. Farg'ona viloyati statistika boshqarmasi.
104. <https://mininnovation.uz/uz/news/3515>
105. Ikramov, M. A., Margianti, E. S., andats. Systematical analysis of the position and further development of Uzbekistan national industry in the case of economic modernization. Monograph. Indonesia, Jakarta. Indonesia. Jakarta. Gunadarma Publisher, (2014).
106. Ivanovic, K. K., Qizi, M. Z. M., Ogli, T. I. S., & Musajonovichv, N. F. (2019). To the question of science approach to the construction of outsourcing business model of modern enterprise structure. *Достижения науки и образования*, (7 (48)).
107. Jang, E., Park, M. S., Han, K., Choi, W., & Joo, J. ASEM Eco-Innovation Index 2016, (2016).
108. Konstantin, K. (2015). Innovation component of the business environment as a factor enhancing economic growth. *Economics*, (1 (2)).

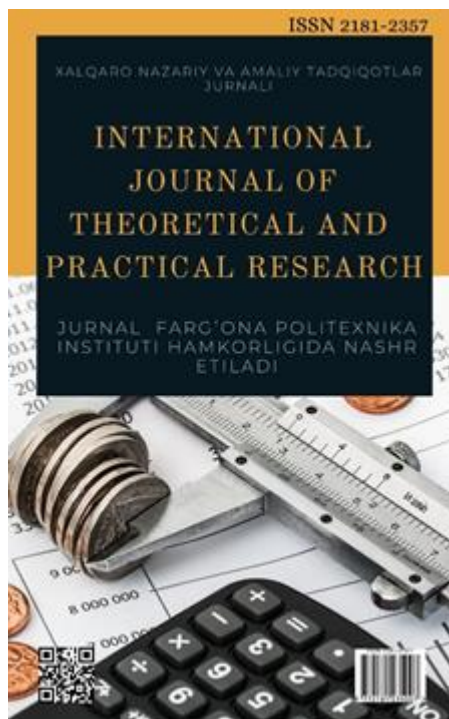
109. Kurpayanidi, K. (2013). Innovative components of national competitiveness of country. *Theoretical and practical issues of ensuring the economic interests of the modern innovative society*. B & M Publishing, San Francisco, California, USA, 210.
110. Kurpayanidi, K. (2021). National innovation system as a key factor in the sustainable development of the economy of Uzbekistan. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 258). EDP Sciences.
111. Kurpayanidi, K. I. (2019). Actual Issues Of Activation Of Foreign Economic Activity In The Economy Of Uzbekistan. *Theoretical & Applied Science*, (4), 60-65.
112. Kurpayanidi, K. I. (2020). Actual problems of implementation of investment industrial entrepreneurial potential. *Theoretical & Applied Science*, (1), 301-307.
113. Kurpayanidi, K. I. (2020). Corporate industry analysis of the effectiveness of entrepreneurship subjects in the conditions of innovative activity. *Экономика и бизнес: теория и практика*, (2-1).
114. Kurpayanidi, K. I. (2021). Stimulation of foreign economic activities of entrepreneurship on the basis of innovative development. *Theoretical & Applied Science*, (1), 8-13.
115. Kurpayanidi, K. I., & Ilyosov, A. A. (2020). Problems of the use of digital technologies in industry in the context of increasing the export potential of the country. *ISJ Theoretical & Applied Science*, 10(90), 113.
116. Kurpayanidi, K. I., & Makhmudovich, A. (2020). Empirical observation in the search of strategy for development of e-learning: case of national universities in Uzbekistan. *EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR)*, 91.
117. Kurpayanidi, K. I., & Muminova, E. A. (2016). Modern approaches to defining the nature and function of national innovation system of the Uzbek economy. *Theoretical & Applied Science*, (1), 75-85.
118. Kurpayanidi, K. I., Abdullaev, A. M., Nabieva, N. M., Muminova, E. A., & Honkeldieva, G. S. (2020). Economic and Social Policies During Covid-19 Period: Relief Plan of Uzbekistan. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(06), 5910.

119. Kurpayanidi, K., & Mamurov, D. (2019). Features of the support of the innovative activity: Foreign experience and Practice for Uzbekistan. *Бюллетень науки и практики*, 5(11), 255-261.
120. Kurpayanidi, K., Abdullaev, A., Ashurov, M., Tukhtasinova, M., & Shakirova, Y. (2020). The issue of a competitive national innovative system formation in Uzbekistan. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 159, p. 04024). EDP Sciences.
121. Kurpayanidi, K., Abdullaev, A., Ashurov, M., Tukhtasinova, M., & Shakirova, Y. (2020). The issue of a competitive national innovative system formation in Uzbekistan. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 159, p. 04024). EDP Sciences.
122. Lambin, J. J., Chumpitaz, R., & Schuiling, I. (2007). *Market-driven management: Strategic and operational marketing*. Macmillan International Higher Education.
123. Lundvall, B. A. *National Innovation Systems: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning* (London: Pinter), (1992).
124. Lundvall, B. A. *National Innovation Systems: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning* (London: Pinter).
125. Lundvall, B-Å. and Borrás, S. (1997) *The globalisation learning economy: implication for innovation policy*, TSER programme, DG XII, Commission of the European Union. MacKenzie, S. and Podsakoff, P. (2012) *Common method bias in marketing: Causes, mechanisms, and procedural remedies*, *Journal of Retailing*, 88(4), 542-555, (1992).
126. Mansfield, E., & Lee, J. Y. (1996). The modern university: contributor to industrial innovation and recipient of industrial R&D support. *Research policy*, 25(7), 1047-1058, (1996).
127. Manual, F. (2002). *Proposed standard practice for surveys on research and experimental development*.
128. Margianti, E. S., Ikramov, M. A., Abdullaev, A. M., Kurpayanidi, K. I., & Ashurov, M. S. (2014). *Systematical analysis of the position and further development of Uzbekistan national industry in the case of economic modernization*. Monograph. Indonesia, Jakarta. *Indonesia. Jakarta. Gunadarma Publisher*.

129. Mowery, D. (1995). The practice of technology policy. Handbook of the economics of innovation and technological change, 513-557.
130. Nielsen, R. N. Feeding food producers with (Regional) knowledge for innovation. Toward a theoretical underpinning of the feat 2015 project, (2008).
131. Nishonov, F. M. (2021). DIGITAL ECONOMY IN THE EDUCATION SYSTEM. *Мировая наука*, (7), 134-141.
132. Oppenländer, K. H. (1977). Patent policies and technical progress in the Federal Republic of Germany. In *Innovation, Economic Change and Technology Policies* (pp. 307-329). Birkhäuser, Basel.
133. Pisano, G. P. (2015). You need an innovation strategy. *Harvard business review*, 93(6), 44-54.
134. Porter, M. E. (2008). *On competition*. Harvard Business Press
135. Porter, M. E., & Stern, S. Innovation: location matters. *MIT Sloan management review*, 42(4), 28, (2001).
136. Raynor, M., Christensen, K., & McDonald, R. (2016). Disruptive innovation: Twenty years later. *Harvard Business Review*, 29.
137. Rothwell, R. (1994). Towards the fifth-generation innovation process. *International marketing review*.
138. Santo, B. (1990). Innovation as a means of economic development: trans. with Hungarian./Santo B. M.: Progress.
139. Santo, B. (2006). Innovation and global intellectualism. *Innovations*, 9, 32-44.
140. Scherer, F. M. *Innovation and growth: Schumpeterian perspectives*. MIT Press Books,1, (1986).
141. Szántó, B. Innovation in crisis: Hungary before and after the watershed of 1989. *Technovation*, 14(9), 601-611, (1994).
142. Tsoy, D., Tirasawasdichai, T., & Kurpayanidi, K. I. (2021). Role of Social Media in Shaping Public Risk Perception during COVID-19 Pandemic: A Theoretical Review. *International Journal of Management Science and Business Administration*, 7(2), 35-41.

143. Tukhtasinova, M. M. (2020). Features of development of production activities at light industry enterprises. *Экономика и бизнес: теория и практика*, (11-3).
144. Tukhtasinova, M. M. (2020). Perspective directions for increasing the economic potential of the textile industry of the republic of Uzbekistan. *ISJ Theoretical & Applied Science*, 04 (84), 812-818.
145. Twiss, B. C. (1984). Forecasting market size and market growth rates for new products. *Journal of Product Innovation Management*, 1(1), 19-29.
146. Twiss, B. C. (1992). Forecasting for technologists and engineers: A practical guide for better decisions (No. 15). IET.
147. Twiss, B. C. *Managing technological innovation*. Longman Publishing Group, (1986).
148. Winter, S., Malerba, F., Nelson, R., & Orsenigo, L., 'History-friendly' models of industry evolution: the computer industry. *Industrial and corporate change*, 8(1), 3-40, (1999).
149. Wulfen, G. (2014). *Launching innovations. Illustrated guide to the FORTH methodology*.
150. Yakovets, Y. V. (2004). *Epochal innovations of the XXI century*. Moscow: Economy.

E'LON

Hurmatli hamkasabalar **“Al-Ferganus”** nashriyoti va **“Xalqaro nazariy va amaliy tadqiqotlar jurnali”** elektron jurnali O‘zbekiston ta‘lim xizmatlari bozorida o‘zining faoliyatini boshlaganligini ma‘lum qilamiz.

Ajoyib imkoniyatdan siz birinchilar qatorida foydalanib ilmiy nashrlaringizni chop etishingiz mumkin.

“Al-Ferganus” nashriyotimiz tomonidan Siz taqdim etgan darslik, o‘quv qo‘llanma, monografiya va ilmiy risolalarga ISBN, Doi halqaro raqamli identifikatorlarni biriktirish, ularning elektron zamonaviy andozadagi muqovalar va ishlanmalarning elektron maketini yaratish, nashriyotda e‘lon qilingan ishlarni elektron axborot nashrlarida joylashtirish xizmatlari ko‘rsatiladi.

Bizning nashriyotimizning boshqa nashriyotlardan farqi shundaki, tezkor va sifatli xizmat ko‘rsatamiz hamda eng asosiysi biz Sizing ishlaringizni Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi va Rossiya Milliy kutubxonasi fondlariga bepul joylashga shuningdek, Rossiya ilmiy iqtiboslik indeksi (RINTs va E - library) platformasiga, CrossRef bazalariga shartnoma asosida joylashtirishga ko‘maklashamiz.

“Xalqaro nazariy va amaliy tadqiqotlar jurnali” ISSN 2181-2357 elektron jurnali ham o‘z faoliyatini boshlamoqda. Bizning jurnalda O‘zbekiston Respublikasi

Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi ixtisosliklari fizika-matematika, kimyo, biologiya, geologiya-mineralogiya, texnika, qishloq xo'jaligi, tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, geografiya, yuridik, pedagogika, tibbiyot san'atshunoslik, arxitektura, psixologiya, sotsiologiya fanlari bo'yicha milliy va xorijiy mualliflarning fanlardan erishgan yutuqlari va istiqbollari borasidagi ilmiy maqolalari, ilmiy tadqiqotlar olib borayotgan olimlarning ilmiy izlanishlari natijalari e'lon qilinadi. Elektron jurnal har oyda bir marta e'lon qilinadi.

Jurnallarda e'lon qilinadigan har bir maqolaga shartnoma asosida DOI (Crossref) raqami beriladi.

Shuningdek, tahririyat tomonidan:

- maqolalarni sifatli tarjima qilish;
- maqolalarni tahrirlash va jurnallar talabiga moslash;
- maqolalarga ishlov berish;
- maqolalarni plagiatga tekshirish;
- xorijdagi nufuzli (Scopus, Web of sciences va yuqori impakt faktorli)

jurnallarda maqollarni sifatli va ishonchli chop etishga ko'maklashish xizmatlarini ham ko'rsatadi.

Imkoniyatni boy berib qo'ymang!

Quyidagi manzillarga murojaat qiling:

Elektron pochta manzili: Alferganus.ltd@gmail.com

Telegramm manzilimiz : @Alferganus_ltd

Telefonlar: (97) 100 – 38 - 88

(91) 109 - 05 – 38

(97) 337 – 86 - 00

**ASHUROV MAXAMMADJON SOTVOLDIYEVICH
KURPAYANIDI KONSTANTIN IVANOVICH**

**RAQOBATBARDOSH MILLIY INNOVATSIYA TIZIMINI
SHAKLLANTIRISH MUAMMOLARI VA YECHIMLARI**

MONOGRAFIYA

**Iqtisodiyot fanlari doktori, professor M.A.Ikramov muharrirligi
ostida tayyorlangan**

Bosh muharrir: M.Ashurov
Musahhih: M.To‘xtasinova
Sahifaluvchi: Sh.Jamoliddinov

Bosib chiqarish uchun imzolangan 11.11.2021

Xajm: 2.9 MB

ISBN 978-9943-7706-0-7

“Al – Ferganus” nashriyoti
Farg‘ona sh., Aeroport ko‘chasi,
alferganus.ltd@gmail.com

